

P 400(2)

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

21.

évfolyam

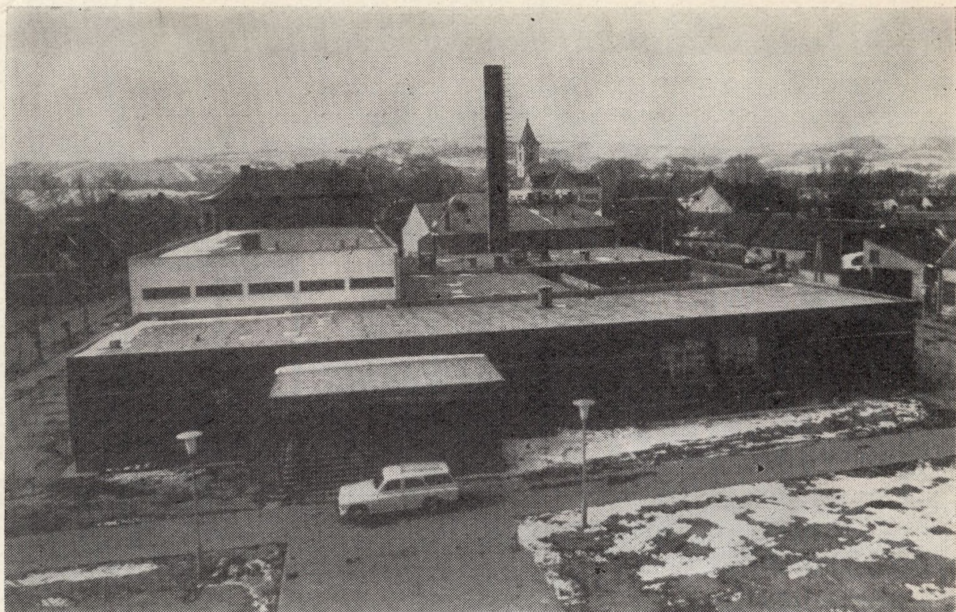
1971

május

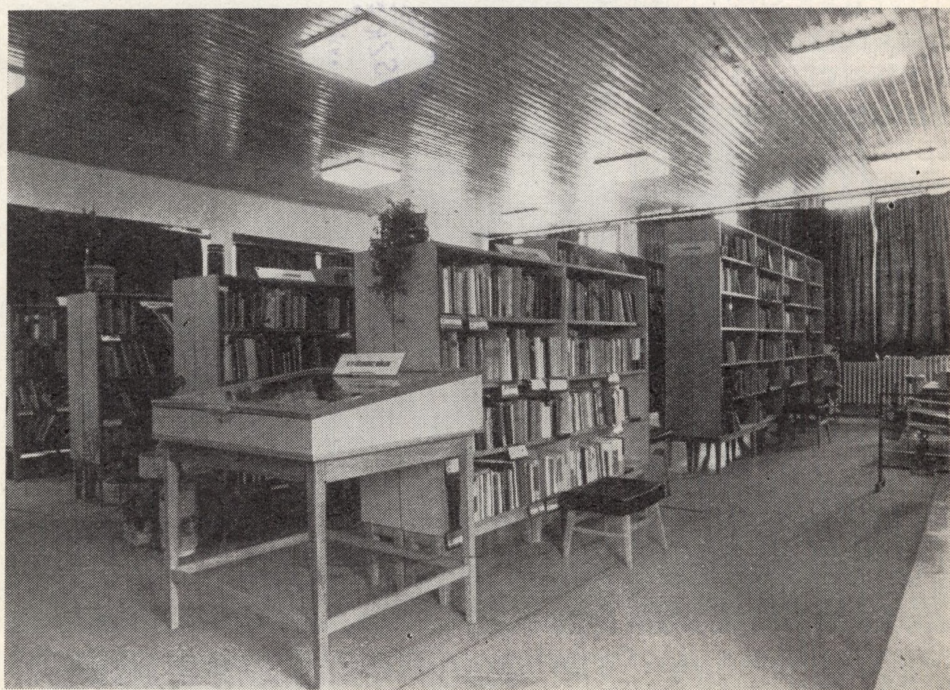

5

Kölcsönözhető

Zalaszentgróton, a 13 millió forintos beruházással épült új művelődési központban kapott otthont a járási könyvtár, amely eddig 55 m²-es helyiségben szorongott. Az új könyvtár alapterülete 220 m², ebből 130 m² a szabadpolcos tér (Horváth Ferenc felvételei)

t a r t a l o m

A III. országos könyvtárügyi konferencia ajánlásai	251
ZIRCZ PÉTER: Dinamikus könyvtárak — dinamikus könyvtárügy ...	257
Kiváló könyvtárak	259
GYÓRI GYÖRGY: Egy üzemi könyvtár és a szocialista brigádok	262
SÁRDI LAJOS: A járási feladatokat ellátó közművelődési könyvtárak fenntar- tása és feladatköre	265
KATSÁNYI SÁNDOR: A könyvtár anyanyelvünk szolgálatában	267
GEREBEN FERENC: Hányan olvasnak a munkások közül?	269
Építészek vitája a központi városi könyvtár funkcióiról (<i>Sallai István</i>)	272
A múzeumi könyvtárosok tanácskozása (<i>Füzes Endre</i>)	274
ZSOLNAI JÓZSEF: Az új tudományágak és a nagyobb közművelődési könyv- tárak állománygyarapítása	275
A könyvtárosegyesület a demokratizmus továbbfejlesztéséért (<i>Sz. S.</i>)	276
A hétvégi nyitvatartás tapasztalatai a Hajdúböszörményi Városi Könyvtárban (<i>Lázár Imre</i>)	277
Könyvtárkorszerűsítés 22 községben — egy év alatt (<i>Bardócz Antal</i>)	279
A tanácsi és a szakszervezeti közművelődési könyvtárak és könyvkölcsönzők 1970. évi adatai	280
Iskola és könyvtár (<i>Csépe Mihályné</i>)	282
A könyvtárak életéből (<i>Szepesiné dr. Benda Mária, Sugár Agnes, Kuntár Lajos,</i> <i>Balogh Józsefné</i>)	283
A lapokban olvastuk (<i>Wallinger Endre, Dunántúli Napló</i>)	287
Hírek	289

t á j é k o z t a t ó

VÉRTESY MIKLÓS: A könyvművész Dürer	290
KÖNCZÖL IMRE: Jankovich Ferenc 1907—1971	294
Arany János dokumentum a Műszaki Egyetemen (<i>Végh Ferenc</i>)	297

k ö n y v e k r ő l

Irodalom és kultúra a XIX. századi Oroszországban (<i>Könczöl Csaba</i>)	299
---	-----

k é z i k ö n y v t á r

A magyar forradalmi munkásmozgalom története (<i>Vida Sándor</i>)	301
Az angol irodalom a huszadik században (<i>Katona Jenő</i>)	303
FALUS RÓBERT: A római irodalom története (<i>Zolnay Vilmos</i>)	305

könyvtári szakirodalom

Az NDK könyvtári statisztikája 1968—1969. (Mezei György) 306
 HORVÁTH TIBOR: Általános szervezési ismeretek könyvtárosok számára
 (Dezsd László) 308

bibliográfiák

Komárom megye a sajtóban (Péter László) 308
 Vaszary János biográfia és bibliográfia (Szilágyi Tibor) 310
 Könyvtári kiadványok 311

A borító hátlapján Borsos Miklós rajza

из содержания

Рекомендации III общегосударственной конференции по библиотечному делу (251);
 Пётр Зирц: „Public relations” и венгерские библиотеки (257);
 Ференц Геребен: Сколько человек читает из рабочих? (269);
 Иштван Шаллаи: Дискуссия архитекторов по вопросам функции центральных городских библиотек (272);
 Статистические данные венгерских массовых библиотек за 1970 г. (280);
 Миклош Вертеши: Дюрер — художник книг (По случаю 500-летия его рождения) (290).

aus dem inhalt

Die Empfehlungen der III. Landeskonferenz für Bibliothekswesen (251);
 Péter Zircz: Die „public relations” und die ungarischen Bibliotheken (257);
 Ferenc Gereben: Wie viele Arbeiter lesen? (269);
 István Sallai: Diskussion der Architekten über die Funktionen der zentralen Stadtbibliothek (272);
 Statistische Angaben der ungarischen allgemeinen bildenden Bibliotheken vom Jahre 1970. (280);
 Miklós Vértessy: Dürer, der Buchkünstler (Auf sein fünf hundertjähriges Geburts Jubileum) (290).

from the contents

Recommendations of the 3rd National Conference on Librarianship (251);
 Péter Zircz: Public relations of Hungarian libraries (257);
 Ferenc Gereben: How many workers are readers? (269);
 István Sallai: Architects' disputes on the functions of a city library (272);
 Statistical data on Hungarian libraries, 1970 (280);
 Miklós Vértessy: Dürer, artist of the books (On the 500th anniversary of his birth) (290).

cikkeink szerzői

Bardócz Antal, a Salgótarjáni Megyei Könyvtár munkatársa; Fűzes Endre, a Művelődésügyi Minisztérium múzeumi főosztályának munkatársa; Gereben Ferenc, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének munkatársa; Győri György tanár; Katsányi Sándor, a Veszprémi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; Könczöl Imre, a Várpalotai Városi Könyvtár igazgatója; Lázár Imre, a Hajdúböszörményi Városi Könyvtár munkatársa; Sallai István, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ főosztályvezetője; Sárdi Lajos, a Művelődésügyi Minisztérium köznevelődési főosztályának helyettes vezetője; Végh Ferenc, a Műszaki Egyetem Könyvtárának munkatársa; Vértessy Miklós, az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; Zircz Péter, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárososztályának munkatársa; Zsolnai József, a Kaposvári Tanítóképző Intézet docense.

Könyvtáros

A MŰVELŐDÉSÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 451-758.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Elfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Elfizetési díj: 1/2 évre 36 forint.

71.6029 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

A III. országos könyvtárügyi konferencia ajánlásai

A III. országos könyvtárügyi konferencia 1970. december hó 15—17-i tanácskozásán az előterjesztett tézisek, továbbá az előkészítő szekcióüléseken megvitatott referátumok alapján megtárgyalta a könyvtárügy és vele összefüggésben a szakirodalmi tájékoztatásügy helyzetét, a fejlődés eredményeit és hiányosságait, valamint a megoldandó legfontosabb feladatokat.

A konferencia megállapította, hogy

1. a könyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási intézmények általában helyesen értékelték a társadalmi, gazdasági és kulturális változásokból adódó új szükségleteket, s szervezetüket, munkájukat igyekeztek ezekhez szabni; a társadalmi szükségletek és a könyvtári, valamint dokumentációs szolgáltatások között azonban nem sikerült *megteremteni a kellő összhangot*;
2. a társadalmi változások a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztató intézmények igénybevételében is tükröződnek, az *egyéni igények fejlődése* azonban nem tartott lépést a *társadalmi szükségletekkel*;
3. a működési feltételek fejlődése ellenére a könyvtárakkal és a szakirodalmi tájékoztatási intézményekkel kapcsolatos társadalmi követelmények és a működési feltételek között *nem szűnt meg az ellentmondás*, a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények a jelentkező egyéni igényeket sem tudták maradéktalanul kielégíteni.

A konferencia sürgető feladatnak ítéli a felsorolt ellentmondások feloldását, ezért a következő ajánlásokat teszi:

I. A könyvtári szolgálat és a szakirodalmi tájékoztatás társadalmi szerepe

A konferencia megállapítja, hogy a mélyreható társadalmi változások gyorsuló ütemben növelik az információk szükségleteket. A szocializmus építésének magasabb szinten való folytatása, a szocialista demokrácia kibontakoztatása, a kulturális és a tudományos-műszaki forradalom kiteljesítése megköveteli a termelés, a kutatás, az oktatás, a közművelődés és a közélet dokumentumokra alapozott információkkal való ellátását. Ezt az igényt elsődlegesen a könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási rendszer elégíti ki.

A konferencia leszögezi, hogy az általános iskolai oktatás mellett a nyilvános általános és szakkönyvtárak egyre magasabb színvonalon nyújtott szolgáltatásai képezik azt a művelődési-tájékoztatói lehetőséget, amelynek igénybevételét *az államnak minden állampolgár számára ingyenesen kell biztosítania*. E szolgáltatások anyagi feltételeinek megteremtése olyan sürgető feladat, amelyet az állami erőforrások felhasználásánál feltétlenül figyelembe kell venni. A differenciált ellátási rendszeren belül az egész társadalom érdekében megkülönböztetetten kell kielégíteni a *munkásosztály*, a jövőre felkészülő *ifjúság*, valamint a mában *alkotó* és jelentős társadalmi kihatású döntéseket hozó személyek igényeit.

II. A könyvtárosok és a tájékoztatók társadalmi felelőssége

A könyvtári ellátás és a szakirodalmi tájékoztatás mind fontosabbá váló szerepköre megnöveli az intézmények vezetőinek és munkatársainak társadalmi felelősségét. Mindannyiuk kötelessége az, hogy a rendelkezésükre bocsátott anyagi és szellemi javakat a legjobban használják fel az igen változatos információs szükségletek igényeinek fejlesztésére és kielégítésére. E követelménynek csak akkor tehetnek eleget, ha a marxizmus—leninizmus szilárd ideológiai alapjain állva, politikai elkötelezettséggel végzik munkájukat, állandóan fejlesztik szakmai ismereteiket, erősítik magukban a szolgálat készségét, s kellő szellemi rugalmassággal tartanak lépést az új és új igényekkel.

A könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztató intézmények munkájának eredményessége nagymértékben függ attól, hogy együttműködnek-e a társadalom különböző szerveivel, intézményeivel, felismerik-e szükségleteiket. *Szolgáltatásaikat tehát az ellátandó területek szükségleteihez kell szabniuk.*

A könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási rendszeren belül, illetve a népgazdasági információs rendszerek és a könyvtárügy között elengedhetetlen a hatékony és szervezett együttműködés. Noha a kooperáció általános kibontakoztatása a szervezeti, technikai akadályok elhárítását, a gyűjtési feltételek javítását sürgeti, a konferencia megítélése szerint szükség van a *szemléleti*, tehát személyeken múló fékező *hatások kiküszöbölésére is*.

A feladatok eredményes megoldása érdekében jobban kell élni a könyvtárosok és tájékoztatók szakmai közösségében rejlő erőforrásokkal. Kívánatos, hogy a jövőben az egész könyvtárügyet érintő szakmai kérdések országos megvitatására az eddignél rövidebb időközönként kerüljön sor. Meg kell vizsgálni, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a Tájékoztatói Tudományos Egyesület miként vállalhat nagyobb részt a szakmai feladatok megoldásában, miként segítheti elő tagjainak sokoldalú tájékozódását és fejlődését.

III. Feladatok

A konferencia a megoldásra váró feladatok közül kiemeli azokat, amelyeknek végrehajtása vagy elmaradása döntően hat ki a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatói rendszer egészének teljesítőképeségére, s amelyeknek sikeres teljesítése valamennyi irányító szerv, fenntartó, intézmény egyeztetett és együttes erőfeszítését teszi szükségessé:

A) Személyi feltételek

a) Sürgős intézkedést kíván a könyvtárosok és a tájékoztatók *életkörülményeinek javítása*. Minden késedelem gyorsítja a szakma legjobb erőinek elvándorlását, nehezíti az utánpótlást, s ezáltal károsan befolyásolja a szolgáltatások színvonalának emelését, a hatókör további növelését. E tekintetben a kezdeményezést a Művelődésügyi Minisztériumnak és a legtöbb könyvtárost tömörítő Közalkalmazottak Szakszervezetének kell vállalnia, együttműködve a tájékoztatói szakemberek helyzetében érdekelt főhatóságokkal, elsősorban az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottsággal.

b) Mivel a könyvtárosok és a tájékoztatók szakképzettségének fokozása a továbbhaladás legfontosabb tényezője, szükséges, hogy a képzés létszámában és tartalmában feleljen meg a magas szintű szolgáltatások differenciált követelményeinek.

Ennek érdekében az egyetemi könyvtárosképzésben meghatározó módon kell figyelembe venni a könyvtári és a tájékoztatói gyakorlat forradalmi változásait; a megfelelő oktatási feltételek biztosítása mellett *növelni kell a hallgatók létszámát*, a hallgatókat könyvtár-természettudományi, könyvtár-idegennyelvi, illetve egyéb, gyakorlati igényeknek megfelelő szakpárosítással kell felvenni. A felsőfokú szakember-szükséglet kielégítését az eddignél változatosabb, rugalmasabb posztgraduális („ráfejelő”) szakképzéssel is elő kell segíteni. E problémák megoldását a konferencia a felsőoktatási intézményeket fenntartó minisztériumoktól várja és számít az érdekelt főhatóságok, mindenekelőtt az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság közreműködésére is.

A tanítóképző intézetben folyó könyvtárosképzést *önálló*, az általános és a — kihelelyezett tagozatok útján — szakkönyvtárak számára egyaránt képző *szakká kívánatos fejleszteni*. A tananyagot a kibővült képzési célokkal összhangban kell meghatározni. E képzési szinten ugyancsak a szükségleteknek megfelelően kell bővíteni a létszámokat. Célszerű és szükséges más iskolatípusokban is további bázisokat teremteni a könyvtárosok, illetve a tájékoztatók képzésének.

B) Tárgyi feltételek

a) A konferencia megítélése szerint kívánatos rövid távon megoldani az *állománygyarapítási keretek* olyan mértékű és rendszerességű növelését, amely könyvtáranként és országosan lehetővé teszi a könyvtári és tájékoztatói funkciók világ-színvonalon álló és gazdaságos ellátásához elengedhetetlen dokumentumok megvásárlását. A kereteknek tartósan összhangban kell maradniuk a növekvő dokumentum-terméssel és az áremelkedésekkel. E feladat megoldása az irányító főhatóságoktól és a fenntartóktól függ. A szükségletek helyes megállapítása érdekében gyors ütemben kell elvégezni a megfelelő vizsgálatokat a források számának és árának alakulásáról.

A Művelődésügyi Minisztérium kezdeményezze az illetékes főhatóságoknál, hogy az állománygyarapításban közreműködő kereskedelmi vállalatok (Kultúra, ÁKV Könyvtárellátó osztály, Posta Központi Hírlap Iroda) esetében — a könyvtári könyvellátást illetően — az állami dotálásnak és a gazdasági szabályozóknak az egyéni könyveladásétől eltérő rendszere érvényesüljön. Mivel a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatói intézmények ellátása fontos tudományos, termelési és kulturális érdek, a konferencia ezzel egyidejűleg kéri a nevezett vállalatokat is, hogy hatékonyabban, *gyorsabban dolgozzanak*, és tekintsék a könyvtárak ellátását fontos feladatuknak.

b) A konferencia a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatók korszerű kisépekkel való ellátását rövid távú, a nagygépesítésre való felkészülést, illetve a nagygépesítés megkezdését pedig középtávú feladatnak tekinti. Fontos, hogy a könyvtárügy egészére kiterjedő, a szakirodalmi tájékoztatói ügyvel összehangolt *gépesítési koncepció*

álljon mielőbb rendelkezésre, s fokozott ütemben folyjék a felkészülés a számítógépek alkalmazására. Elsősorban a központi szolgáltatások gépesítését kell viszonylag rövid idő alatt előkészíteni s megvalósítani. A nagy dokumentumbázisokban — a megyei könyvtárakat is beleértve — néhány év alatt megfelelő reprográfiai kapacitást kell teremteni, az intézmények között pedig ki kell építeni a hírközlő csatornákat. Az általános könyvtári ellátás kiterjesztésére — a megyei tanácsok közreműködésével — sürgősen meg kell kezdeni a *bibliobuszok* munkába állítását.

c) A főhatóságok és a fenntartók orientálása érdekében a Művelődésügyi Minisztérium készítsen egy, kb. 15 évre szóló központi *beruházási javaslatot* az egyetemi könyvtárak, az országos szakkönyvtárak és tájékoztatói intézmények, a megyei könyvtárak, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (központ és kerületközi könyvtárak) rekonstrukciójára, illetve felépítésére. E koncepción belül a lehető legrövidebb távra kell előírányozni a raktározási problémák megoldását. Mindent meg kell tenni azért, hogy a budai vár rekonstrukciója keretében mielőbb — még a negyedik ötéves tervben — elkészüljön a *nemzeti könyvtár*, megelőzve az ott elhelyezendő többi intézményt. Enélkül az Országos Széchényi Könyvtár sem helyi, sem könyvtárközi szolgáltatásait nem tudja a konferencia koncepciójának megfelelően fejleszteni.

C) *Működési feltételek*

a) Városon és falun fokozatosan meg kell szüntetni az ellátás és a szolgáltatások fehér foltjait. A tanácsok közreműködésével lényegesen meg kell javítani a könyvtári ellátást az *iskolákban, a munkásság mozgási körzeteiben, különösen a fővárosban és agglomerációjában*. Az elégtelenül ellátott külterületeken, tanyákon fejleszteni kell a mozgó és a letéti ellátást. Előbbre kell lépni a szakirodalmi ellátás országos rendszerének kiépítésében, mindenekelőtt a *társadalomtudományok* terén, valamint a vidék szakirodalmi igényeinek — az országos szakkönyvtárak, az egyetemi könyvtárak és a megyei könyvtárak kooperációján nyugvó — kielégítésében. Ez utóbbi vonatkozásban az egyes régiók ágazati sajátosságait messzemenően figyelembe kell venni.

b) A könyvtári és tájékoztatói rendszer hatékony működése érdekében megkülönböztetett gondot kell fordítani a *központi szolgáltatásoknak* — a nemzeti könyvtár és az országos szakkönyvtárak kooperációjára alapozott — kibontakoztatására. A magyar nemzeti bibliográfiát és az országos gyarapodási jegyzékeket mind tartalmukban, mind munkamódszereikben tovább kell fejleszteni. A könyvtárközi kölcsönzés folyamatát jelentékenyen fel kell gyorsítani. Új szolgáltatásként kell kiépíteni a központi restauráló laboratóriumot és a tájékoztatói forrásokról szóló rendszeres tájékoztatást. Gazdaságossági elemzés alapján kell dönteni a ritkán használt állományrészek tárolási kérdéseiben, és ennek megfelelő beruházásokat megvalósítani.

IV. A szakirányítás, az irányítók és a fenntartók teendői

A) A Művelődésügyi Minisztériumnak az ágazati irányításból következő feladatai

A konferencia szükségesnek látja, hogy az MM ágazati felelősségéből következően intézkedjék az illetékességébe eső feladatok megoldására, kezdeményezze és szorgalmazza a főhatóságoknál és a felügyeleti, fenntartó szerveknél a korszerű és hatékony könyvtári ellátás és szakirodalmi tájékoztatás kifejlesztése érdekében szükséges lépéseket. A gazdasági és jogi konstrukciónak megfelelő módszerekkel, illetve szabályozókkal *irányítsa és ellenőrizze az ellátási rendszer működését*. Az irányítás színvonalának emelése érdekében fejlessze a kutatási tevékenységet, támaszkodjék erőteljesebben az OKDT-ra, valamint a szakmai egyesületekre. Tegyen lépéseket, hogy a helyi érdekeken túlmenő feladatok (ágazatközi és regionális együttműködés, országos állománygyarapítási kooperáció stb.) ellátására központi és önálló könyvtári alap álljon rendelkezésére. Törekedjék a nemzetközi munkamegosztás, különösen a szocialista országokkal való együttműködés megszervezésére és előnyeinek kiaknázására. A gépesítés, a feltárás és a könyvtári ügyvitel területén igazítsa a hazai ellátási rendszert a *nemzetközi szabványokhoz*. A jelenlegi konferencia törekvéseinek összefoglalásaként, illetve a könyvtárügynek a társadalom fejlődésével összhangban történő kifejlesztése érdekében terjesszen elő *új könyvtári törvényt*, amely biztosítja az általános és a szakterületi könyvtári rendszer egységes alapokon nyugvó differenciált fejlődését, illetve a könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás összehangolt továbbfejlesztését is.

B) Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság és a többi főhatóság szerepe

Tekintettel az OMFB-nek az országos információs rendszerben a Művelődésügyi Minisztériuméhoz hasonló feladatkörére, valamint arra, hogy a szakkönyvtárak és a

szakirodalmi tájékoztatási intézmények a könyvtárügy és az információs rendszer közös, egymástól elválaszthatatlan részei, az eddiginél *intenzívebb együttműködésre van szükség az MM és az OMTF*, ezen keresztül a könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás egyes területein felelős, illetve érdekelt más főhatóságok között.

A konferencia véleménye szerint azt a helyes elvet, amely minden vállalatot, intézményt felelősek tekint a maga informáltságáért, feltétlenül ki kell egészíteni azzal az elvvel, hogy a *főhatóságok irányító, ellenőrző és fejlesztő tevékenységének szerves része a könyvtári ellátás és a szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatások előmozdítása a hozzájuk tartozó terület számára*. A főhatóságoknak különös gondot kell fordítaniuk arra, hogy a fenntartásukban, illetve felügyeletük alatt működő országos nyilvános szakkönyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási intézmények képesek legyenek ingyenes alapszolgáltatásaikat (kölcsonzés, helybeni használat, könyvtárközi kölcsönzés) olyan mértékben és színvonalon országosan is nyújtani, amely az ország könyvtári ellátási rendszerében betöltött funkciójuknak megfelel.

Az alapszolgáltatásokon túlmenő szakirodalmi információs szolgáltatások áru jellege a terület adottságaitól függően érvényesíthető. Minthogy azonban a tárcák ágazati információs politikájának a szakirodalmi szolgáltatások integráns részét képezik, továbbra is ajánlatos meghatározott szolgáltatások ingyenes vagy dotált terjesztése. E feladatokkal azokat az intézményeket kell megbízni, amelyek az adott szolgáltatás színvonalas és gazdaságos nyújtására a legalkalmasabbak. A konferencia ebből a szempontból indokoltan tartja, hogy a 10 170/1966. GB. sz. határozattal létrehozott konzultatív bizottság kezdeményezze a szakirodalmi tájékoztatás finanszírozási rendszerének felülvizsgálását és esetleges módosítását.

C) *A felsőoktatási könyvtárak fenntartóinak feladatai*

Az egyetemi oktatás korszerűsítéséből következő oktatási-nevelési, a párt tudománypolitikai irányelveiből következő tudományos-tájékoztatási funkciók ellátásának igénye a *felsőoktatási könyvtárak működésének továbbfejlesztését*, magasabb szintre emelését teszi szükségessé. Minthogy felsőoktatási könyvtáraink zöme — a tárgyműködési feltételek javulása tekintetében — nem tartott lépést a fenntartó egyetemek és főiskolák általános fejlődésével, e könyvtárak a fokozódó követelményeknek csak akkor tehetnek eleget, ha működési feltételeik megjavítására és korszerűsítésére gyors és hatékony intézkedések történnék.

Tekintettel arra, hogy az egyetemi könyvtárak anyaintézményük elsődleges ellátása mellett nyilvános funkciót is ellátnak, a konferencia véleménye szerint e kettős szerepkör betöltésének szorgalmazása és elősegítése *felsőoktatási és tudománypolitikánk közös érdeke és felelőssége*.

A felsőoktatási intézmények és könyvtáraik közös feladata gondoskodni arról, hogy a hallgatók a szakirodalom és a könyvtár használatával kapcsolatos alapvető bibliográfiai és forrásismereti tudnivalókat elsajátítsák. A konferencia szükségesnek tartja, hogy a szakirodalmi forrásismeretek oktatását előíró 169/1966. MM. sz. utasítás rendelkezései maradéktalanul megvalósuljanak, és az utasítás hatálya *valamennyi szakegyetemre és szakfőiskolára* is kiterjedjen.

D) *A vállalatok és intézetek szerepe*

A konferencia megállapította, hogy a vállalatok, intézetek az utóbbi időben — összhangban a tudomány, a gazdaság intenzív fejlődésével — egyre nagyobb figyelmet fordítanak saját informáltságuk megszerzésére. Egyetért azzal a törekvéssel, hogy a könyvtárnak az információs rendszerben való elhelyezkedése tekintetében rugalmas, a helyi feltételekhez, különösképpen pedig az információs igények optimális kielégítéséhez igazodó szervezeti megoldásokat alakítsanak ki.

Lényegesnek tartja azonban azt, hogy az információs rendszer — az egyéb szükséges források mellett — minden esetben alapozódjék — akár vállalaton belül, akár azon kívül — szakirodalmi bázisra is és e bázis váljék a tájékoztatás szerves részévé. A vállalatok és az intézetek ösztönözzék szakirodalmi információs egységeiket az országos, szakterületi és regionális munkamegosztásban való részvételre, építsenek bátran az ebből adódó előnyökre, a viszonyossági alapon maguk is járuljanak hozzá az egész könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási rendszer teljesítőképességének növeléséhez.

A konferencia továbbá szükségesnek tartja felhívni a vállalatok, üzemek, az ipari tárcákhoz tartozó központi tájékoztatási-könyvtári intézmények vezetőinek a figyelmét az ipari-üzemi munkások szakirodalommal való ellátásának jelentőségére is, és kívánatosnak ítéli, hogy az ebben érdekelt szervek, valamint a SZOT vizsgálják meg az ellátás tökéletesítésének lehetőségeit, s tegyenek közös erőfeszítést megjavítására.

E) A tanácsok könyvtárügyi feladatai

A lakosság általános nyilvános könyvtári ellátásának továbbfejlesztése — az MM ágazati felelőssége mellett — tanácsaink vállán nyugszik. Azok a kiváló teljesítmények, amelyeket tanácsaink egy része e tekintetben elért, a többi tanács számára is ösztönzést kell hogy adjanak, egyben bizonyítását annak, hogy az anyagi eszközök ésszerű felhasználása esetén az elkövetkező 2—3 ötéves terv folyamán *az ország egész területén megvalósítható a magasszintű általános könyvtári ellátás.*

A konferencia ebből a szempontból különösen hangsúlyozza a megyei tanácsoknak, mint az állami könyvtárpolitika területi letéteményeseinek szerepét. Összehangolt könyvtárfejlesztési tervek kidolgozásával, a könyvtári fejlesztés és beruházások határozott ösztönzésével, a városi és községi tanácsok céltudatos irányításával gyorsíthatják a fejlődést és gazdaságossá tehetik az ellátást. A tervezéshez megbízható segítséget nyújt számukra az MM által kibocsátott *Alapelvek és követelmények a közművelődési könyvtárak távlati tervezéséhez* c. dokumentum.

A konferencia meggyőződése, hogy a tanácsi rendszer napjainkban folyó átalakítása is sietteni fogja a területi ellátás fejlődését, színvonalasabbá válását. Kéri azonban a tanácsokat, hogy az átszervezéssel járó gondok még átmenetileg se csökkentsék a könyvtárakkal való törődést. Ebből a szempontból különösen a volt járási könyvtárak területi funkciói fenntartásának és továbbfejlesztésének, valamint az alakuló falusi könyvtári körzetek nagyvonalú támogatásának szükségességére hívja fel a figyelmüket.

A konferencia — elismerve a kevés kivétel példamutató voltát — a minimális követelményektől is messze elmaradó *általános iskolai és középiskolai könyvtárak* ügyében ugyancsak a tanácsokhoz fordul. Abból indul ki, hogy a korszerű oktató-nevelő munka elengedhetetlen feltétele a korszerű iskolai könyvtár. Számolva a korlátozott lehetőségekkel, azt ajánlja, hogy a gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátását a közművelődési és iskolai könyvtárak összehangolt fejlesztésével oldják meg, nem hanyagolva el sem a közművelődési könyvtárak gyermek- és ifjúsági szolgálatát, sem az oktatás könyvtári szükségleteit. Szükségesnek tartja, hogy a felszabadult tantermekből alakítsanak ki helyben olvasásra is alkalmas iskolai könyvtárakat, és hogy a jövőben *minden új iskolában épüljön könyvtári helyiség.*

A konferencia megállapítja, hogy a főváros általános nyilvános könyvtári ellátása elmarad az országos átlagtól. Amikor tudomásul veszi e hálózat újkeletű fejlesztési és beruházási terveit, egyben figyelmeztet sürgős megvalósításukra is és arra, hogy feltétlenül szükséges az „Alapelvek”-ben rögzített követelményekhez való igazításuk.

F) A szakszervezetek feladatai

A konferencia teljes mértékben egyetért a szakszervezeteknek azzal az álláspontjával, hogy nevelőmunkájuk fő bázisának tekintik a könyvtárakat, és ehhez mérten kívánnak gondoskodni fejlesztésükről.

Helyesli azt a törekvést, hogy a szakszervezeti könyvtárak — eddig sok tekintetben kedvezőtlen — működési feltételeit és a velük szemben támasztott követelményeket — a tanácsi könyvtárakhoz hasonlóan — az egyes szakszervezeti könyvtártípusok sajátosságaihoz igazodó normatívák alapján kívánják meghatározni, hogy a munkahelyek szerint szervezett könyvtári ellátás színvonala a munkásság művelődési érdekeinek megfelelően fejlődjen. Ehhez azonban szükséges, hogy a szakszervezetek, a szakszervezetek megyei tanácsai és az alapszervezetek egyaránt megfelelően gondoskodjanak könyvtáraikról, s a követelményeiket is ehhez szabják. A konferencia véleménye szerint ez biztos alapot képez a tanácsi és a szakszervezeti hálózatok közötti munkamegosztás és együttműködés továbbfejlesztéséhez. Megérti azt a szakszervezeti álláspontot, amely szerint a szakszervezeti könyvtárak a lakosság számára csak abban az esetben nyújthatnak szolgáltatásokat, ha fenntartásukhoz az illetékes tanácsok arányosan hozzájárulnak.

A konferencia javasolja a vállalatoknak, hogy az eddiginél nagyobb mértékben támogassák anyagilag is a szakszervezeti könyvtárakat, mivel azok működése és használata a termelés érdeke is. Az illetékes szakszervezetek ugyancsak fokozzák ennek érdekében tett előfeszítéseiket.

G) A fegyveres testületek könyvtárainak szerepe

A konferencia nagyra értékeli a honvédség és a többi fegyveres testület olvasáspedagógiai és könyvtárfejlesztési eredményeit és törekvéseit, s meggyőződése, hogy mindezekkel meghatározó módon járulnak hozzá az ifjúság könyvtári ellátásához. Az országos könyvtárpolitikának ezután *fokozottan kell számolnia a fegyveres testületek*

könyvtáraival a jövőre felkészülő nemzedékek olvasóvá nevelésében, s be kell vonnia őket minden ilyen fajta akciójába.

V. A társadalom a könyvtárakért

A felszabadulás óta eltelt két és fél évtized alatt a társadalom jelentékeny anyagi ráfordításai nyomán kialakultak a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények ezreiből álló ellátási rendszer körvonalai. A különböző könyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási intézmények feladatköre, nagysága, hatósugara és színvonala ugyan lényegesen eltér egymástól, mégis valamennyit áthatja az a törekvés, hogy a társadalom minden rétegét, csoportját és egyedét szolgálja az általános emberi értékek megismertetésével, a szakismeretek közvetítésével.

Annak azonban, hogy a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények szélesebb körben hassanak, hogy a lakosság ténylegesen élni tudjon a lehetőségekkel, **alapfeltétele az emberek társadalmi méretű megtanítása az értő olvasásra és a szakirodalom rendszeres munkaeszközként való használatára.**

Ebből a társadalmi méretű olvasásra nevelésből már eddig is sokan kivették részüket. Írók, művészek, pedagógusok, népművelők, újságírók, a rádiónál, televíziónál dolgozók, a társadalmi tisztségviselők ezreinek egyéni és több olvasómozgalomban — legutóbb az *Olvasó népért* mozgalomban — egyesülő erőfeszítései nélkül társadalmunk olvasási és könyvtárhasználati kultúrája nem fejlődött volna a jelenlegi színvonalra. A konferencia mindezért köszönetét fejezi ki.

Eredményeinkkel azonban nem lehetünk elégedettek, mivel ezek nem elegendők társadalmi célkitűzéseink megvalósításához. A társadalmi élet egyes területein, a kutatásban, a termelésben, oktatásban, művelődésben általánossá kell válnia annak a felismerésnek, hogy mindezen területeknek *a könyvtárakra*, a szakirodalmi tájékoztatási intézményekre éppen *saját céljaik elérése érdekében van szükségük.* A szervezettek, intézmények, vállalatok vezetőinek megoldandó feladataikból kiindulva kell megfogalmazniuk a könyvtári, szakirodalmi tájékoztatási intézményekkel szemben támasztott követelményeiket. Tagjaikat és dolgozóikat ösztönözniük kell a könyvtárhasználatra, s meg kell találniuk azokat a módszereket, eszközöket, amelyekkel őket a szakirodalom használatában személyileg is érdekeltté tehetik.

Ezért a konferencia hangsúlyozottan kéri a társadalmi és tömegszervezeteket, a népművelőket, a sajtó, a rádió és a televízió dolgozóit, az Olvasó népért mozgalom valamennyi szervezőjét és résztvevőjét arra, hogy továbbra is *teremtzenek közvéleményt a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények érdekében, ösztönözzenek és tanítsanak szolgáltatásaik igénybevételére, segítsék elő szocialista társadalmunk fejlett olvasási, könyvtárhasználati és tájékoztatói kultúrájának kialakítását.*

A konferencia végül *a pedagógusokhoz fordul*, akik a legtöbbet tehetik azért, hogy népünk valóban olvasó néppé váljék, hogy a könyvtárakban felhalmozott információk valóban társadalmi erővé válhassanak. Arra kéri őket, hogy tekintsék a didaktika egyik alapfeladatának *az önálló tájékozódás szokásának*, az információk önálló feldolgozására való készségnek a kialakítását, s ezáltal a közoktatás minden szintjén nyissanak tanítványaik számára kaput a minél teljesebb önmegvalósítás felé.

A könyvtárosi tiszteletdíjak emelése

Közlemény jelent meg a Művelődésügyi Közlöny idei 6. számában a tiszteletdíjas könyvtárosok bércorrekciójáról. Eszerint 1971. január 1-től felemelik a tanácsi könyvtárosok tiszteletdíját, mivel az elmúlt években feladataik az olvasók számának növekedése, illetve a nyitvatartási idő meghosszabbodása következtében megnöttek. A korrekció meghatározásánál a könyvtárosok munkaidejét kell alapul venni. Ez a könyvtár nyitvatartási idejéből, valamint a feldolgozási, a könyvtári propaganda, és az adminisztrációs feladatokra szolgáló időből tevődik össze. (Ez utóbbi a nyitvatartási idő 20%-a körül mozoghat.) A minisztérium egy órára 9—14 Ft közötti összeg megállapítását javasolja. (A középiskolai végzettséggel és kevesebb gyakorlattal rendelkező könyvtárosoknál alacsonyabb; a felsőfokú iskolai végzettséggel és megfelelő gyakorlattal rendelkezőknél magasabb az egy órára eső díjkeret.) A tiszteletdíjak emelésével jelentkező többletkiadások fedezésére a könyvtárak költségvetési előirányzatát is fel kell emelni. A közlemény kitér az intézkedés pénzügyi költségvetési részletkérdéseire is. — A tiszteletdíjak emelésére fordítható összeg országosan 3,6 millió forint.

Dinamikus könyvtárak — dinamikus könyvtárügy

Lezajlott a konferencia, s most az a feladatunk, hogy valóra váltsuk útmutatásait. A kisebb-nagyobb fontosságú teendők rengetegéből ezúttal csak egyetlen témakört emelek ki: *a könyvtár és a társadalom kapcsolatának megjavítását*, ennek is olyan oldalát, amelyről mindeddig a kelleténél kevesebb szó esett.

Mindenekelőtt: nyilvánvaló, hogy a társadalom egy adott intézménye — a könyvtár — és az őt körülvevő társadalmi közeg között valamiféle kölcsönhatás alakul ki, és az is kézenfekvő, hogy ennek keretében a *könyvtár és a társadalmi környezet kölcsönösen formálja, „meghatározza” egymást*. Ez a kölcsönös egymásra hatás többféle céllal, többféle síkon történhet; közülük most csak a könyvtár működési kapacitását meghatározó „külső” tényezők alakíthatóságára szeretnék rámutatni.

Egy-egy intézmény elsősorban önmaga felelős működéséért, kétségtelen azonban, hogy lehetőségeit külső döntések is meghatározzák. Fokozottan vonatkozik ez a költségvetésből finanszírozott könyvtárakra, hiszen a könyvtár szervezetének, állományának továbbfejlődését kijelölő döntések nem a könyvtárban születnek. Mi, könyvtárosok ezt jól — az objektív nehézségekre való hivatkozások gyakoriságából következően — némelykor túlságosan is jól tudjuk. Kevés az állománygyarapítási keret — panaszkodjunk —, szűkösek az elhelyezési-raktározási lehetőségek, rosszak a munkakörülmények... Ki a felelős mindeztért? A fenntartó, a „fenntartó” absztrakciója mögött megbúvó közönyös hivatalnokok (főként pénzügyiek!) serege, a könyvtár, az információ jelentőségét fel nem ismerő vezetők stb?

A panaszok túlnyomó részének jogosságához nem férhet kétség, mégis kissé egyoldalúnak tűnik az a fajta szemlélet, amely — erősen sarkítva — olyan képet fest, mintha a könyvtárosok legjobb igyekezete a minden oldalról megnyilvánuló közönyön buknék el.

Ha van ilyen jelenség — és minden bizonnyal akad, nem is egy helyen —, *a felelősséget akkor sem háríthatjuk el magunktól teljesen*. Mert: megtettünk-e mindent azért, hogy jelentőségének megfelelően értékeljék könyvtárunkat?

Véleményem szerint általában többet is fáradozhatnánk ezen.

Tájékoztatás a könyvtárról

A könyvtáros kenyere a tájékoztatás. Sajátságos ellentmondásban áll ezzel a tény, hogy *könyvtárainknak nemcsak funkciójáról és jelentőségéről, hanem egyszerűen a léteéről is éppoly keveset tud a közvélemény, mint a mai könyvtáros hivatásáról, társadalmi küldetéséről*. Értelmiségünk zöme még ma is pusztán megőrző-tároló szerepet tulajdonít könyvtárainknak, pedagógiai vagy éppen információs funkciójáról soha nem hallott. Ezzel magyarázható — gyakorló könyvtárosként nem egyszer szerettem ilyen fajta „tapasztalatot” —, hogy még a legmagasabban képzett, tudományos fokozatot szerzett kutató szemében is a könyvtáros a társadalmi presztízs-létrán valahol az *iratáros, iratkezelő környékén kap helyet*. (Hogy ez mennyire nem hiúsági kérdés, azt az előszeretettel „adminisztratív” alkalmazottnak minősített vállalati és egyetemi tanszéki könyvtárosok tudják a legjobban.) Könyvtáraink jó részéről — sajnos ide tartoznak a legnagyobb tudományos könyvtárak éppúgy, mint a megyei könyvtárak — a közönség egyszerűen nem tudja, hogy „mire valók”. Belenyugodhatunk-e, hogy Budapesten, ha a házi feladatán kínlódó középiskolás kortárs írónk egyikének személyi adataira kíváncsi, az Írószövetséget hívja fel? Ki a „felelős” ezért? Csak az iskola, a könyvtár pedig — amely eleve lemond a telefon-tájékoztatási szolgálatról — nem?

A könyvtári propaganda fontosságát gyakran hangoztatjuk, nem mindig tesszük azonban hozzá, hogy eredményes propagandát csak olyan intézmény fejthet ki, amely alapfunkcióinak eleget tesz, *puszta működésével is bizalmat kelt*. A spontán bizalom azonban megtöbbszörözhető, sőt az előlegezett bizalom felébresztésének is kialakultak már külföldön a maga jól megalapozott módszerei.

A PR („public relations”) közvetlen magyar fordítása keveset mond, körülírva olyanféle tudatos és tervszerű tevékenységet jelent, amellyel a PR tevékenységet folytató intézmény, vállalat *kedvező közönséghangulatot terem* saját szolgáltatásai, termékei mellett. A PR tehát a közvélemény-alakítását, befolyásolását jelenti, a nyilvánossággal, a sajtóval, az intézmény számára „fontos” szervekkel fenntartott kapcsolatok, és e kapcsolatok állandó gondozása révén.

A PR módszerei sokfélék, számuk a könyvtárosok ötletességétől függően szinte végtelen (ide tartoznak az egyénnel és társadalmi csoportokkal kialakított, állandó jellegű kapcsolatok, a differenciáltan előállított és személyre szólóan szétküldött propaganda-anyagok, a tömegkommunikációs eszközök felhasználása propaganda-

célokra stb.). Voltaképpen sokféle és sokfelé szétsugárzott, tervszerűen irányított akcióról van szó, amelynek legfőbb célja: *a legszélesebb nyilvánosság számára képet adni a könyvtár működéséről, eredményeiről és célkitűzéseiről, mindazokról a lehetőségekről, amelyeket a könyvtárhasználat során ki-kí saját hasznára kamatoztathat.* A könyvtár legsajátlagosabb PR módszere mindenestre: a könyvtár állományáról, szolgáltatásairól, a könyvtárhasználat módjáról nyújtott tájékoztatás, különös tekintettel a fenntartó tájékoztatási igényeire.

A könyvtári PR módszereit és ezek hatékonyságát a könyvtári szakirodalom már számon tartja, érdemes lenne hazai viszonyainkra alkalmazott módszertanát kidolgozni.

Defenzívában a könyvtárügy?

A III. országos könyvtárügyi konferenciát megelőző számos szakmai vita egyikén hangzott el — nem is egyszer — valamely javaslat kapcsán a megjegyzés: „...nem időszerű most, amikor a könyvtárügy amúgyis defenzívában van”. A megállapítás helytállóságával vitázni most túl messzire vezetne, mint tünet mindenestre figyelemre méltó, olyan jelenség, amely elgondolkodásra készítet.

Ha igaz, hogy könyvtárügyünk, egész könyvtári rendszerünk „defenzívába szorult”, akkor ennek oka elsősorban az, hogy *igazát* — a könyvtárügy társadalmi jelentőségét — *nem tudja meggyőző erővel bizonyítani.* A bajok okát tehát ismét saját házuk táján kell keresnünk: nem elég jól, *nem elég hatékonyan informáljuk munkánkról a társadalmat,* amely a könyvtárügy jelentőségét többek között azért sem hajlandó fenntartás nélkül elismerni, mert nemcsak, hogy keveset tud róla, hanem amit tud, az sem mindig túlságosan vonzó a számára.

Úgy hiszem, nekünk könyvtárosoknak kellene tennünk valamit annak érdekében, hogy a társadalom felfigyeljen ránk és olyan képet alkosson rólunk, amely igényeinek — és potenciálisan könyvtáraink leendő fejlődésének is — megfelel. Nincs a könyvtárügy a társadalom figyelmének a középpontjában? Hát tegyünk róla, hogy oda kerüljön!

Írjunk-írassunk, beszéljünk-beszéltessünk róla, de végre *a szűk szakmai keretből kitörve,* a nagy nyilvánosság előtt: tévében, rádióban, irodalmi-kulturális, pedagógiai, gazdasági és műszaki-tudományos lapokban és folyóiratokban, társadalmi szervezetekben, egyesületekben. És *váljanak a könyvtárak önmaguk propaganda szervezetévé,* bontakoztassanak ki olyan kezdeményezéseket, amelyek a tömegek figyelmét felhívják rájuk.

Társadalmi méretű kampány a könyvtárak népszerűsítésére? Nagy szó, mégis valami ilyenféle kellene. Tervszerű, központilag irányított és összehangolt akció, ha úgy tetszik: a modern könyvtárak társadalmi helyét és szerepét tömegméretekben ismertető és propagáló tevékenység. Sok munkába, nem kis anyagi áldozatba kerülne, de — úgy hiszem, hosszabb távon a pénz is, a fáradság is bőségesen megtérülne.

Zircz Péter

HERNÁD MENTI TAJ, HERNÁD MENTI EMBEREK. *Ezt a címet viseli az a szép kiállítású, finom papírra nyomott, jó képekkel díszített könyv, amelyet Encsről kapott szerkesztőségünk. A kötetnek az encsi József Attila Járási Könyvtár a kiadója, ott működött — mintegy a járás szellemi műhelyében — a szerkesztő bizottság is. Ez az alkotó munkaközösség méltán kapott ösztönzést és nagy anyagi támogatást a járási tanács végrehajtó bizottságától és művelődésügyi osztályától, mert rangos szellemi terméket tett le a vidék olvasóinak asztalára.*

A mű kötetbe foglalt színes honismeret: Borsod északi csücskéről, a volt Abaúj megye egy részéről szól, a mostani encsi járásról, amely 82 községet foglal magába, köztük olyan patinás nevéket, mint Boldogkőváralja, Gönc, Szikszó, Vizsoly. A kötet előszavában Sváb Antal áttekintést ad a táj képéről, múltjáról, a felszabadulás óta eltelt 25 év eredményeiről s érzékelteti a fejlődés útját. Ezt az átfogó képet részletezik az egyes községekről készített lapok, amelyeket széles munkatársi gárda közreműködésével állítottak össze. A leírások nyomán sokszínű és eleven emlék marad az olvasóban. Az alapos történeti tudással, érzékeltes statisztikákkal, korszerű szociográfiai szemlélettel kialakított mondanivalót befonja a táj szeretetéből táplálkozó emberi líra. Valóban: így kell ismerni és szeretni a szülőföldet, ahogy ennek a kötetnek munkatársai, szerkesztői tanúsítják. Az egyik legkitűnőbb hazai honismereti kiadványt üdvözölhetjük a műben. (pr)

Kiváló könyvtárak

Az elmúlt évről azt szoktuk mondani, hogy a nagy jubileumok éve volt. Valóban, felszabadulásunk 25. és Lenin születésének 100. évfordulóját méltó, országos megemlékezésekkel ünnepelte népünk s természetesen a magyar közművelődés is, amely az évfordulók megünneplésével kapcsolatos tevékenységet nemcsak munkájának középpontjába állította, hanem tudatosan törekedett arra, hogy a szép ünnepekkel ellobbanó tüzénél maradandóbb emlékeket állítson a két nagy dátumnak. Ezt a célt szolgálta például a „100 falu — 100 könyvtár” mozgalommal, amelyről elmondhatjuk, hogy az évfordulóhoz méltó eredményeket hozott, s a „Kiváló művelődési otthon”, „Kiváló könyvtár” cím elnyeréséért meghirdetett nemes vetélkedéssel szintén ennek a célkitűzésnek a megvalósítására törekedett. A „100 falu — 100 könyvtár” akció leginkább figyelemre méltó vonása, hogy talán először sikerült a szélesebben értelmezett népművelésnek e fontos vállalkozásába bevonnia olyan társadalmi erőket, szervezeteket, amelyek az állami szervekkel együtt érdekeltek a nép, a közösség művelésében. Ugyanez a példás összefogás öltött testet a „Kiváló művelődési otthon” — „Kiváló könyvtár” pályázatban is, melyet a Művelődésügyi Minisztérium a Szakszervezetek Országos Tanácsával és a KISZ Központi Bizottságával közösen hirdetett meg. A két pályázat tulajdonképpen kiegészíti egymást: míg az egyik célja az intézményi feltételek javítása, szilárd, erős falusi művelődési intézmények létrehozása volt, a másik a munka tartalmát, a városi és falusi közművelődési intézmények társadalmi eredményeit tette a mérleg serpenyőjébe, figyelembe véve az intézményi kereteket, azok színvonalát, kulturáltságát is.

A „Kiváló könyvtár” pályázat a legjobbakat kívánta kiemelni. (Lásd a *Könyvtáros* 1970. évi 2. számának 97. oldalán megjelent pályázati felhívást és a 3. szám 156—157. oldalán a pályázatról közölt vitát.) A pályázat az intézményektől hangsúlyozottan megkövetelte, hogy a művelődéspolitikai célok szellemében szolgálják az emberek ismereteinek sokoldalú gazdagodását, segítsenek a *ma* társadalmi, termelési gondjainak megoldásában, járuljanak hozzá a szocialista közgondolkodás, életfelfogás ter-

Fogarasy Mihályné pilisvörösvári községi könyvtáros átveszi a „Kiváló könyvtár” oklevelet Garamvölgyi József művelődésügyi miniszterhelyettestől (Jánosi Ferenc felvétele)

jedéséhez, tegyenek többet a művészetek és az irodalom emberformáló hatásának érvényesüléséért, adjanak tág teret a szabad idő embert nemesisítő tevékenységi formáinak, váljanak munkaködei területük jelentékeny társadalmi fórumaivá.

Ki kell emelnünk a követelményeknek azt az újszerű vonását, hogy az intézmények nem egymással versenyeztek, hanem mindegyik számára előírás volt: *saját körülményei között bizonyítsa be, milyen színvonalon és eredménnyel valósítja meg alapfeladatainak keretében a pályázati célkitűzéseket, milyen dinamikusan fejlődik munkája, tágul hatóköre.* Így válhatott a „kiváló” cím nemcsak az intézményben dolgozók munkájának magas színvonalára, hanem egyben a *fenntartók nagyfokú gondoskodására is utaló, tehát kétszeresen megbecsülő jelzővé.*

A pályázat kiírásának helyességét, az akció sikerét bizonyítja, hogy több mint 600 intézmény vállalta a felhívás követelményeinek teljesítését. A megyék és a főváros 109 intézményt terjesztett fel a kitüntető címre. A megyei, fővárosi és országos mérlegelés alapján végülis 27 művelődési otthon, 28 könyvtár kapott „kiváló” minősítést, 9 intézmény pedig dicséretben részesült egy-egy területen végzett kiemelkedő tevékenységéért.

Valamennyi intézmény munkájára jellemző a pedagógiai megalapozottság és a politikai céltudatosság határozott fejlődése. A pályázatban résztvevők az elmúlt évi jubileumok megünneplésében különösen kiemelkedő munkát végeztek, de mindennapi tevékenységükre és különböző kiadványaikra is jellemző a szakmai megalapozottság és a magas fokú politikai érettség.

A társadalmi megbecsülésnek egyik jele az *Olvasó népért mozgalomnak* az a javaslata, hogy az idei könyvhét megyei ünnepi megnyitót a frissen kitüntetett kiváló könyvtárakban tartsák.

A pályázat által felkeltett érdeklődés fénykévéjébe került kiváló intézmények gazdag lehetőségét, tárházát kínálják a helyi és az országos tapasztalatcseréknek. Ezért határozta el a *Könyvtáros szerkesztősége* is, hogy bemutatja a kitüntetett könyvtárakat. Korábban írtunk a Lőrinci Községi Könyvtárról (1970. szept.) és a diósgyőri Bartók Béla Szakszervezeti Könyvtárról (1971. január). Áprilisi számunkban olvashatták a könyvtárosok a Kiskunhalasi Járási-Városi Könyvtár és a debreceni Járműjavító könyvtárának munkájáról készített beszámolókat. Mostani számunkban pedig az Egyesült Villamosgépgyár szakszervezeti könyvtárának munkáját mutatjuk be. A sort folytatjuk.

A pályázatnak a vártnál is nagyobb sikere arra ösztönzi a közművelődési irányító szerveket, hogy új időpontban ismét meghirdessék a „kiváló” címért való vetélkedést.

A Művelődésügyi Minisztériumban április 7-én tartott ünnepségen *Garamvölgyi József* miniszterhelyettes adta át a kiváló intézmények vezetőinek a kitüntető cím odaítéléséről szóló okleveleket és a jutalmakat. Beszédében a közművelődés munkatársainak áldozatos tevékenységén kívül külön kiemelte a Művelődésügyi Minisztérium, a SZOT és a KISZ szép összefogását és e két nagy tömegszervezetnek az állami közművelődés számára nyújtott segítségét. Szólt a fenntartó tanácsok és szakszervezetek, továbbá a felügyelői szervek képviselőinek gondoskodásáról, támogatásáról is, amely nélkül az intézmények munkája sem lehetett volna eredményes.

Az alábbiakban a kitüntetett kiváló könyvtári intézmények névsorát közöljük, feltüntetve vezetőjük nevét is:

Községi és körzeti könyvtárak

Adácsi Községi Könyvtár (Heves)	Berényi Józsefné
Biharkeresztesi Községi Könyvtár (Hajdu-Bihar)	Zima Jenő
Bácsalmási Községi Könyvtár (Bács-Kiskun)	Fekete Dezső
Mágocsi Községi Könyvtár (Baranya)	Tarnai Nándor
Mezőberényi Községi Könyvtár (Békés)	dr. Valentiny Károlyné
Komádi Községi Könyvtár (Hajdu-Bihar)	Csete Ferencné
Kövágóörsi Körzeti Könyvtár (Veszprém)	Varga Dezső
Lőrinci Községi Könyvtár (Heves)	Sándor Andrásné
Pilisvörösvári Községi Könyvtár (Pest)	Fogarasy Mihályné
Tarcali Községi Könyvtár (Borsod-Abaúj-Zemplén)	Kádas Miklósné
Tiszalöki Körzeti Könyvtár (Szabolcs-Szatmár)	Doszlop Miklós

Járási-városi könyvtárak

Jászberényi Járási-Városi Könyvtár (Szolnok)	Arató Antal
Esztergomi Városi Könyvtár (Komárom)	Martsa Alajos

Gyulai Járási Könyvtár (Békés)
Kiskunhalasi Járási Könyvtár (Bács-Kiskun)
Paksi Járási Könyvtár (Tolna)

dr. Némedi Endre
Martonosi Pál
Szederkényi Lászlóné

Megyei könyvtárak

Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém
József Attila Megyei Könyvtár, Tatabánya
Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár

Varga Béla
Horváth Géza
Kellner Béla

Főváros

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 48. sz.
kerületi könyvtára (Bp. IX.)
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 15. sz.
gyermekkönyvtára (Bp. IX.)

Maruszki József
Rostás Jenőné

Szakszervezeti könyvtárak

Szakszervezeti Körzeti Könyvtár, Füzfő (Veszprém)
A Dunai Vasmű „Vörösmarty Mihály”
Könyvtára, Dunaújváros (Fejér)
A Csepel Autógyár Szakszervezeti Könyvtára,
Szigethalom (Pest)
A Bartók Béla Művelődési Otthon Központi
Könyvtára, Miskolc—Diósgyőr
Bányász Körzeti Könyvtár, Tatabánya
Az Egyesült Villamosgépgyár Művelődési Köz-
pontjának Könyvtára (Budapest)
A Pesterzsébeti Vasas Művelődési Ház
Könyvtára (Budapest)

Radnóti Lászlóné
Barts Oszkárné
Máté György
Cserhádi János
Budai Károlyné
dr. Juhász Imréné
Tomasovszky Attiláné

Dicséretben részesültek

Nyúli Községi Könyvtár (Győr-Sopron)
Toronyi Községi Könyvtár (Vas)
A Zalaegerszegi József Attila Városi Könyvtár
A Debreceni Járműjavító Vállalat Könyvtára

Váradai László
Gazdag Gyula
Nyakas Gyuláné
Kiss Lajosné

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁR PEDAGÓGIAI FUNKCIÓIRÓL nagy figyelmet érdemlő tanulmányt írt Tánczos Gábor a Pedagógiai Szemle ez évi 2. számában. A könyvtár pedagógiai szerepének értelmezéséről szólva megállapítja, hogy a tájékoztatás és nevelés ismert, alapvető formái a könyvtár és az olvasó viszonyának, de ezeket az ismert alapfogalmakat is újra végig kell gondolni a fejlődés új követelményeinek megfelelően. A tanulmány keresi a könyvtár helyét a kultúráközvetítők rendszerében, s felhívja a figyelmet arra, hogy a család—iskola—könyvtár „háromszög” kapcsolatainak elemzése rendkívül használható struktúramodell kidolgozásához vezethet. A szerző szerint a könyvtár csak úgy tölthet be történelmi fontosságú társadalmi funkciót, ha otthonává válik azoknak a fiataloknak, akik családjilag nem kaphatják meg az ösztönző kulturális milióból származó előnyöket. Ez a könyvtár egyik legfontosabb feladata. Sikert pedig csak a könyvtárnak a művelődés össz-társadalmi rendszerében méltón betöltött helye eredményezhet. Végső következtetése, hogy ma még nincs meg a könyvtárnak az a társadalmi tekintélye, amely megilletné.

HONISMERET, HELYTÖRTÉNET címmel jelenik meg a Hazafias Népfront Honismereti Bizottságának és az Országos Helytörténeti Bizottságnak folyóirata. A kiadvány 1970. évi 2. száma teljes terjedelemben közli a mozgalom 10. évfordulója alkalmából rendezett Országos Honismereti Konferencia beszámolóját, állásfoglalását és javaslatait, továbbá a hozzászólások jó részét. A beszámoló magába foglalja a honismereti mozgalom helyének és szerepének meghatározását, fejlődésének történeti áttekintését, szervezeti tagozódásának és irányításának ismertetését.

Egy üzemi könyvtár és a szocialista brigádok

Amikor az EVIG művelődési központ felé vettem utamat, leginkább az a kérdés izgatott, hogy miként használják fel az üzem szocialista brigádjai kulturális célkitűzéseik teljesítésében a könyvtárat; másrészt, hogy a könyvtár miként hasznosítja a szocialista brigád-mozgalomból adódó lehetőségeket.

Mielőtt azonban a kérdés érdemi tárgyalására térnék, szükségesnek tartom, hogy bemutassam magát a könyvtárat, amely egyébként — s ezt nagy örömmel írom le — a felszabadulásunk 25. évfordulójára kiírt emlékezetes pályázat egyik kitüntetettje, immár a „Kiváló könyvtár” cím tulajdonosa.

Helyzetkép

Dolgozóinak létszámát tekintve az EVIG nagy középüzem, de a külső és a vidéki telephelyekkel együtt már nagyvállalatnak mondható. Az önálló üzemi könyvtár a gyár főkapujával szemben álló Művelődési Központ épületének három, emeleti helyiségében kapott helyet. Hét letéti könyvtár tartozik hozzá (egy vidéken van), ezeket hat tiszteletdíjas és egy társadalmi munkás könyvtáros kezeli. Ezen kívül a Sibrik úti iskolában működtetnek egy letéti gyermekkönyvtárat, amelyet a „Kispajtás olvasószelektör”-t vezető tanárnő kezel társadalmi munkában. Állományuk 21 000 kötet, évi beszerzési keretük 60—70 000 forint, a központi könyvtárban 1506, az egész hálózatban 2228 olvasójuk van. Az olvasótábor összetétele: 57% munkás, 15% műszaki, 4% területi tanuló, 3% gyári ipari tanuló, 21% nyugdíjas, egyéb. A könyvtárat két főhivatású, szakképzett könyvtáros kezeli. Naponta 10—17 óráig, vagyis heti 30 óra hosszat tartanak nyitva.

Plasztikusabb lesz a helyzetkép néhány összehasonlító számadat tükrében: (Megközelítő számadatok!)

	Olvasólétszám %-ban	Egy főre jutó beszerzési keret Ft	Egy főre jutó állománykötet	Egy főre jutó kölcsonzótt kötet
EVIG	38,2	11	3,5	11
ORION	33,8	3,30	2,5	5
BELOIANNISZ	23	5,50	2,2	7,5
MOM	19	3,50	2,1	5,6

A számok a könyvtár kielégítő helyzetéről, a könyvtárosok jó munkájáról és a vállalatvezetőség megértő támogatásáról vallanak. A sikeres össz munka alapvető tényezőként a könyvtárosok a szocialista brigádokkal való jó együttműködést, a tartalmas rendezvényeket és a sokoldalú, írásos propaganda-tájékoztató munkát jelölték meg.

A szocialista brigádok

A gyárban mintegy 100 szocialista vagy a szocialista címért küzdő brigád dolgozik. Létszámuk 1146 fő, közülük 865 fő, azaz a brigádtagság 75,5%-a a könyvtár olvasója.

A könyvtár minden év elején „szocialista szerződés”-t köt azokkal a brigádokkal, amelyek vállalkoznak a könyvtári tagságra, illetve amelyeknek tagjai a könyvtár olvasói szeretnének lenni. A szerződésben (évenként változó aktuális betoldásokkal) a brigád vállalja, hogy a tagok beiratkoznak a Művelődési Központ könyvtárába, és aktív olvasói lesznek, valamint azt, hogy bekapcsolódnak az aktuális olvasómozgalomba, s egy meghatározott könyvet a brigád tagjai elolvasnak. Végül kötelezik magukat arra, hogy a megrendezésre kerülő irodalmi rendezvények szervezésében, lebonyolításában részt vesznek.

A könyvtár vállalja, hogy segíti a brigád tagjait olvasmányaik megválasztásában, igényeiknek a legmesszebbmenőkig igyekszik eleget tenni; a továbbtanuló brigádtagok rendelkezésére bocsátja a kötelező olvasmányokat, az irodalmi rendezvényekre lehetőség szerint biztosítja a brigád által kért író, irodalomtörténész részvételét, és lebonyolítja a találkozót.

A szerződést a brigád választott könyvtári összekötője írja alá, és ő bonyolítja le az egész beiratkozási műveletet. A szerződés űrlapjához a könyvtár terjedelmes annotált bibliográfiát csatol, a brigádtagok annak alapján jelölik be igényeiket. A beiratkozott brigádok minden tagja önálló személyi lapot kap, ezeket brigádok szerinti csoportosításban őrzik a lejáratú dobozokban. A kölcsönzést, a könyvcserét az esetek

többségében az összekötő végzi, aki névre szóló igénylisták alapján állítja össze cse-
recsomagjait. Ez azért előnyös, mert a brigádokban sok a bejáró, a munkaidő után
a hátsó kapun elszet, nagyon alacsony képzettségű dolgozó, aki nehezen tenné meg
a könyvtárig vezető utat. Hátránya viszont, hogy a formalitás veszélyeit rejti magá-
ban. (Előfordult például, hogy az egyik brigádösszekötő egy analfabéta asszonyt is
beiratott.) A könyvtárosok éppen ezért szeretnék elérni, hogy a brigádtagok többsége
egyénilag látogassa a könyvtárat, s csak a nehezen mozdítható embereket segítse az
összekötő az első lépések megtételében. Egyébként a brigádokkal való szerződéses
kapcsolat segíti a könyvtárosokat az egyik legfájóbb probléma, a fluktuációból adódó,
magyarányú lemorzsolódás leküzdésében is. Volt olyan esztendő, hogy 350—400 dol-
gozó (olvasó) lépett ki a gyárból, s ha nincs jó kontaktus a brigádokkal, az olvasó-
létszám meredeken visszaesett volna!

Rendezvények

A könyvkölcsönzés azonban nem egyetlen megnyilvánulási formája annak a
munkának, amely a könyvtár és a brigádok kapcsolatát jellemzi. A gondosan előké-
szített, jól megszervezett rendezvények fokozzák és elmélyítik az olvasók érdeklődését
bizonyos témák, könyvek vagy egy-egy író iránt. Tanulságos lehet az alábbi kis táb-
lázat:

Gyár	A rendezvények	A résztvevők
	száma	
EVIG	10	583
ORION	—	—
BELOIANNISZ	6	154
MOM	8	494

A találkozók, az anketákat a művelődési központ vezetősége, a könyvtárosok és
a szocialista brigádok közösen szervezik. Év elején — a szerződéskötések kapcsán —
a könyvtár felméri, hogy a brigádok többsége melyik íróval vagy művésszel szeretne
találkozni. Mind a 100 brigádtól bekérik az igényeket. A könyvtár vállalja az előadó
meghívását, az írásos propagandát (meghívó, bibliográfia). Egy-két brigád pedig vál-
lalja, hogy házigazdája lesz a rendezvénynek. A közvetlen szervezést a brigádok
körében a „házigazda-brigád” végzi. Ezzel magyarázható, hogy átlagban hatvanan,
nyolcvanan látogatnak el egy-egy rendezvényre, ami igen jó eredménynek mondható.

A Váci Mihály estén

Az Antológia együttes műsort ad

A művelődési központ, a könyvtár és a brigádok együttműködésének dokumentálására álljon itt néhány meghívó rövidített szövege:

„Az EVIG Művelődési Központ Szakszervezeti Könyvtára és a KFK gyár II. Rákóczi Ferenc brigádja VÁCI MIHALY-ra emlékezik 1970. X. 29-én, du. 16 órai kezdettel a Művelődési Központ klubszobájában. Közreműködik a „CSILI” irodalmi színpada. (Ezután Váci Mihály rövid életrajza, majd műveinek bibliográfiája található az ízléses meghívón.)”

„A Magvető Könyvkiadó, az EVIG Művelődési Központ Könyvtára, a gépgyári Dobrovolszkij és Dózsa brigádok, valamint a szerszámszerkesztés Kandó Kálmán brigádja — szeretettel meghívja Önt (idő, hely) ünnepi könyvheti megnyitónkra.”

„A Villamosgép Művelődési Ház Könyvtára és a gépgyári Béke brigád szeretettel meghívja Önt és kedves hozzátartozóit (hely, idő) a Költészet Napja megünneplésére...”

Az igazán értékes összejövetelek azonban az író—olvasó, a színész—néző találkozók. Ezek sikerét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az idelátogatott művészek közül többen tagjai lettek egy-egy szocialista brigádnak. (Abody Béla, Básti Lajos, Bodor Tibor, Horváth Ferenc, Kohut Magda, Szabó Magda.) Sok a panasz azonban a TIT-re! Többször előfordult, hogy nem a kért és megígért előadót küldte ki, és ez érthető nemtetszést keltett a dolgozók körében.

Úgy tűnik, hogy az EVIG könyvtárosai megtalálták a kulturális rendezvények szervezésének és lebonyolításának azt a formáját, amely erősen csökkenti az üres formalizmus veszélyeit, hatásában pedig tartalmaznak és maradandónak bizonyul.

Kiadványok

Az eddigiekben ismertetett brigádmunkát a könyvtárosok sokoldalú és értékes írásos propagandamunkával alapozzák meg. Abból indulnak ki, hogy két könyvtárosnak nem juthat ideje gyakori közvetlen kapcsolatra valamennyi brigáddal és brigádtaggal. Tájékoztató és ajánló jegyzékekkel, annotált bibliográfiákkal igyekeznek segíteni a brigádoknak a tájékozódásban, a könyvválasztásban. Csupán egyetlen esztendőben, 1970-ben, 7 kiadványt jelentetett meg a könyvtár!

Nőnap bibliográfia. Nőírók jegyzéke, rövid életrajzokkal, a felsorolt írók műveinek megjelölésével.

Lenin centenáriumi bibliográfia. Irodalmi szemelvényekkel és a Leninnel szembe fordított szövegekkel.

Időszerű politikai kérdések. Ajánló bibliográfia a szakszervezeti politikai iskola hallgatóinak.

Segédanyag a brigádvetélkedőkhöz. Szemelvények és mű-címek a jubileumi év alkalmából rendezett vállalati szellemi vetélkedőhöz.

Ajánló bibliográfia a műszaki könyvhétre. Raktári jelzetes, címleírásos bibliográfia 3 témakörből: Az üzem profiljához kapcsolódó ismeretterjesztő irodalom; A közlekedés; A rádió, a televízió.

Igy élünk... Mai életünk ábrázolása irodalmunkban. Írók, könyvek, szemelvények, részletek.

25 év története regényben és novellában. Javaslat a szocialista brigádok 1970. évi vállalásához. Címleírásos, annotált bibliográfia.

Kiemelnék még „A sötét hatalom” című antiklerikális bibliográfiát, amely szépirodalmi művek bőven annotált és ismeretterjesztő művek címleírásos jegyzékét tartalmazza. Egyébként — nagyon ötletesen! — a legtöbb bibliográfia közli a központi könyvtár és a letéti könyvtárak helyét, nyitvatartási idejét is.

Problémák

Ideje lenne, hogy a szakszervezeti bizottság és a vállalatvezetőség — amely egyébként nem sajnálja az anyagiakat a könyvtártól — felismerje, hogy két ember képtelen ellátni egy nagyvállalat 7 letéttel működő könyvtári hálózatának szerteágazó munkáját! Hiszen a brigádokkal való kapcsolat, a brigádkölcsönzések nyilvántartása, a rendezvények lebonyolítása, a kiadványok összeállítás, a letétek rendszeres cseréje és a napi könyvtári rutinmunka mind-mind hallatlanul időigényesek! A személyi probléma megoldása lehetővé tenné, hogy a könyvtárosok elmélyültebben foglalkozhassanak a brigádösszekötőkkel, közvetlen módszertani útmutatásokat adjanak a letéti könyvtárosoknak, tapasztalatcseréket bonyolítsanak le velük. Nem kevésbé szorító a helyhiány. Modern, szép, ízléses, szakszerűen berendezett az EVIG központi könyvtára, de zsúfolt, kicsi. Az olvasószobát gyakran igénybe kell venni a letéti cserék lebonyolítására (ládák, dobozok, könyvkupacok), a viszonylag szűk kölcsönzőben alig lehet megfordulni. Reméljük, hogy a művelődési központ bővítésével kapcsolatos ötéves tervben a kiemelkedően értékes munkát végző, s az üzem kulturális életében nagy jelentőségű könyvtár bővítéséről sem feledkeznek meg a vállalat illetékesei!

Györi György

A járási feladatokat ellátó közművelődési könyvtárak fenntartása és feladatköre

Az elmúlt hónap 25-én, az országgyűlési képviselői és a tanácstagok általános választások napján életbe lépett a tanácsokról szóló 1971. évi 1. törvény. Ennek értelmében a járásokban már nem működnek választott tanácsok; a tanácsi hatáskörbe tartozó államigazgatási feladatokat a járási hivatalok látják el, mint a megyei tanács végrehajtó bizottságának egységes, önálló hatáskörű szervei.

A járási tanácsok megszűnésével új helyzet állt elő a járási könyvtárak fenntartó szervét illetően. Az érvénybe lépett rendelkezések alapján fenntartójuk lehet a helyi (községi, nagyközségi, városi) tanács, de a járási hivatal is.

A közművelődés állami irányításának álláspontja szerint a közigazgatási reform szellemének az felel meg leginkább, ha a járási feladatokat ellátó intézmény — melynek alapvető helyi szolgáltatási funkciói vannak — fenntartója a helyi tanács, bár a megyei végrehajtó bizottság felhatalmazása esetén a járási hivatal is végezheti az intézmény irányítását, felügyeletét és fenntartását.

A fenntartó személyétől függetlenül feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy minden járás területén továbbra is működjön olyan könyvtár, amely ellátja a 146/1964. (MK. 16.) MM. sz. utasításban a járási könyvtár számára megfogalmazott feladatokat. Ennek biztosítása érdekében szükséges, hogy a jövőben járási funkciót betöltő könyvtár részére a megyei tanács vb elnökhelyettese, valamint az intézményt fenntartó helyi tanács illetékes vezetője együttesen adjon ki *írásbeli megbízást a területi feladatok ellátására.*

Ez egyben az intézmény működési engedélyének kiegészítő okmányát is képezné, amelynek alapján az intézmény nevében és bélyegzőjében is kifejezésre kell juttatni a kettős funkciót. (Pl. Paksi Községi és Járási Könyvtár.)

Milyen főbb tennivalók jelentkeznek változatlanul e könyvtárak járási jellegéből? Továbbra is feladatuk:

- állománygyarapításukban és szolgáltatásaikban figyelembe venni járásuk (természetes vonzaskörük) igényei közül mindazokat, amelyek meghaladják a járásban működő községi könyvtárak teljesítőképességét és amelyeknek a megyei könyvtárra történő áthárítása — tömegességüknél fogva — gátolná a megyei könyvtár magasabb szintű szolgáltatásainak fejlesztését;
- részt venni a könyvtárközi szolgáltatások és a mozgó ellátás szervezésében, működtetésében;
- figyelemmel kísérni a községi könyvtárak állománygyarapítását, segíteni nekik állományuk feltárásában; abban, hogy működésükben minél jobban érvényesüljenek a szakszerűség és a művelődéspolitikai célkitűzések követelményei;
- informálni a községi tanácsokat könyvtáraik helyzetéről, szükségleteiről, szorgalmazni a könyvtárak működési feltételeinek javítását;
- ellátni a könyvtári statisztikai adatszolgáltatással kapcsolatos teendőket;
- közreműködni a körzeti könyvtárak létrehozásában, működésük megszervezésében és ellátásában;
- beszámolni a járási hivatalnak a járási feladatok végrehajtásáról.

A járási könyvtárak számára e sokrétű feladat színvonalas ellátásához továbbra is biztosítani kell a szükséges anyagi eszközöket. Az intézményt fenntartó tanács kötelessége gondoskodni arról, hogy az e célt szolgáló pénzügyi fedezetet (az esetleges fejlesztést) a jövőben is előirányozza, és biztosítva legyenek a munka végzésének személyi feltételei is.

Milyen főbb célokra kell a költségeket a jövőben is biztosítani?

- a letéti állománygyarapításra,
- a községi könyvtárosok teljesítményi díjára,
- továbbképzésre, tapasztalatcsere jellegű értekezletekre,
- kiküldetésekre,
- a művelődési autó üzemeltetésére,
- postaköltségekre,
- tájékoztatókra és egyéb kiadványokra.

A tevékenység továbbfejlesztése nem nélkülözheti e könyvtárak állománygyarapítási kereteinek, berendezésének, gépi felszerelésének, járművekkel történő ellátásának szüntelen javítását, s mindez csak a megyei tanácsok anyagi támogatásával biztosítható.

A *járási hivatalok* művelődésügyi hatásköréről és feladatairól intézkedő miniszteri utasítás előírja számukra a helyi tanácsok fenntartásában működő, *járási feladatok ellátó művelődési intézmények területi munkájának irányítását*, segítését, ellenőrzését. A járási hivatal kötelessége a járási művelődési autó munkatervének, programjának jóváhagyása, tevékenységének irányítása, az intézmény költségvetésében a területi feladatok ellátását szolgáló pénzeszközök felhasználásának ellenőrzése.

A területi munka színvonalának állandó emelése érdekében nagyon fontos, hogy a járási könyvtárak ez irányú munkáját a megyei könyvtárak a jövőben még jobban kísérjék figyelemmel és részükre adják meg a lehető legnagyobb szakmai támogatást.

A *járási tanácsok megszűnése*, a járási hivatal működési gyakorlatának kialakulatlanlansága, a községi tanácsok hatáskörének bővülésével együttjáró lehetőségek esetleges túlértékelése, az intézményfenntartó személyében bekövetkező változás, a még nem véglegesített éves pénzügyi tervek, a helyi tanácsoknál és az intézményeknél végbe menő személycserék mind-mind olyan tényezők, amelyek átmenetileg zavart okozhatnak a járási könyvtárak területi tevékenységének folyamatosságában, akadályozhatják annak hatékonyságát. Ezek esetleges kedvezőtlen hatása azonban csak átmeneti lehet. Hosszú távon közigazgatási reformunk fő célkitűzései — a demokrácia szélesítése, a helyi öntevékenység kibontakoztatása, a munka szakszerűségének emelése, az irányítás és ellenőrzés hatékonyságának javulása — minden bizonynyal kedvezően befolyásolják majd a lakosság kulturális ellátásában és a szakmai-módszertani tevékenység fejlődésében oly fontos szerepet betöltő járási könyvtárak munkáját is.

Sárdi Lajos

Kitüntetés

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 60. születésnapja alkalmából, eredményes munkájának elismeréséül *Sallai Istvánnak*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ fősztályvezetőjének a MUNKA ÉRDEMREND ezüst fokozata kitüntetését adományozta.

A könyvtár anyanyelvünk szolgálatában

„A nyelv a tudományok kulcsa. Ahol az anyai nyelv parlagodásban sinylődik, jele, hogy a legnagyobb rész tudatlan, magával tehetetlen. Ahol az kivész, kihál néminemüképpen a nemzet is.”

Pápay Sámuel, 1807.

Kazinczytól Kodály Zoltánig, Bessenyeitől Illyés Gyuláig számtalan hasonló mottót választhattunk volna, bizonyítani a bizonyításra nem szoruló igazságot: anyanyelvünk ápolásának feladatát nemzetünk két évszázadon át szenvedélyes szeretettel vállalta. Kodály Zoltán egyik írásában végigtekintve a magyar nyelv-művelés történetén, nemcsak azt állapította meg, hogy nyelvújításunkhoz hasonló erejű mozgalmat nem ismer a nyelv-történet, hanem azt is, hogy az anyanyelv ápolásának kultusza személyes fűtöttségében és szakszerű igényességében töretlenül húzódik az úttörő nagyoktól napjainkig.

Ebben a munkában a könyvtáraknak mindenkor fontos szerep jutott, s az jut ma is. Írásom célja ennek a szerepnek: a lehetőségeknek és feladatoknak a vizsgálata. Nem kívánom tehát áttekinteni a magyar nyelv-művelés széles területét. Ez alól felmentenek a Könyvtáros korábbi cikkei is. (Vértessy Miklós: *Beszélgetés Lőrincze Lajossal*. 1968. 8. sz. *Zolnay Vilmos: Könyvek a nyelvi műveltségért*. 1970. 4. sz.)

A nyelv-művelés sok posztján találkozunk könyvtárosokkal. Túl azonban a személyes tényezőkn, maga a *könyvtár mint intézmény* is fontos feladatot kap a nyelv-művelésben. E feladat nem új, a korszerű könyvtárra azonban napjainkban sajátos, fokozott szerep vár. Úgy tűnik, a nyelv-művelés új útjai szükségszerűen vezetnek el az általános könyvtárakhoz.

Mi az új, a mi szempontunkból figyelemre méltó a nyelv-művelésben?

Az V. *nevelésügyi kongresszus* fontos feladatként hangsúlyozta az anyanyelv iskolai oktatásának megújítását. „Szükségesnek látszik, hogy az anyanyelv oktatása kilépjen szaktárgyi kereteiből, és a didaktika szintjéről a pedagógia szintjére emelkedjék... Csakis egy tantárgyközi, a hagyományos nyelvtanórák hatékonysági fokát messze meghaladó, koncentrált és intenzív képzés adhat reális alapokat annak a követelménynek, hogy a nyelv művelése ne csak a magyartanárnak legyen feladata” — írja Bárczi Géza akadémikus Anyanyelvi nevelésünk megújításáért c. tanulmányában. — Nyilvánvaló, hogy az így értelmezett nyelvtanítás nagyobb szerepet juttat a tankönyvön kívüli eszközöknek, így a könyvtáriaknak is.

A magyarórák keretében folyó nyelvoktatás módszere is megújulóban van. Ennek alapja az a felismerés, hogy az elvont szabályok passzív befogadása helyett a tanuló aktív szerepe — a nyelv újratereemtése — az, ami egyszerűen eszköze és célja is a nyelvtanításnak. Néhány kiváló nyelvészünk pedagógiai érzéke a zálog rá, hogy a didaktikai forradalom, amit a zenetanításban Kodály neve fémjelez, a magyar nyelv tanításában is bekövetkezhet.

Szemmel látható az iskolán kívüli nyelv-művelés megújulása és térhódítása is. Korábban nyelvünk órei elsősorban folyóiratok hasábjain szólaltak meg (a Magyar Nyelvőr egy híján százéves!), ma napilapjaink, általános hetilapjaink kedvelt „nyelvelő” rovatain kívül szembeötöl a rádió Édes anyanyelvünk c. műsorának, a tv hasonló jellegű programjainak s a TIT irodalmi és nyelvi szakosztálya által rendezett előadásoknak a népszerűsége is. Ezeknek a segítségével korábban nem remélt sokaság kapcsolódott be a nyelvi ismeretterjesztésbe mint hallgató s gyakran mint kérdező is. A szavak azonban elröpülnek, az előadások gondolatainak, adatainak visszakeresésére nincs mód. Azt, hogy erre igény van, bizonyítja az *Édes anyanyelvünk* jellegzetes rádiós ötperceinek könyvalakban való megjelenése és sikere. Az élıszóval, újságcikkkel felkeltett érdeklődés szükségszerűen támasztja a visszakeresés igényét, amit egyetlen intézmény tud kielégíteni: a könyvtár.

Számbavettük a nyelv-művelésünk további izmosodását ígérő tényezőket. Vegyük számba most azt is: mit tehet a könyvtár? Mit tehet a könyvtáros? Mük lehetőségeink és feladataink?

1. A nyelv-művelés elszakíthatatlan a szépirodalomtól. Ebben rejlik a könyvtár nagy lehetősége s felelőssége is. A nyelv szépségét sugárzó művek kézbeadása a leg-hatásosabb nyelvápolás. A nyelv egy-egy remekével való találkozás néhány embert már íróvá avatott, nagyon sokat pedig anyanyelvünk tudatos élvezőjévé, szépségeinek befogadjává s újraalkotójává tett. A kellő időben kézbeadott könyv hatásának példázására hadd idézzek Sütő András *Anyám könnyű álmat ígér* c. könyvéből: „Téli esteken Arany Toldija tartott ébren, azzal a döbbenettel, mint mikor a szilvafáról

hátamra esve, szavamat vesztettem. Nem ismerjük nyelvünket — kezdett sajogni bennem a felismerés, véget vetvén az iskolai dolgozatírás boldogságának. A teremtés bibliai homálya vett körül és a bizonytalanság... újra meg újra visszatértem a Toldihoz. Nyelvünk erdőzúgását hallottam benne. Azzal kötött le tizedszer is, ami a ki-elégített kalandvágy helyén egyre növekvő hiányérzetemet enyhítette: beszélni tanított.”

2. Sokszor hangoztatjuk, hogy a könyvtár *tájékoztatót nyújtó intézmény*. Hadd tegyem itt hozzá, hogy az általános könyvtárnak az élet mindennapi kérdéseiben is vállalnia kell ezt a feladatot. S van-e mindennapibb jelenség a nyelvnl? Szóltam az iskolán kívüli nyelv-művelés térhódításáról. Minden jó ismeretterjesztés — s val-lom, hogy a magyar nyelvi ismeretterjesztés ilyen — meggondolkoztat, és kérdéseket kelt a hallgatókban. S kihez fordulhatnak a hallgatók kérdéseikkel? A tanárokhoz csak iskolások, Lőrincze Lajos pedig mégsem levelezhet az egész országgal. *Egyetlen helyi intézmény van, ahová nyelvi kérdésekkel bármikor bárki fordulhat: a könyvtár*. A bizalom és az igény valóban a könyvtárhoz fordul, ha az tájékoztató intézményként él a köztudatban, s van *kellő tekintélye* is, mint irodalmi központnak. Hogy ilyen igény valóban létezik, bizonyítások itt a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár tájékoztató naplójának nyelvészeti vonatkozású bejegyzései: „Hogyan kell meg-fogalmazni a tervezett körlevél egy mondatát? — Tanácsadás prózamondó verseny résztvevőjének. — Segítségnyújtás felvételi vizsgára jelentkezőnek. — Hogyan kell az egyik miniszter nevéhez a tárgy ragját illeszteni? (Kérvény-író.) — Irodalmi pályamunka átnézése nyelvhelyességi szempontból. — „Nehéz-e a magyar helyes-írás?” címmel klubfoglalkozás. — Idegen szavak helyesírása. — Nyelvi ismeretter-jesztő előadás tartása. — Kandidátusi értekezés átnézése nyelvhelyességi szempontból. — Ünnepi beszéd átnézése.” — Stb., stb. A gazdag választékból taláalomra kiragadott példák sorát folytathatnám, de talán ennyi is bizonyítja az igények és feladatok sok-rétűségét.

3. A „nyelvtan” szó sok felnőttben sivár hangulatú iskolai órák emlékét idézi föl. Nyelvtudományunk legjelesebb képviselői nemcsak hirdetik, hanem műveikkel is bizonyítják, hogy nem a tárgy unalmas és szürke, hanem a rossz tolmácsolók teszik azzá. *Lőrincze Lajost* egy interjúban megkérdezték: Mit tehetnek a könyvtá-rok a nyelv-művelés érdekében? — „Tegyenek meg mindent — felelte —, hogy olvasóiknak megmutassák: milyen örömet szerezhetnek a nyelvészeti ismeretek, mennyi érdekes adatra lehet rábukkanni pl. az Értelmező Szótárban! Magyarázzák meg, hogy *a nyelvtan csak akkor unalmas, ha rosszul tanítják*, és ajánljanak jó nyelvészeti könyveket.” — Lőrincze Lajos itt a könyvtár és a nyelv-művelés közös lehetőségeinek leglényegesebb vonását ragadta meg. A mindennap használt nyelvet építőköveire bontani, összefüggéseit felfedezni, s ismét összerakni, de most már más-ként, tudatosabban: az önmagát szabadon művelő ember számára ez valami módon a játék elfelejtett örömét s a felfedezés, az alkotás jóleső varázsát biztosítja. S a könyvtár mindennél alkalmasabb színtér ehhez. Nem véletlen, hogy a gyermekkönyv-tárak programjában olyan gyakoriak az *anyanyelvvél való játékok*. Számos foglal-kozást láttam, ahol a gyermekek közös játék közben csodálkoztak rá szavaink gaz-dagságára, alakjuk és jelenté-ük sokféleképp formálható bonyolultságára, csengésük és zenéjük varázsára. Ezt a felszabadult játékosságot lehet és kell átmenteni a fel-nöttek szabadpolcos könyvtártermeibe és olvasószobáiba is, természetesen felső fokon. Az előzőekben a könyvtár tájékoztató szerepéről beszéltem, ennek azonban nem szabad kimerülnie a passzív adatszolgáltatásban. Miközben a forráshoz vezetjük az érdek-lődőt — az Értelmező Szótárhoz, az Etimológiai Szótárhoz, a nyelvészeti folyóiratok cikkeihez — gondoljunk Lőrincze Lajos üzenetére, s villantsunk fel minden érdekese-gét, változatosságot, szépséget, amire egy-egy nyelvi kérdés lehetőséget ad.

Azt hiszem, ezzel jól szolgáljuk anyanyelvünket. A feladat természetesen nem könnyű. De nagyon szép.

K a t s á n y i S á n d o r

Ha távozóban egy más bolygón megkérdeznék, mi volt a földi élet leg-nagyobb öröme: a tanulást mondanám. Nem azt, amelynek a végén egy vizsga áll, hanem amit az ember kíváncsiságból, kirándulásként tett egy új nyelvbe, az azon át megközelíthető világba, egy új tudományágba, munkakörbe.

S ha utána azt kérdeznék: mi az, amiért a földet a történetek után is saj-náltam itthagyni: azt mondanám, hogy olyan korból és olyan országból jöttem, amelyben a tanulás alkalmá, s a hozzávaló kedv együtt és rendkívüli mérték-ben nőtt.

Németh László

Hányan olvasnak a munkások közül?

Könczöl Imre a Könyvtáros 1970 decemberi számában megjegyzéseket fűz *Kamarás István*: A munkások és az olvasás című tanulmányához. (Megjelent 1969-ben, a Népművelési Propaganda Iroda kiadásában.) A tanulmányt, mely egy 1968-ban, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ műhelyében készült reprezentatív olvasás-felmérés tanulságait összegezi, a Könyvtáros ismertette elsőnek (1969. 10. sz.), majd olvasáskutató és könyvtáros szakemberek méltató szavainak is helyet adott. (1970. 4. sz.)

Könczöl Imre írása „perújrafelvételt” jelent a témában: a cikkíró mélyreható elemzéseivel kritika tárgyává teszi Kamarás István munkájának néhány nem lényegtelen tételét. Vitázó kedvét építő szándék éleszti, kritikus hevületét a megbírált mű nagyrabecsgálése színezi: „Az ügy jelentősége, a szerző igényessége, szándéka és az eredmény is méltó arra — írja —, hogy megbecsüljük annyira, hogy részleteiben is foglalkozunk vele, visszhangot adunk megállapításaira, és ami vitatható benne, azt vitára érdemesítjük.”

Az ügy: a munkássztyál olvasáskultúrájának és az olvasásvizsgálatok hitelének ügye együtt, valamint nemcsak a tanulmány, hanem a bíráló szerzőjének szándéka és eredményei is méltóak arra, hogy a kérdéstről vitatkozzunk. Annál is inkább, mivel Könczöl Imre is arra buzdít, hogy a szakmai közvélemény idézze meg a felmérést az egyéni szakmai tapasztalatok — nem ítélszékének, hanem parlamentáris vita-fórumának — színe elé.

A vitacikk rendkívül gondolatébresztő fejtegetései olyan problémákat boncolnak, amelyek az olvasásszociológiai kutatásra (köztük az adott vizsgálatra is) valóban nem kis módszertani gondként nehezednek, és így taglalásuk érintheti a *felmérések általános megítélését*, s egyben hozzásegíthet kérdéseinek tisztábbá válásához is. A témának tehát Kamarás István tanulmányán túlnövő jelentősége van.

Könczöl Imre arra int, hogy a felmérési adatokat nem jó első látásra tudomásul vennünk, be kell tekintenünk a „számok mögé” is. Az adatok *értelmezéséről* van itt szó, ami azonban — ne feledjük — az adatok közreadója (vagy az adatokat elemző tanulmány írója) is kötelességként hárul. Jó — vagy legalábbis korrekt — felmérési jelentés, statisztikai adatközlés nem nélkülözheti a belső kritikát, az adatok érvényességi körére, megbízhatóságára, bizonyos torzító körülményekre, az értelmezést elősegítő egyéb módosító vagy korlátozó tényezőkre vonatkozó esetleges megjegyzéseket. A felmérések, statisztikák olvasójának, miközben betekint a „számok mögé”, nem utolsósorban ezekre a műhelybeli utalásokra kell felfigyelnie. Ez technikailag nem mindig egyszerű, s Kamarás István könyve, szemléletes stílusa ellenére, különben sem könnyű olvasmány. Így kerülhette el Könczöl Imre figyelmét néhány olyan, esetleg szöveges töprengés formájában előadott vagy közvetlenül az értelmezendő adatok mellé illesztett megjegyzés és tájékoztatás, vagy némely adattorzulás *objektív okait* nyomozó okfejtés, melyek más megvilágításba helyeznek egy-két, a vitacikk által fölvetett problémát.

Könczöl Imre két főbb ponton vonja kétségbe — mint mondja, önmagával is vitázva — a reprezentatív felmérés eredményeit: megkérdőjelezi a munkásolvasók százalékos arányszámát, továbbá feltételezi, hogy a látott filmek az olvasmány-, illetve olvasmányélmény-listákat erősen eltorzították. Pontosabban: szerinte sokan a csak filmváltozatban „olvasott” könyveket *valóban* olvasott könyvekként tüntették fel. Könczöl Imre a film és az olvasmány kapcsolatának vonatkozásában több kérdőjelet is tesz. Kétfelvi nem indokolatlanok, de érvei sem egyformán meggyőzőek.

Természetesen nincs kizárva, hogy néhány nagyon közismert és közkedvelt, film- és egyéb változatban is hozzáférhető könyv elolvasás nélkül is fölkerülhet a különböző olvasottsági és kedveltségi listákra. Csakhogy, ha ezt a jelenséget arra használjuk fel, hogy kétségbevonjuk néhány ilyen könyv említőinek könyvolvasó mivoltát, nem mindegy, hogy milyen listáról van szó. A KMK felméréseinek a könyvolvasók és nem könyvolvasók szétválasztására szolgáló kérdéscsoportja (l. a tanulmányhoz mellékelt kérdőív 12. kérdését) csak a jelenleg, illetve az utóljára olvasott könyv után érdeklődik, tehát szinte kizárólag csak az *aktuális olvasmányok* listájának volt „vízválasztó” szerepe az olvasás—nem olvasás kérdésében.

Az utolsó olvasmányok listájának élén az *Egri csillagok* és *A kőszívű ember fiai* áll: e regények említői között — tekintettel a film- és egyéb változatokra — valóban lehetnek nem olvasók. Könczöl Imre saját tapasztalatára hivatkozik: száz általa megkérdezett (s nem mind olvasó) munkás közül egynél sem szerepelt utolsó olvasmányként e két könyv. Ezen azonban nincs mit csodálkozni: a KMK felmérés 2610 munkása közül is az *Egri csillagokat* csak 72 (2,7%), *A kőszívű ember fiait* pedig mindössze

27 (kb. 1%) személy említette. (Kamarás I.: A munkások és az olvasás. 112. l.) Tehát meglehetősen kicsi azoknak az aránya, akiket ezzel a módszerrel — mégha maximális szigorot is alkalmazunk — „kiutasíthatnánk” a könyvolvasók táborából. S emellett még nem is járhatunk el ilyen nagy szigorral, nincs jogunk ugyanis kétségbevonni, hogy ezek közül az emberek közül jó néhányan valóban elolvasták az említett könyveket, s nem utolsósorban a filmváltozat hatására. (Különösen az Egri csillagokra áll ez: a hasonló című filmet épp a felmérés előtt mutatták be.) A bíráló egyik gyengéjének éppen azt érzem, hogy a *filmélmény olvasmányt helyettesítő funkciójának hangsúlyozása mellett olvasásra inspiráló hatását szinte teljesen mellözi*. Hogy ez mennyire helytelen, többek között a KMK 1970-es megfigyelése is bizonyítja, mely azt regisztrálta, hogy Balzac Elvesztett illúziók c. regényének könyvtári olvasottsága erőteljesen föllendült a tévéfilm hatására. (L.: Kamarás I.: Illúziók nélkül könyvről, tévéről Az elvesztett illúziók kapcsán. Könyvtáros, 1970. 9. sz.)

Az utolsó olvasmányok listái — állandóan ismétlődő felmérési tapasztalat ez — különben is rendkívül érzékenyen reagálnak az aktualitásokra (elsősorban a kurrens könyvkiadás kínálatára, de a filmbemutatókra is), mégpedig olyan általános, tendenciát kirajzoló méretekből, hogy ebben az esetleges torzulások, esetlegességek érvénye eltörpül. Az egykori Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja 1966-ban reprezentatív felmérést végzett a Ganz-MÁVAG fizikai dolgozói körében. A 843 munkás *aktuális* olvasmányai között A köszívű ember fiai több helytel megelőzte az Egri csillagokat — ekkorra ugyanis még csak az előbbi regénynek készült el a filmváltozata. És téved, aki azt gondolja, hogy a Jókai-regény említése csak azért volt magasabb, mert a film megtekintői — a tényeket meghamisítva — egyszerűen a könyv elolvasójának is mondták magukat. Ugyanl is amikor egy kötött könyvlistán (amelyen mindkét említett regény szerepelt) meg kellett jelölniök a *valamikor* (tehát nemcsak utolsónak) olvasott könyveket, a Gárdonyi-mű kapta a több (legtöbb!) szavazatot, holott ha a filmélmény torzító hatása jelentékeny lett volna, akkor az itt is — a Jókai-könyv javára — érvényesül. (Vö.: Mándi Péter: A munkások és a könyv. Egy nagyüzem munkásainak olvasási és művelődési szokásai. KTTK. 1968. 19. és 30. l.)

A KMK-felmérés 101 címből álló könyvlistájáról szintén az Egri csillagokat olvasták a legtöbben: az *olvasó* munkások 94,4%-a jelölte meg. (L. Kamarás: i. m. 117. l.) Az adatot Könczöl félreérti: a teljes mintasokaság százalékszámának fogja fel, holott a felmérésben szereplő összes munkásnak csak 69%-a olvasta el Gárdonyi művét. A Ganz-MÁVAG vizsgálat megfelelő adata mintegy 60%-ot tesz ki — a film bemutatása előtt! (L. Mándi: i. m. 30. l.) Az Egri csillagokat mindkét mintasokaság olvasottság-listáján ugyanazon Jókai és Mikszáth művek követik, függetlenül a két felmérés közti időkülönbségtől és a filmbemutatóktól.

Az emlékezetes könyvélmények listájának élen is Gárdonyi könyve áll, de nemcsak a KMK, hanem a KTTK felmérésben is, pedig ez utóbbi megelőzte az Egri csillagok c. film bemutatóját. Még egy érdekesség: a két felvétel olvasmányélmény listájának élmezőnye kísérteties hasonlóságot mutat, mind a címek, mind a rangsor tekintetében (a 10—15. helyig). A csekély számú eltérések egyike, hogy a Ganz-MÁVAG vizsgálat-listáján A köszívű ember fiai csak a hatodik, míg az országos munkás-felmérés címsorában a második helyen áll (vö.: Mándi: i. m. 28., és Kamarás: i. m. 123. l.), holott az első felmérés időben lényegesen közelebb esett a Jókai-bemutatóhoz. Szóval, a kérdés nem is olyan egyszerű.

Végül is, véleményem szerint, nem tudunk más mondani, mint azt, hogy a munkások legolvasottabb (s nemcsak „legnézettebb”) könyve az Egri csillagok (abban az értelemben, hogy a munkások közül ezt a könyvet olvasták el — akármikor — a legtöbben), s ez volt a legkedveltebb, ízlésükhöz legközelebb álló irodalmi mű a filmváltozat bemutatása előtt és után egyaránt. Kurrens olvasmányai között azonban — valószínűleg — csak a KMK-felmérés idején állt az élen, mivel a felvétel egybeesett a film bemutatásával. (A két esemény találkozására s ennek torzító hatására Kamarás is felhívja a figyelmet: i. m. 113. l.)

Egyetérték viszont Könczöl Imrével abban, hogy a 101 tételes kötött könyvlista olvasottsági mutatói, valamint a legkedvesebb olvasmányok említési arányszámai — elsősorban az élmezőnyben, ahol sok filmre, színpadra átültetett mű található — erős valószínűséggel nagyobbak a valóságosnál. De ez a különbség *nem lehet jelentős*: az Egri csillagok két olvasottsági mutatójának főnti összevetése 10%-on *belüli* eltérést sejtet.

Könczöl Imre második „megvastagított” kérdőjelét a munkásolvasók aránya, nevezetesen a napilapolvasók 93,3%-nyi, és a könyvolvasók 75,2%-nyi százalékszámára mellé illeszti. Véleménye szerint ezek az adatok erősen megszüpítik a valóságot, s ezért saját tapasztalatai, valamint néhány statisztikai adat felvonultatásával szembe száll velük. Az Olvasó népért mozgalom zászlóvivő felhívását idézi, mely szerint az ország felnőtt lakosságának mindössze 45%-a olvas (könyvet), és ebből 25% rend-

szeresen. Saját tapasztalatait is ez utóbbi adatokhoz érzi közelebb esőnek. Ezek szerint Kamarás István mintegy 30%-nyi könyv olvasóval nem tud „elszámolni”, ami egy egész társadalmi osztályt reprezentáló országos felmérés esetében — még ha nem is vagyunk a kis százalékos méricskélések hívei — nem kis dolog. Érdemes tehát kitérni erre a kérdésre, ami azért is tanulságos, mert az olvasáskultúra néhány alapadatát illetően az „olvasó népert” támasztott mozgalom ellenére még ma is sok a bizonytalanság.

Az idézett felhívás mozgósító szándékú kiáltvány, nem statisztikai jelentés, adatközlését bizonyos lazaság jellemzi. Így célszerűbb más, szakszerűbb forrásokból tájékozódni. Nézzünk meg néhány, a *könyv olvasók országos arányát* bemutató felmérési adatot: 38,4% (Mit olvasunk? KSH); 56% (Pártos Judit: A demográfiai tényezők hatása a művelődésre); 65% (Társadalmi rétegződés Magyarországon, KSH); 60,6% (Mándi Péter: Könyv olvasás és könyvvásárlás Magyarországon, KTTK). Valamennyi adat a hatvanas évek első feléből (1962—1964-ből) való, eltéréseik a felmérések módszerbeli, mintaválasztási (életkor!) stb. különbözőségeiből adódnak. Az utóbbi három felvétel eredményei közel állnak egymáshoz, egyaránt 60% körüli olvasói arányt valószínűsítenek. Egyedül a Mit olvasunk? című KSH-kiadvány adata tér el lényegesen a többitől: ennek oka, hogy a felmérés csak azokat minősítette könyv olvasóknak, akik a megfigyelés 3 (nem egymás utáni) hónapja alatt legalább egy könyvet elolvastak. Azóta tapasztalatilag bebizonyosodott, hogy ekkora időszak nem elegendő a könyv olvasói és nem olvasói magatartás megbízható elkülönítésére, mivel az ún. „időnkénti” olvasók számottevő része így kívülreked az olvasók körén. (Az erre vonatkozó elemzéseket lásd Mándi Péter: A könyv és közönsége, Közgazd. és Jogi K. 1968. 34—37. l.)

A Mit olvasunk? c. kiadványon kívül csak a KTTK-felmérés (Könyv olvasás és könyvvásárlás Magyarországon) volt speciális olvasás-vizsgálat. Adatai szerint az ország 15 éven felüli népességéből

rendszeresen olvas könyvet	24,3%
időnként olvas könyvet:	36,3%
nem olvas könyvet:	39,4%

Ezek után nézzük meg a *munkásság* olvasói arányára vonatkozó felmérési adatokat. Ezeket Kamarás tanulmánya is közli, részletes összevető elemzés kíséretében (l. i. m. 36—39. l.). Könczöl Imrénének is célszerűbb lett volna innen, s nem a Felhívás kissekélektikus, s nem is csak a munkásságra vonatkozó adatközléséből kiindulnia.

A Mit olvasunk? c. kiadvány (l. 8. l.) 40,1%-nyi könyv olvasó munkásról tud, 3 hónapos megfigyelés alapján. A demográfiai tényezők hatása a művelődésre c. tanulmány (l. 33. l.) 57%-nyi *szépirodalmat* olvasó munkásról tesz említést; végül a két KTTK-vizsgálat szerint a könyv olvasó munkások aránya országosan: 65,9%, a Ganz-MÁVAG munkásai között: 62,6%. (L.: Mándi: Könyv és közönsége. 30. és 169. l.) Tehát a különböző reprezentatív felmérések eredményei alapján a munkásság könyv olvasói aránya — a hatvanas évek első felében, illetve közepén — 60% fölé, pontosabban mintegy 65%-os volt. Ezzel áll szemben a KMK-vizsgálat 75%-os adata. Néhány százalékos eltéréstől van szó csupán, amiről — ismervén a felmérések természetét — nem volna érdemes vitatkozni. Mivel Könczöl Imre cikkének olvastával többeknek is megrendülhetett a felmérésekbe vetett „hite”, menjünk mégis tovább.

Kamarás Istvánnak is feltűnt, hogy adata mintegy 10%-kal jobb a korábbi felmérések eredményénél, s az okok kutatása során az *iskolai végzettség* mutatóinál állapodott meg. A kvalifikáltság kérdését Könczöl Imre is fölveti, a nyolc osztályos általános iskolai szint vonatkozásában.

A felmérés, illetve a tanulmány írásának idején még csak 1964-es iskolázottsági adatok álltak rendelkezésre: azoknál a KMK-felvétel mintájának végzettségi mutatói valóban lényegesen jobbak voltak. (Az összevetést l. Kamarás: i. m. 12. l.) Ezért Kamarásék korrekciós számításokat is végeztek, s ennek eredményeképpen a könyv olvasók arányát 69,3%-ra redukálták, rámutatván egyben a fejlődés logikus, objektív mivoltára is (l. i. m. 37. l.). Azóta már rendelkezünk 1968-as kvalifikációs táblázatokkal is; ezek arról tanúskodnak, hogy a hatvanas évek második felében a munkások iskolázottsági szintje jelentősen emelkedett. Vessük össze a KMK-minta (Kamarás: i. m. 12. l.) és az ennek a mintának megfelelő: az ipari és építőipari munkásokra vonatkozó országos iskolázottsági adatokat. (Az utóbbiak az 1970-ben megjelent, A munkások iskolázottsága és szakmai képzése c. 1969-es KSH-kiadvány 6. l. alapján számolhatók ki.)

A KMK-minta tehát valamivel kedvezőbb képet mutat az országos átlagnál, de nem olyan nagy mértékben, mint azt maga Kamarás István is feltételezte. Ha az 1968-as országos adatok alapján korrigáljuk a könyv olvasók 75,2%-os arányát, akkor 71,2%-ot kapunk.

Iskolai végzettség (1968)	KMK-minta (%-ban)	Országos KSH-adatok (%-ban)
8 általánosnál kevesebb	27,8	38,2
8 általános	60,3	56,4
érettségi vagy egyetem	11,9	5,4
Összesen	100,0	100,0

Természetesen ezek után sem arról van szó, hogy a magyar munkásosztálynak pontosan 71,2%-a olvas könyvet, de arról mindenesetre, hogy Kamarás adatai, bár *objektív* okból, némileg jobb képet mutatnak a valóságnál, *alapjaiban helyesen tájékoztatnak*, és következetesen kapcsolódva a korábbi felmérések eredményeihez, *helyesen mutatnak rá az utóbbi évek fejlődési tendenciáira*. Ha abszolút számadatait esetleg a megkérdezettek önszépítő hajlamai némileg felfelé is módosították, ez nem haladta meg a többi felmérés hasonló hibaszázalékát, és még kevésbé érintette a viszonyításokból kielemezett *tendenciák* érvényét — amelyek, ha itt nem is esett szó róluk — mégiscsak a felmérés *lényegét* jelentik.

Figyelembe kell még venni, hogy a mintegy 70%-nyi könyv olvasó között — szerintem helyesen — az egy év alatt csak *egy* könyvet olvasók is szerepelnek, tehát tennivaló még akad bőven. Ami pedig a „rendszeres” olvasókat illeti: ezt a kategóriát a felmérés sajátosan értelmezi, s hozzátehetjük, nem túl szerencsésen. Léptéke és jelentése más, mint az eddigi felmérésekben, de ezt a tanulmány részletesen ismerteti is (l. i. m. 37—38. l.), értelmezésénél ehhez kell tartanunk magunkat.

Végül az *újságot* olvasók 93,3%-os aránya más felmérések tanulságai tükrében szintén elfogadható: az említett két KTK-felmérés a napilap-olvasó munkások 90%-os arányát valószínűsíti.

Természetesen nem lehet vitám Könczöl Imre személyes tapasztalataival, az általa észlelt *tényekkel*. Abban azonban, hogy ezek annyira eltérnek az országos eredményektől, nem Kamarás tanulmánya a hibás. Inkább az igazolódik, amit Könczöl Imre is lehetségesnek tart: ezeknek a tapasztalatoknak köre *túlságosan szűk* volt.

Gereben Ferenc

Építészek vitája a központi városi könyvtár funkcióiról

A múlt év december 8—13-a között Magyarországon került megrendezésre a szocialista országok könyvtárépítési és berendezési szakembereinek konferenciája. Mivel a tanácskozásról a *Könyvtáros* hírt adott, s a konferencia részletes ismertetése a *Könyvtári Figyelő* 1971. évi 1. számában megtalálható — sőt a teljes anyagról nemzeti közki kiadvány is megjelenik —, a következőkben csak egy-két olyan kérdéssről szólnunk, amely a viták, s a könyvtárlátogatások során felszínre került, s amely a magyar könyvtáros közvéleményt is foglalkoztatja. Bizonyos felfogásbeli különbség mutatkozott a *központi városi könyvtárak funkcióinak értelmezésében*. Az egyik pólust a bolgár és a csehszlovák, a másikat a magyar és az NDK felfogás képviselte. *Draganov* bolgár építész referátumában kifejtette, hogy a közművelődési könyvtárnak a nagyvárosi központban az ellátó berendezések között nincs helye, mivel az mindennapi, epizód jellegű igények kielégítését szolgálja. Más szóval a városközpont könyvtára, a központi városi könyvtár *nem lehet közművelődési könyvtár*, hanem tudományos jellegű egyetemes könyvtár, amelyet egy bizonyos olvasókör számára, nem pedig a „tömegolvasónak” szántak. Ennél fogva semmi kapcsolata nincs a kikapcsolódás céljából vagy az általános műveltség megszerzése, bővítése céljából történő olvasással, hanem kizárólag a tudományt, az ipart, a közigazgatást szolgálja.

Ezzel a felfogással élesen szemben áll a Magyarország és az NDK szakemberei által egyaránt képviselt felfogás: Németországban a központi városi tudományos könyvtár (Wissenschaftliche Stadtbibliotheken) és a városi központi közművelődési könyvtár (Stadtbücherei) a század elején különült el egymástól. Ezt a fejlődési utat mind az NDK, mind az NSZK mai könyvtárpolitikája elhibáztattnak minősíti, s mint a „népkönyvtári” szemlélet kialakulásának egyik tünetét tartja számon. Ma a városi központi könyvtárat az általános tudományos könyvtár szintjére kívánják kifejlesztetni (hasonlóan az angol public library központokhoz) és nem kívánnak létrehozni külön *közművelődési* könyvtári központokat, hanem e két funkciót *lényegében egy*

könyvtárban testesítik meg. A magyar felfogás megegyezik az NDK-ban ma vallott állásponttal. A magyar felfogás szerint is a nagyobb város központi városi könyvtárát (gyakorlatilag a megyei könyvtár) az általános tudományos könyvtári szintre kell felelni, de ez a könyvtár — a bolgár felfogással szemben — ne éljen semmiféle kirekesztéssel. A tudományos és technikai forradalom korszakában nem célszerű az olvasókat „tudományos”-ra és „közművelődési”-re bontani, s ezzel tovább konzerválni a régi „népkönyvtári” felfogást. Az általunk helyesnek tartott nézet szerint az általános nyilvános könyvtár központi jelleget ölt. Ez a központi könyvtár a város, illetve az általa ellátott régió vagy megye területén levő kisebb könyvtárakat úgy látja el, mintha saját részei volnának. Csak így valósítható meg az az elv, hogy a könyvtári ellátásban földrajzi helyzete miatt egy olvasó se kerüljön hátrányos helyzetbe. Elvileg egyetlen olvasó sem rekeszhető ki semmiféle könyvtárból. Az ellentétes felfogás könyvtári arisztokratizmus.

Gyermekkönyvtári vonatkozásban a bolgár álláspont erősen eltér a szovjettől. A bolgár vélemény szerint a gyermekek számára központi városi gyermekkönyvtár felépítése „indokolatlan és paradox”, már a gyermekkönyvek választéka miatt is. A szovjet vélemény szerint azonban külön gyermekkönyvtári rendszert kell kiépíteni, mégpedig a módszertani központot is alkotó, nagyméretű központi gyermekkönyvtár irányításával.

Rendkívül figyelemre méltó számunkra az IFLA keretében működő könyvtár-építési bizottság alelnökének, *Wierzbicki* lengyel delegátusnak a szombathelyi tudományos ülésszak vitájában elmondott felszólalása. Ebben nagyra értékelte a magyar könyvtárépítés eddigi eredményeit, s a szombathelyi könyvtárát európai viszonylatban is igen szép, funkció tekintetében pedig jó létesítménynek ítélte meg. Kifejezte azonban azt a véleményét is, hogy ha ez a könyvtár közművelődési feladatainak teljesítésén kívül általános tudományos könyvtári szerepre is vállalkozik, akkor ennek a feladatnak a teljesítése már nehézségekbe fog ütközni, mivel a könyvtár alulmértézet: sem raktára, sem olvasótere, sem klubövezete, sem előadóterme nem elegendő. Ezzel a magyar könyvtárépítés legfájdalmasabb kérdésére mutatott rá. Ugyanaz volt a véleménye *Vinogradov* szovjet küldöttnek is.

A konferencia egyik legfőbb tanulsága számunkra, hogy újra és újra revízió alá kell vennünk építési normáinkat, mert *nem a jelen szegénységét kell kodifikálni*, hanem a valóban jelentkező társadalmi szükségleteket kell normák alakjában kifejezni. A magyar és az NDK-beli küldöttek megegyeztek abban, hogy a két ország könyvtárépítési és berendezési normáinak egyeztetésére munkabizottságot alakítsanak, s ezt a munkát még 1971-ben elvégzik.

Érdemes a konferencia visszhangjáról is említést tenni.

A Horvát Könyvtárosok Egyesületének elnöke a Könyvtártudományi és Módszertani Központhoz írt levelében jelezte, hogy a horvát egyesület lapjában részletesen beszámol a konferenciáról és ismerteti a látott könyvtárakat. Ezt írja: „... a konferencia referátumai és vitái, a résztvevőkkel való beszélgetések, valamint a miskolci, szombathelyi, egri és veszprémi könyvtárak megtekintése igen sokat jelentettek számomra. Mindez bizonyos értelemben a felfedezés erejével hatott rám, mert nálunk Horvátországban a utóbbi időkben, sajnos, nem építettek ilyen modern könyvtárakat.” Más küldöttek is hasonló hangnemben mondtak köszönetet a konferencia rendezőinek.

Sallai István

Pályázatok

A Kaposvári Megyei Könyvtár pályázatot hirdet 7025-ös kulcsszámú *gyermekkönyvtár vezetői* állásra, amelyre felsőfokú vagy középfokú végzettségű, de legalább ötéves gyermekkönyvtári gyakorlattal rendelkező könyvtáros jelentkezését várja. Ugyanilyen kulcsszámú *módszertani könyvtárosi* állásra keres felsőfokú végzettségű, hálózati munkában is jártas munkatársat. A harmadikként meghirdetett, 7026-os kulcsszámú hálózati könyvtárosi állás elnyeréséhez középfokú végzettség szükséges. A pályázatokat a megyei könyvtár igazgatójához kell benyújtani: Kaposvár, pf. 59.

A Pest megyei Könyvtár két könyvtárost kíván alkalmazni: *módszertani könyvtárost* felsőfokú szakképzettséggel és legalább 5 évi gyakorlattal; *feldolgozó könyvtárost* középfokú szakképzettséggel, 2—3 éves gyakorlattal. Olyan könyvtárosok jelentkezését várják, akik a könyvtár Szentendrére történő költözésekor vállallják az oda való kijárást. A pályázatokat a könyvtár címére (II. Krisztina krt. 2—4.) kell elküldeni.

A KGM 3. sz. Erősáramú Szabványosítási Központ Villamosságszigetelő és Műanyaggyára (XI., Fehérvári út 120.) nyugdíjas könyvtárost alkalmaz.

A múzeumi könyvtárosok tanácskozása

Első ízben rendezte meg a Művelődésügyi Minisztérium múzeumi főosztálya a múzeumokban dolgozó könyvtárosok tanácskozását, melynek célja az volt, hogy a III. országos könyvtárügyi konferencia tézisei és határozatai alapján felmérje a múzeumi könyvtárak speciális helyzetéből adódó feladatokat.

A múzeumi főosztály vezetőjének, *Gönyi Antal*nak bevezetője után *Papp István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója tartott előadást. Részletesen szólt a III. országos könyvtárügyi konferencia téziseiről és ajánlásairól, továbbá azokról a lehetőségekről, melyek kihasználásával a múzeumi könyvtárak eredményesebben végezhetik munkájukat. Külön hangsúlyozta az együttműködés szükségességét más könyvtári területekkel, a szolgáltató központokkal, mert a kooperáció megszervezése a múzeumi könyvtárak részére kedvező állománygyarapítási lehetőségeket, gyűjtőkörük pontosabb körülhatárolását eredményezheti.

A résztvevők megvitatták *A múzeumi könyvtárak helyzete* című, összefoglaló is, amelyet a betegség miatt távol levő *Óvári Sándor*, a múzeumi könyvtárak szakfelügyelője készített. Eszerint néhány múzeumi könyvtár — mint tudományági szakkönyvtár — saját területén az országban a legnagyobb, legteljesebb állománnyal rendelkezik, aminek következtében az egész szakterület könyvtári bázisát jelenti. Ugyanakkor a hálózatba tartoznak a kisebb múzeumok néhány száz kötetes könyvtárai is, ezek azonban nem haladják meg a kézikönyvtár nagyságrendjét. A múzeumi könyvtárakra jellemző a múzeumi intézményhez való szoros kapcsolódás és alárendeltség, a sokféle fenntartó szerv, a személyi ellátottságban mutatókó színvonalkülönbség, továbbá az állomány feldolgozásának különböző színvonala is. A legjobb a helyzet a budapesti, nagyobb múzeumok könyvtáraiban, ahol több szakkutató dolgozik, és kifogástalan az állomány feldolgozása.

Az ország múzeumaiban 1970-ben 102 könyvtár működött, ezek több mint 1 200 000⁰ egység könyvet és periodikát őriztek. Az állomány zöme (mintegy 800 000 egység) a budapesti múzeumokban található. Az évi gyarapodás az állománynak valamivel több mint 5%-a, tehát 20 év alatt az állomány megkétszereződik. A rendszeres gyarapítást részben a múzeum költségvetésében előirányzott keretek, részben a nemzetközi cserék biztosítják. A legtöbb budapesti múzeumnak és megyei múzeumi szervezetnek önálló kiadványa van, és e kiadványok segítségével több mint 4500 külföldi intézménnyel tartanak fent rendszeres cserekapcsolatot.

A személyi ellátottság nem kielégítő a vidéki múzeumok könyvtáraiban, amelyekben jelenleg mindössze 3 főfoglalkozású, szakképzett könyvtáros dolgozik. A legtöbb vidéki múzeumban részfoglalkozású, jobbára szakképzetlen munkaerők vagy muzeológusok kezelik a könyvtárat. Ennek az a következménye, hogy a vidéki múzeumok a feldolgozás és a körültekintő gyarapítás tekintetében is elmaradtak a megkívánt színvonalról. *Óvári Sándor* áttekintésében foglalkozott a gyűjtőköri kérdésekkel, a raktározás problémáival, az olvasószolgálat, a gépi berendezések hiányával, a statisztikai adatszolgáltatás feladataival, végül a múzeumi könyvtárosok rendszeres továbbképzésének megoldását javasolta.

A vitában felszólalók közül többen hangsúlyozták, hogy szükséges a múzeumi könyvtárak szorosabb együttműködése, a továbbképzések megszervezése és a kapcsolatok kiépítése más könyvtári területekkel. Fontosnak tartották olyan bizottság létrehozását is, mely behatóan foglalkozik a múzeumi könyvtárak problémáival (gyűjtőköri kérdések, gépesítés, személyi fejlesztés, módszertani problémák), és megoldásukra javaslatot tesz az illetékes hatóságoknak.

A tanácskozás végül is olyan álláspontot alakított ki, mely szerint a múzeumi könyvtárak problémáival foglalkozó bizottságot az Országos Múzeumi Tanácsban belül célszerű megszervezni. E bizottság feladata lesz állást foglalni, javaslatokat kidolgozni a múzeumi könyvtárakat érintő valamennyi kérdésben. A múzeumi főosztály kilátásba helyezte, hogy a IV. ötéves terv folyamán javulni fog a nagyobb múzeumi könyvtáraknak a legszükségesebb gépi berendezésekkel való ellátottsága. A személyi fejlesztés terén a múzeumi főosztály véleménye szerint alapvető igény, hogy a nagyobb múzeumi könyvtárakon kívül a megyei múzeumi szervezetek is főállású könyvtárost kapjanak a IV. ötéves terv végéig. A tájékozódás kiszélesítése érdekében a *Múzeumi Közlemények*, az Országos Múzeumi Tanács folyóirata helyt ad a múzeumi könyvtárak problémáival foglalkozó tanulmányoknak is. A múzeumi főosztály vállalja a nemzetközi cserepartnerek listájának és a múzeumi könyvtárakban őrzött folyóiratok jegyzékének kiadását. A múzeumi könyvtárosok rendszeres továbbképzésének megoldása ugyancsak fontos feladat, a továbbképzés megszervezésére azonban majd az új bizottságnak kell javaslatot tennie.

Füzes Endre

Az új tudományágak és a nagyobb közművelődési könyvtárak állománygyarapítása

Minden könyvtáros tudja, hogy az állománygyarapításhoz értékes könyvekre van szüksége, az olvasók szükségleteihez kell igazodnia, és tekintettel kell lennie a művek időszerűségére... Mégis, ha olvasói szemmel nézünk körül például egy megyei könyvtár állományában, csakhamar kiderül, hogy számtalan ún. időszerű és értékes tudományos mű hiányzik belőle. Ennek valószínű oka:

1. az a gyakorlat, amely az állománygyarapítás munkáját szinte kizárólag az Új Könyvekre, az állománygyarapítási tanácsadóra támaszkodva végzi;
2. a munka összehangolásának elégtelensége az adott könyvtáron belül;
3. a tudományok fejlődési irányainak nem ismerése. (A sort tetszés szerint ki-ki a saját tapasztalata alapján folytathatja.)

Lépést tartani a kiadványok fejlődésével

Magamat ezek közül a harmadikként említett gond foglalkoztat, nevezetesen az, hogyan segíthetnek a közművelődési (a megyei, de még a járási) könyvtárak is tudományos életünk pezsgését, hogyan működhetnek közre az új tudományos eredmények megismertetésében, egy-egy fejlődésnek indult, vagy épp most bontakozó tudományág népszerűsítésében. Tények bizonyítják, hogy a közművelődési könyvtárak erre egyelőre nincsenek kellően felkészülve. „Lépéstartásra” rendszerint csak akkor kerül sor, ha egy új tudományág divatossá lesz. Magyarországon a pszichológia, szociológia, esztétika, etika, kibernetika „fölfutása” a hatvanas évek elején, a szervezés- és vezetéselmélet az évtized közepén, a rendszerelméleté a hetvenes év elején következett be. A kommunikációelmélet betörése pedig 2—3 év múlva várható. Hogyan tükrözi ezt a folyamatot a közművelődési könyvtárak nagy többségének állománya? A séma körülbelül ez: az adott tudományág kezdeti szakaszát vagy semmi, vagy mindössze 1—2 mű reprezentálja. A divattá válás időszakában viszont az adott diszciplínának teljes anyaga szinte minden válogatás nélkül megtalálható, sokszor indokolatlanul nagy példányszámban. Később, amikor a tudományos divat elmúlt, amikor a kutatási területek tisztázódtak, és megindulnak az adott tudományágakon belül a rész kutatások, az ezeket bemutató kiadványok közül egynemelyik már hiányzik az állományból, sőt a példányszám is erősen ingadozni kezd.

E kitérő után ismét hadd szögezzem le: nem jó, ha a közművelődési könyvtárak lemaradnak, lekésnek a kurrens irodalom beszerzéséről. Egyre szélesebb olvasóréteg igényli, hogy a közművelődési könyvtárak szolgáltatásai is együtt haladjanak a tudományos fejlődéssel. Ehhez viszont első lépcső mégiscsak az, hogy *megvan-e az adott kiadvány az állományban, és van-e elég belőle*. Ez a kíváncsi parancsolóan előírja, hogy a könyvtárak és a könyvtárosok lássák a tudományos élet gondjait, problémáit. Szükséges, hogy ismerjék a tudományelmélet, tudományrendszer, tudományrendszer-vezetés kérdéseit. Ahol ezekről lemondanak, nem lesznek képesek sohasem korszerű állománygyarapításra, a valóban időtálló, a tudományos fejlődés szakaszait rögzítő művek beszerzésére, illetve pótlására.

A tájékoztatás alapja a tájékozódás

A sikeres állománygyarapítás, állománykiegészítés érdekében köztudottá kellene tenni minden könyvtáros előtt, hogy a jövő tudományos eredményei, tudományos szakkönyvei a folyóiratokban alakulnak, formálódnak. Ezért elengedhetetlen követelmény figyelni azokat a folyóiratokat, amelyek tudományos életünkről tájékoztatnak. S köztük is elsősorban a Magyar Tudományos Akadémia értesítőjét, a Magyar Tudományt, az Osztályközleményeket, az Akadémia intézeteinek kiadványait, a tudományos társaságok évkönyveit, a kutatói jelentéseket stb. Így lehet csak „elébe menni” a könyvkiadásnak, megelőzni a könyvterjesztést, s a korszerű állománygyarapítással egy időben megteremteni a korszerű tájékoztatás feltételeit. Természetesen az állománygyarapításhoz nélkülözhetetlen a könyvtárosok művelődésszociológiai, pedagógiai felkészültsége, a költségvetésben való tájékozottsága, üzleti érzéke stb. is, de mindezek problémáink szempontjából együttvéve is kevesek, ha nem rendelkeznek „integrált műveltséggel” (ld. e sorok írójának cikkét a Könyvtáros 1970. 9. számában), ha nem élnek együtt a tudományos élettel.

Az elmondottakkal szemben áll az a nézet, hogy a közművelődési könyvtáraknak nem feladatuk, nem funkciójuk a tudományok ilyen igényű istápolása. Nem értek egyet az így érvelőkkel; meggyőződésem, hogy vidéken is egyre több szakember — szükségletből, érdeklődésből — szeretné nyomon követni a tudományok fejlődését, az új tudományágak kialakulását, a tudományos élet változásait. Mivel az érdeklő-

dők, az érdekeltek és az új tudományágak — akár az integrálódás, akár a differenciálódás felől nézzük — száma egyre nő, a közművelődési könyvtáraknak is számolniuk kell velük, legalább olyan mértékben, mint a bestseller- és krimirajongókkal.

Zsolnai József

A könyvtárosegyesület a demokratizmus továbbfejlesztéséért

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete februárban tartotta közgyűlését, amelyen az egyesület titkára beszámolt az 1970-ben végzett munkáról és előterjesztést tett az idei munkatervre. A tennivalók meghatározása céljából a közgyűlést követően, márciusban összeült az elnökség, s a munka két súlypontjaként az 1972-ben Budapesten rendezendő IFLA kongresszus előkészítését, illetve a III. országos könyvtárügyi konferencia tanácskozásából adódó feladatokba való bekapcsolódást jelölte meg.

Az IFLA (Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetsége) kongresszus előkészítésére az elnökség két bizottság alakítását határozta el. A társadalmi bizottság (elnöke dr. Mátrai László, az MKE elnöke) könyvtárigazgatókból és más olyan személyiségekből tevődik össze, akik javaslataikkal és más módon is segítik majd az előkészítés és a kongresszus lebonyolításának munkáját. A szervező bizottság (elnöke dr. Székely Sándor, az MKE titkára) a kongresszus gyakorlati előkészítésével és lebonyolításával foglalkozik. Tagjai szorosan együttműködnek majd a kongresszusi irodával. (Előzetes döntés szerint az IFLA és a FID — a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség — kongresszusainak lebonyolítására közös kongresszusi irodát állítanak fel, amely az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ épületében fog működni. Az iroda az idén megkezdni a működését.)

A III. országos könyvtárügyi konferencián számos olyan programot határoztak meg, amelynek kidolgozásába, illetve végrehajtásába a magyar könyvtárosegyesület bekapcsolódhat. Elsősorban is arról szó, hogy az egyesület budapesti és megyei szervezetei alkalmas keretet kínáljanak bizonyos kérdések széles körű megvitatására. Az elnökség szerint ilyen témák például:

- a készülő új könyvtári törvény bizonyos kérdései,
- a készülő új bérezési javaslat,
- a könyvtárak távlati fejlesztési terve,
- a könyvtárosok képzésének és továbbképzésének kérdései.

Ezeknek — és esetleg más — fontos kérdéseknek a megvitatására a legalkal-

masabbak az ankétok, amelyeket Budapesten és vidéken szerveznek majd az MKE szervezetei. Az egyesület vezetősége a résztvevők rendelkezésére bocsátja a vitára kerülő tervezetek anyagát, és így a megfelelő előkészítés után tartalmas tanácskozásokra kerülhet sor. A cél az, hogy a könyvtárosok társadalma maga is hallassa a szavát, fejezze ki a véleményét azokban a fontos kérdésekben, amelyek végeredményben a könyvtárosok élet- és munkakörülményeit befolyásolják, alakítják. Az elnökség ezután is felkéri az MKE tagjait, de az egyesületen kívüli könyvtárosokat is, tegyenek javaslatokat olyan további kérdések megtárgyalására, amelyek a magyar könyvtárügy szempontjából fontosak. Az MKE ily módon hasznos tényezőjévé válhat a demokratizmus továbbfejlesztésének is. (A Könyvtáros szívesen közöl javaslatokat arra vonatkozóan, hogy az egyesület miként segíthetné elő még jobban a demokratizmus fejlődését a könyvtáros társadalomban.)

A könyvtárügy fejlődését, alakítását elősegítő társadalmi tevékenység jegyében kerül megrendezésre július 8. és 10. között Szombathelyen, az új megyei könyvtárban az MKE III. vándorgyűlése. A gyűlés első napján anket zajlik le a képzés és továbbképzés tervezetéről, a második napon pedig — más szakmai konferenciákhoz hasonlóan — szabadon választott témákról hangzanak el előadások. Ez lehetőséget nyújt arra, hogy a könyvtárosok behatóan foglalkozzanak a III. országos könyvtárügyi konferencián elhangzott kérdésekkel, elmondják javaslataikat, véleményüket, elképzeléseiket. A harmadik napon kulturális rendezvény, kirándulás szerepel a programban.

Az MKE elnöksége meghatározta az egyesület állandó bizottságainak munkáját is. E bizottságok közül a nemzetközi kapcsolatok bizottsága az idei liverpooli IFLA konferencián való részvétel előkészítésével, a tudományos, valamint a szervezési bizottság pedig a III. országos könyvtárügyi konferenciával foglalkozik elsősorban. Az elnökség megtárgyalta a tanulmányi látogatások programját, az MKE nemzetközi kapcsolatainak továbbfejlesztését, valamint szervezeti kérdésekkel is foglalkozott. (Sz. S.)

A hétvégi nyitvatartás tapasztalatai a Hajdúböszörményi Városi Könyvtárban

Az egészen természetes, hogy egy üzem, termelészövetkezet vagy város népművelési szervei, intézményei rendezvényeik időpontjának megválasztásában a lehető legjobban alkalmazkodnak a dolgozók, a lakosság szabad idejéhez. A színházi, a mozi, az ismeretterjesztő előadás, az író—olvasó találkozó általában késő délután vagy este szokott lenni. A kiállításokat vasárnap is nyitva tartják. A közművelődési könyvtárak többsége — a nyitvatartási időt illetően — nem alkalmazkodott ilyen rugalmasan az emberek szabad idejének alakulásához. A megyei könyvtárakat kivéve a szombat délutáni és főként a vasárnapi nyitvatartás nem túl gyakori. A városi, járási, községi könyvtárak között voltak és vannak, melyek korábbi sikertelen tapasztalataikra hivatkozva zárkóznak el ettől. Tény, hogy addig, amíg a községi és kisvárosi könyvtárak csak kölcsönkönyvtárak voltak — helybenolvasási lehetőség, megfelelő könyv- és folyóirat-állomány nélkül — alapos ok volt a húzódozásra. A könyvtárak rossz szemlély ellátottságáról nem is beszélve.

Sikeres második kísérlet

A Hajdúböszörményi Városi Könyvtár 1963-ban félévi kísérletezés után megszüntette a vasárnapi nyitvatartást. Az ok: részvétlenség. Csupán egy-két diák vagy nyugdíjas fordult meg a könyvtárban. A propaganda nem segített. A fenntartó tanács és a megyei könyvtár ösztönzésére 1970-ben újabb kísérletet tett az intézmény: az elmúlt év áprilisától szombaton délután 2-től 6 óráig és vasárnap délelőtt 8-tól 12 óráig nyitva a könyvtár olvasóterme, és napszakonként 3—3 óra kölcsönzés is van. A könyvtári szolgáltatás idejének meghosszabbítását több tényező indokolta. Mindezekelőtt: a nyitvatartási idő kiterjesztésével nőtt a könyvtár igénybevételének lehetősége azok számára, akik valamilyen oknál fogva a hétközi munkanapokon akadályozottak voltak ebben (eljáró munkások, tanulók stb.), vagy az iparban váltott műszakban, a mezőgazdaságban nyújtott munkaidőben dolgoznak. Alkalmazkodás ez első sorban a dolgozó korosztályoknak a hétvégére eső növekvő szabad idejéhez is.

A szolgáltatások időbeli kiterjesztése esetünkben lehetőséget ad a város központi könyvtárát látogató mintegy 1900 felnőtt és ifjúsági, valamint 1200 gyermekolvasónak arra, hogy a könyvtár több mint 2000 kötetes, jó összetételű kézikönyvtárát, 120 féle újságját és folyóiratát, több mint negyvenezer kötetét a hét minden napján igénybe vehesse. Jó lehetőség ez a hátrányos helyzetű tanulók számára is. Az olvasóteremben tanulni is lehet, s a minden családi könyvtárat felülmúló kézikönyvtár, meg a könyvtáros együttesen értékes segítséget adhatnak az adatgyűjtéshez, a jegyzetkészítéshez, a szak- és pályázati vagy éppen iskolai dolgozat elkészítéséhez, a fordításhoz stb. És mert a kölcsönzők és helybenolvasók száma szombaton és vasárnap csak mintegy harmada a mindennapi átlagnak, a könyvtárosnak van ideje és az olvasónak alkalma, hogy egy-egy nehezebb, bonyolultabb referenz-kérdésre is megfelelő választ adjon, illetve kapjon.

Nőtt a látogatók száma

Ezt az igényt részben igazolta az új nyitvatartás eddig eltelt kilenc hónapja. Az olvasók és a kölcsönzött könyvek száma a korábbi kísérlethez képest nem növekedett lényegesen, viszont a látogatók száma érezhető mértékben emelkedett. A szombaton és vasárnap kölcsönző, illetve helyben olvasó emberek nagy többsége korábban is tagja volt a könyvtárnak, s így a várakozással ellentétben kevés új olvasót vonzott a hétvégi nyitvatartás. A könyvforgalom emelkedése is csupán a korábbi évek átlagának megfelelően alakult.

Az igénybe vevők számát tekintve viszont a vártnál jobb eredmény született. A helyi lapban közzétett hirdetés, a szórólapok, a megállító-táblák útján közölt nyitvatartási idő módosítás rövidesen átment az olvasói köztudatba. A kezdeti bizonytalankodás, ingadozó látogatószám után egy-egy napszak látogatási átlaga 20 körül alakult. A látogatók száma arányosan nőtt vagy fogyott az évszakoknak megfelelő átlagos könyvtárlátogatói létszámarányával. Júliusban és augusztusban kevesebb volt, szeptembertől kezdve meghaladta a húszat. A látogatottság az egyébként szokásos napi átlagnak 25—30%-át teszi ki.

A látogatók zöme tanuló

A várakozástól eltérően a szombat délután, vasárnap délelőtt könyvtárat látogatók nagy többsége nem a hétközben nagyon elfoglalt dolgozó korosztályokból kerül ki, hanem az ifjúság soraiból. A látogatók zöme, mintegy 65—70%-a gimnazista,

technikumi és szakmunkásképző iskolai tanuló. Tehát épp azok jönnek szombaton és vasárnap, akiknek hétközben is inkább volna alkalmuk könyvet kölcsönözni, egyáltalán a könyvtárba eljönni. A húsz év feletti látogatók többsége — és a gyerekek szinte kivétel nélkül — könyvcserére jönnek. A 15—19 évesek viszont (diákok, ipari tanulók) elsősorban az olvasótermet veszik igénybe.

A kilenc hónap 74 félnapján 749-en kölcsönöztek. Közülük 266 gimnáziumi és technikumi tanuló volt — az összes kölcsönzők valamivel több, mint egyharmada. A könyvkölcsönzők 20%-a ipari fizikai munkás és ipari tanuló, 4%-a mezőgazdasági fizikai munkás. A többiek háztartásbeliek, nyugdíjasok, tisztviselők, főiskolai és egyetemi hallgatók, értelmiségiek stb. Az összes kölcsönzők mintegy 27%-a kötött munkaidőben dolgozó szellemi vagy fizikai munkás. Számukra valóban kényelmes a hétfégi könyvtári szolgáltatás. De mert a könyvtár hétfégi látogatóinak túlnyomó többsége korábban is tagja volt az intézménynek, nyilvánvaló, hogy számukra sem a hétfégi nyitvatartás az egyetlen lehetőség könyvkölcsönzésre, helybenolvasásra. Az újonnan beiratkozottak között csak elvétve akad olyan, aki korábban a nyitvatartási idő miatt nem tudott kapcsolatot találni a könyvtárral (pl. eljáró munkás). Tehát tulajdonképpen azok, akiknek csak a hétfégi nyitvatartás adna lehetőséget a könyvtár szolgáltatásainak igénybevételére, nem élnek vele.

A helybenolvasók több mint fele diák. Majd sorrendben az ipari tanulók, nyugdíjasok, ipari fizikai munkások, egyetemi és főiskolai hallgatók, értelmiségiek következnek. Újságot és folyóiratot olvasnak, vizsgákra készülnek, anyagot gyűjtenek stb.

A kilenc hónap mérlege kedvező. Bevált a könyvtár hétfégi nyitvatartása. Az intézmény jogos igényt ébresztett, és ha még nem is tömeges, de valós igényt elégít ki. Az 1136 felnőtt és ifjúsági látogató, a 304 gyermekkölcönző 2307 kötet könyvet kölcsönzött, s több mint 400-an vették igénybe a könyvtár olvasótermét, kértek választ referenzskérdésekre. Ha ez az értéke kezdeményezés a könyvtárosok számára többletmunkát okoz is, a közösség érdeke, igénye, szolgálata előbbre való. *Könyvtárunk minden főfoglalkozású dolgozója köteles vállalni hétfégi szolgálatot.* Mivel ezt egy-egy könyvtáros látja el, az igénybevétel nem túl gyakori. A szolgálattevőt a következő héten szabadnap illeti meg.

Összegezve: *a hétfégi nyitvatartásnak megérték a feltételei, s megfelelő propagandával igényt lehet ébreszteni. Előnye:* növekszik a nyitvatartási idő, és az olvasónak több alkalma, a könyvtárosnak több ideje nyílik a tájékozódásra, illetve a tájékoztatásra. Különösen ott van nagy szükség e mindennap nyitvatartó információs központra, ahol a közművelődési könyvtár a város vagy község egyetlen ilyen jellegű — mindenki számára hozzáférhető — intézménye.

L á z á r I m r e

Szilágyi Imre ex librise

Könyvtárkorszerűsítés 22 községben — egy év alatt

Nógrád megyében 1970-ig nem sok község dicsekedhetett azzal, hogy jól felszerelt, korszerű könyvtára van. A könyvtárak alapterülete és felszereltsége messze elmaradt a követelményektől. Ebben a járási könyvtárak sem voltak kivételek. A községi tanácsok fényűzésnek tartották, hogy egy nagyobb helyiséget, esetleg külön épületet — több helyiséggel — könyvtári célokra „feláldozzanak”. A könyvtárnak a művelődési otthon egyik kis helyiségében vagy az iskolában adtak helyet. Úgy tűnt, mintha a községi tanácsok nem értették volna meg a könyvtár fontosságát.

Az első kedvező szemléletbeni változás akkor történt, amikor néhány évvel ezelőtt elterjedt egy új intézménytípus, a „klubkönyvtár”. Tanulmányok és cikkek egész sora elemezte és tárta fel a klubkönyvtárak működési elvét és a bennük rejlő lehetőségeket. A könyvtár ekkor az emberek — elsősorban a községi vezetők — tudatában előbbre lépett, s azok, akik eddig a könyvtárról, mint jelentéktelen, terhes intézményről beszéltek, most „felfedezték”, mint a népművelés egyik eszközét. Magát a klubkönyvtár fogalmát, annak feladatait még egyes járási vezetők is rosszul értelmezték. Nem úgy fogták fel mint olyan művelődési intézményt, mely a kis településeken az eddigi művelődési otthonot hivatott helyettesíteni a maga sokfajta eszközeivel, lehetőségével. Úgy gondolták, hogy a klubkönyvtár a művelődési otthonon belül működő, két helyiségből álló „sajátos” könyvtár, mely az eddigiektől eltérően „magasabb színvonalon” — a könyv, a tv, a rádió stb. bekapcsolásával — működik. Egyik helyiségében a kölcsönzés folyik, másikban a klubfoglalkozás. A klub programja az eddigiéknél kötöttebb és színvonalasabb.

A szó igazi értelmében vett klubkönyvtár, mely a követelményeknek minden téren megfelel, s mely képes kielégíteni egy-egy község művelődési igényeit, Nógrádban alig néhány jött létre, de megerősödött egy olyan törekvés, hogy a községi könyvtárnak nagyobb helyiséget, sőt, több községben, legalább két helyiséget adjanak. (Pl. *Szirák, Ludányhalászi, Zabar* stb.) A berendezések pótlására a megyei és a járási művelődésügyi osztályok jelentékeny összegeket juttattak.

Ez már a könyvtárak alapterületének növekedésében és a felszereltségben némi előrelépést jelentett ugyan, de építkezések még egyáltalán nem, s kisebb átalakítások is csak elvétve történtek. (Pl. *Mátranovák, Somoskőújfalu* községekben.) A régi szemlélet további változásához, az „új törekvések” kibontakozásához a végső lökést a Művelődésügyi Minisztérium által indított *Száz falu — száz könyvtár* mozgalom adta.

A megyéből 14 község nevezett be a mozgalomba, de a minisztérium csak hatnak nevezését fogadta el (*Litke, Magyargéc, Erdőtarcsa, Alsópetény, Bánk és Romhány*). A könyvtárak az erdőtercsai kivétellel felépültek, s ma már korszerű bútorokkal, felfrissített könyvanyaggal várják az olvasókat.

Azok a községi tanácsok, amelyeknek nevezését nem fogadták el, nem mondtak le az építkezésről. Sőt, még rajtuk kívül is több község tanácsa kapott kedvet az építkezéshez. Hozzáfogtak, hogy saját erőből építsék fel és rendezzék be a könyvtárat. Nem egy helyen a tanács 100—200 ezer forintot is áldozott az építkezésre.

A megyei művelődési osztály 254 000 Ft-tal segítette ezeket a községeket. Ezt az összeget berendezések vásárlására és a könyvállomány fejlesztésére fordították. A támogatás természetesen kevés volt ahhoz, hogy valamennyi könyvtárba korszerű berendezések kerüljenek, de ha az összefogás és kezdeményezés a könyvtárak fejlesztésére továbbra sem lankad, ez a probléma is hamarosan megoldódik. Egyébként, ha nem is épült mindenütt külön épület a könyvtár részére, de átalakításokkal, bővítésekkel, a művelődési otthonhoz való toldással lényegesen jobb körülmények közé került a könyvtár *Alsótold, Rimóc, Borsosberény, Szanda, Patvarc, Hollókő, Magyaránador, Hont, Csitár, Ludányhalászi, Varsány, Szalmatercs, Ságújfalu, Karancseszi, Nagybátony, Diósjenő, Sámsonháza* községekben. Így Nógrádban összesen egy év alatt 22 községben vált korszerűbbé a könyvtár. A szám sokat mond, de még ennél is többet jelent az a *szemléletbeni változás*, amely a megyében tapasztalható. Például a borsosberényi tanács elnöke elmondotta, hogy náluk hosszú és éles vita folyt, hogy könyvtár vagy más közhasznú intézmény épüljön-e a községben. Végül is több mint 100 000 Ft-os költséggel könyvtárat építettek.

Rimócon is sokáig vitatták, hozzá merjenek-e kezdeni támogatás nélkül a könyvtár építéséhez. Végül is több mint 200 000 Ft-ból korszerű klubkönyvtárat építettek. De sorolhatnám a példákat Patvarccal, Hollókővel és más községekkel is: valamennyi helyen a réginél jobb, korszerűbb könyvtár létesült.

Reméljük, hogy ez a nemes törekvés nem zárult le a naptári évvel, s 1971-ben még több tanács fog bekapcsolódni ebbe az akcióba, és akkor még jobb eredményekről számolhatunk be.

Bardócz Antal

A TANÁCSI ÉS A SZAKSZERVEZETI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK ÉS KÖNYVKÖLCSÖNZŐK 1970. ÉVI ADATAI

Megnevezés	Az önálló intézmények és fiókok száma		Összes állomány (könyvtári egység)			A beiratkozott olvasók száma			A kölcsönzött könyvtári egységek száma	
	1970. XII. 31-én	az előző év %-ában	10 000 lakosra jut	1970. XII. 31-én	az előző év %-ában	1000 lakosra jut	1970. XII. 31-én	az előző év %-ában	1970. évben	1000 lakosra jutó kötet-forgalom
BARANYA										
tanács	346	99,1	12,4	592 556	107,1	2118	57 783	101,8	1 315 308	104,2
szakszervezet	57	92,7	1,8	72 459	72,0	259	71 864	707,0	798 304	709
összesen	397	98,3	14,2	665 015	101,7	2377	69 647	102,6	1 513 612	103,6
BÁCS-KISKUN										
tanács	427	96,4	7,5	989 998	105,1	1728	110 675	96,2	3 264 032	101,3
szakszervezet	106	97,2	1,8	133 377	102,7	235	135 963	176,3	236 044	173,6
összesen	533	96,6	9,3	1 123 375	104,8	1961	124 638	98,1	3 500 076	102,0
BEKES										
tanács	265	95,3	5,9	805 045	106,6	1800	76 783	101,3	2 712 286	104,9
szakszervezet	74	74,7	1,7	107 515	87,9	240	7 607	52,5	124 556	27,9
összesen	339	89,9	7,6	912 560	104,0	2040	84 390	93,5	2 836 842	101,4
BORSOD-A.-Z.										
tanács	418	100,2	6,9	1 070 199	105,3	1759	100 696	101,2	2 891 123	106,0
szakszervezet	735	127,4	2,2	247 225	104,3	406	20 938	177,3	624 506	123,3
összesen	553	105,7	9,1	1 317 424	105,1	2165	121 634	103,7	3 515 629	108,7
CSONGRÁD										
tanács	297	98,0	9,2	545 907	90,9	1689	58 279	97,6	1 631 457	102,5
szakszervezet	70	102,9	2,2	76 488	102,6	237	7 466	107,5	76 340	236
összesen	367	98,9	11,4	622 395	103,6	1926	65 745	98,2	1 707 797	102,8
FEJÉR										
tanács	182	98,3	4,7	673 496	107,0	1732	56 048	100,6	1 535 460	97,5
szakszervezet	205	93,6	5,3	242 919	110,7	237	23 056	100,2	417 832	107,8
összesen	387	94,4	10,0	916 415	107,8	2357	81 104	100,5	1 953 292	99,5
GYŐR-SOPRON										
tanács	205	99,0	5,1	698 907	105,8	1727	71 627	98,1	1 782 295	100,4
szakszervezet	107	98,2	2,6	211 619	107,6	523	20 911	108,6	451 565	99,2
összesen	312	98,7	7,7	910 526	106,2	2250	92 538	101,1	2 233 860	100,2
HAJDÚ-BIHAR										
tanács	216	94,7	5,7	669 290	105,4	1783	65 572	103,4	1 745 229	107,6
szakszervezet	37	94,9	1,0	27 969	108,6	75	3 517	122,6	52 358	140
összesen	253	94,8	6,7	697 259	106,5	1858	69 089	104,2	1 797 587	107,7
HEVES										
tanács	145	97,3	4,2	632 131	106,3	1814	63 914	101,2	1 542 479	98,0
szakszervezet	137	104,6	3,9	136 799	105,9	393	13 558	178,1	147 099	92,7
összesen	282	100,7	8,1	768 930	106,2	2207	77 472	103,8	1 689 578	97,5
KOMÁROM										
tanács	114	97,4	3,8	519 702	106,8	1722	43 076	101,1	1 083 375	98,2
szakszervezet	100	94,3	5,3	218 002	102,8	722	17 362	171,7	379 348	123,7
összesen	214	96,0	7,1	737 704	105,6	2444	60 438	103,8	1 462 723	100,8
NÓGRÁD										
tanács	166	102,5	6,9	553 855	106,2	2297	42 607	105,6	1 106 302	110,3
szakszervezet	89	103,8	3,4	118 316	97,0	491	71 133	178,7	198 916	112,4
összesen	249	102,9	10,3	672 171	104,5	2788	53 740	108,1	1 305 218	110,6
PEST										
tanács	315	102,3	3,6	1 086 350	107,2	1249	114 257	99,5	2 966 673	97,2
szakszervezet	151	93,2	1,7	257 777	99,3	296	34 540	178,7	466 700	96,2
összesen	466	99,1	5,3	1 344 127	105,6	1545	148 797	103,4	3 433 373	97,1

Olvadási gyakorlatok első osztályosoknak

Könyvtárunkban 1971 február óta foglalkozunk a gyengén olvasó első osztályosokkal. A tanulók egy héten két alkalommal 45 perces foglalkozáson vesznek részt. Az olvasási gyakorlatokkal az iskolai munkát igyekszünk segíteni, azonkívül így szeretnénk hozzájuk szoktatni a legkisebb olvasókat.

Nem a könyvtáros akarja tanítani a gyermekeket, csak a tanító fáradságos munkáját igyekszik megkönnyíteni. Sok szülő ugyanis nem foglalkozik gyermekével, közömbös az iskola iránt, s az ilyen hátrányos helyzetű tanulókn kíván a könyvtár segíteni.

Eddigi tapasztalatunk szerint szívesen, sőt örömmel jönnek a tanulók a könyvtárba. Pedig rendkívül rossz körülmények között dolgozunk, mert pillanatnyilag három dohányzóasztalnál, nyolc fotelban ülnek a gyerekek, egy-egy fotelban kettő-három. A foglalkozásokon felhasználjuk Varga Katalin *Gógös Gunár Gedeon* c. gyermekkönyvét, amit könyvtárunk külön erre a célra 15 példányban vásárolt.

A foglalkozást mindig közös olvasással kezdjük. A táblára felírt szavakat kell a gyermekeknek elolvasniuk, ezt követik a különböző szóképző, szókiegészítő játékok. Ilyenkor elővesszük mi is az órákon jól felhasználható „betűországot”. A „betűország lakóival” jól szórakoznak a tanulók, így nem olyan kötött a foglalkozás, mint az iskolában, hanem a játékoságon, otthonosságon van a hangsúly. Pihenésként különböző feladatokat kapnak. Ezek általában egy rövid gépelt mondatból állanak, melyre elolvasás után rajzban vagy írásban felelnek. Ezzel a módszerrel igyekszünk felmérni az értelmes olvasás szintjét. A feladat megoldása után következik az egyenkénti olvasás a *Gógös Gunár Gedeon*-ból. A foglalkozás végén a könyvtáros mindig felolvas a tanulóknak valamilyen mesét vagy verset, aminek a tartalmát utána közösen megbeszéljük.

A tanulók *rajzos olvasónaplót* vezetnek rövid olvasmányaikról. Az iskolával közösen próbáljuk a tanulókkal megértetni az olvasónapló vezetésének fontosságát. Szeretnénk, ha ezeket az olvasónaplókat a magasabb osztályokba lépés után is vezetnék a gyerekek.

Az első foglalkozás alkalmával magnetofon-felvételt készítettünk a tanulók olvasásáról. A foglalkozásokról a könyvtáros külön-külön vázlatot készít. Módszertani segítőnek eddig Seper Jenő — Montágh Imre — Vincze Tamás: *A gyakori beszédhibák*, Ligeti Róbert: *Gyermekek olvasászavara* és Vargha Balázs: *Játékkoktól* című művét használtuk fel.

Könyvtárunk munkájában nem kis többletet jelentett ennek a foglalkozásnak a bevezetése, de feltétlenül szükséges volt. Szeretnénk, ha a most *olvasni tanuló gyermekek már természetesnek tartanák a könyvtári környezetet*, otthon éreznék magukat benne, és szívesen jönnének ide. Szomorú tapasztalat, hogy a gyengén olvasó gyermek általában gyenge tanuló is. Ha jó eredményt akarnak elérni az iskolában, sokkal több időt kell tanulásra fordítaniuk, mint a jól olvasóknak. Az ilyen tanulóknak kevesebb idejük marad a tankönyveken kívül más könyvekre.

Kísérletnek nevezhető foglalkozás-sorozatunknak célja az osztály átlagos olvasási eredményének javítása. Reméljük, hogy munkánk eredményét a beiratkozott olvasók száma is tükrözi majd. Vállalt külön foglalkozásainkkal a rendszeres olvasók nagyobb táborának alapjait igyekszünk lerakni.

C s é p e M i h á l y n é

közszégi könyvtáros, Asotthalom (Csongrád m.)

SOMOGYI HONISMERETI HÍRADÓT ad ki Kaposvárott a megyei tanács művelődésügyi osztálya és a megyei könyvtár. A megyei honismereti bizottság tájékoztatójának szerepét betöltő kiadvány legutoljára megjelent, 1970. évi 3. száma igen tartalmas: A helytörténetírás szolgálatában c. rovat módszertani útmutatásokat közöl a gyűjtőmunkához, többi rovata pedig a néprajzi, népköltészeti gyűjtés és a nyelvjárási kutatások eredményeiből ad közre értékes dolgozatokat. A figyelő rovat kitekint a honismereti szakirodalom más megyékben publikált eredményeire, a hírvonat pedig a mozgalom és a szakkörök életéről tájékoztat. Az újszerű, érdekes kiadvány szerkesztője dr. Király Lajos, a megyei könyvtár munkatársa. Ugyanő szerkeszti a megyei könyvtár kiadásában megjelenő füzet sorozatot, A somogyi gyűjtemény füzetel-t is. Ennek 4. száma a település, népi építkezés és a népi lakáskultúra kutatásához tartalmaz útmutatót.

Új módszerek az orvosi könyvtárosok középfokú tanfolyamán

Minden könyvtári hálózatnak szüksége van különböző fokon képzett könyvtárosokra. A derékhadat a középfokon képzettek képviselik, legalábbis az az egészséges, ha belőlük van több.

Az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ tíz éve foglalkozik — az Országos Széchényi Könyvtár tankönyvtáraként — középfokú könyvtárosképzéssel. Több éves tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a tanulmányi átlageredmény fokozatosan romlik, a hivatástudat is gyengül.

Nem bocsátkozhatunk jóslatokba, amennyire azonban előre látható, erre a képzési formára továbbra is szükség lesz. Az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ tanfolyamának jelenleg, 1971-ben is van 1. és 2. évfolyama. (Ugyanígy az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ is folyamatosan képi könyvtárosait.) A tanfolyam színvonalának emelése érdekében oktatási-nevelési módszereinket revízió alá vettük és a következő megállapításokat tettük:

Továbbra is feladatunknak kell tartanunk az eszményi követelményeket megközelítő könyvtárosok nevelését. Ehhez két dolog kell: alkalom és módszer. Az alkalom a hálózati munkából önként adódik: a könyvtárosok meglátogatják a központot, értekezleteken, továbbképzési alkalmakon vesznek részt.

A legfontosabb azonban mégiscsak az „iskola”, a tanfolyam. Nincs olyan középiskola, főiskola vagy egyetem hazánkban, amely ne vallaná, hogy nemcsak oktatnia, hanem nevelnie is kell. Ezt valljuk mi is, lehetőségeink azonban még a felsőoktatási intézményekénél is korlátozottabbak. De vannak.

A hivatástudat felkeltésében érdekes módon a tankönyvi anyagnak van a legnagyobb szerepe. Szinte nincs olyan hallgató, aki ne lelkesedne, amikor elolvassa *A könyvtáros kézikönyvé*-nek az írás szerepéről vagy a könyvtárosshivatásról szóló részét. A mi feladatunk, hogy ezt a lelkesedést ne engedjük lelohadni, ami nem is olyan könnyű, amikor a hallgatók könyvtárait fenntartó intézmények gyakran mindent megtesznek az ellenkező érdekében. Ezeket a kedvezőtlen hatásokat kell a konferenciákon ellensúlyoznunk. A könyvtártannak nincs olyan része, amely összefüggésbe ne volna hozható a könyvtárosnak azzal a szerepével, hogy *hatékonyra kell tennie a könyvekben foglalt tudást*. Minden órán egy-két mondat elegendő is ennek megvilágítására.

Nem kevésbé nehéz a levelező oktatási formában a pontosságra és rendszeretetre, *rendszerességre nevelés*. A tanfolyamvezetők felelősségteljes szervezőmunkáján áll vagy bukik, hogy komolyan veszik-e a hallgatók a házi feladatok beküldési határidejét, a vizsgarendet stb. Éppen az utóbbi években tapasztaltunk e téren alig-alig felszámolható lazaságot. Azt is tapasztaljuk, hogy aki félvállról veszi tanulmányait („csak papír legyen, mindegy, hogy milyen”), abban nincs hivatástudat és sohasem lesz jó könyvtáros.

Tíz évig azonos módszerekkel oktattunk, és a színvonal mégis csökkent. Kutattuk az okokat, és arra a meggyőződésre jutottunk, hogy tanfolyamunk korösszetételének megváltozása miatt módszereinket meg kell változtatnunk. *A fiatalabb hallgatókat újabb módszerekkel kell oktatnunk*.

A tananyag természetesen ugyanaz maradt, mint amit a KMK előírt és tantervi utasításában közzétett. A KMK beleegyezése nélkül nem vezetünk be új módszereket, csak kipróbáljuk és tapasztalatainkat mindenki rendelkezésére bocsátjuk.

Az oktatást a jövőben úgy képzeljük, hogy a konferenciák programjában a következők szerepeljenek: rövid, összefoglaló előadások a tananyagból; tanulási, jegyzetelési tanácsadás; gyakorlatok (leltározás, katalogizálás, irodalomkutatás, statisztikai feladatok, szakozási feladatok és példák); s végül könyvtárlátogatás, könyvtári filmvetítés.

A házi feladatok száma az új oktatási formában meg fog nőni. A címléírás, osztályozási és a tájékoztatósi feladatok mellett ún. „tesztkérdéseket” (vagy helyesebben „felelet-válogatós kérdéseket” — angolul multiple choice) is adunk házi feladatként, mégpedig félelvenként kétszer körülbelül 20—20 kérdést. Az utóbbi arra ösztönzi a hallgatókat, hogy ne csak a vizsga előtt tanuljanak, hanem az egész fél-év folyamán kénytelenek legyenek a tananyaggal foglalkozni.

A vizsga minden tárgyból „felelet-válogatós” módszerű írásbeli részből fog állni (tárgyanként 30 kérdéssel), illetve tételek alapján lebonyolítandó szóbeli részből.

Újabb oktatási rendszerünkben tehát minden eddigi oktatási formának is szerepet

szánunk, mert mindegyiknek megvan a maga funkciója. Az újat a több házi feladat és a felelet-válogatós kérdések jelentik.

Alig van tapasztalatunk, de az a kevés, amit szereztünk, az orvostanhallgatók körében gyűjtött tapasztalatokkal azonosak:

1. A teszt-vizsga *tárgyilag* (minden hallgató ugyanazokat a kérdéseket kapja, a válaszok tehát összehasonlíthatók. Az osztályozás „kényszerűen” tárgyyszerű akárkinek a fiáról, lányáról van szó).

2. *Gondolkodásra, alkalmazásra* szoktat (nem ér semmit „bevágni a tételt”), viszont a hallgató esetleg nem tudja a feleletet, de logikus gondolkodással rájöhet.

3. Mindenki „pontosítja” ismereteit.

4. Alapvető előny: a vizsga arra szorítkozik, amit *tudni kell*, nem pedig arra, hogy *mit kell* valamely tételről *elmondani*.

5. A kérdések kidolgozása *meggondolkoztatja az oktatókat*, majd a válaszok mintegy tükröt tartanak eddigi működésük elé, világosan látják, mi rögződött sok hallgatóban rosszul, hogyan kell az oktatáson változtatni és miben.

Nem igaz, hogy a teszt-módszer mechanikus. A szóbeli vizsgáztatás sokkal gépiesebb ott, ahol évek óta ugyanazok a tételek szerepelnek, és a hallgatók átadják egymásnak tétel-kidolgozásait.

Nagyon reméljük, hogy ennek a hazánkban is már sok helyen és eredményesen alkalmazott, de a könyvtárosképzésben még új módszernek a bevezetésével elérjük a tárgyi tudás és az emberi kvalitások jobb összhangját és magasabb szintjét fiatal könyvtárosainknál.

Az OOKDK 1971-ben 2. és 4. féléves szaktanfolyami hallgatóinak oktatásába *kísérletképpen bevezeti* a könyvtárban és az orvosi terminológia felelet-válogatós teszt-módszerét.

Szepesiné dr. Benda Mária
az Országos Orvostudományi Könyvtár és
Dokumentációs Központ osztályvezetője

Tájékoztató szolgálati kérdések egy budapesti kerületi könyvtárban

Az év néhány hónapjában gyűjtjük a tájékoztató szolgálat körébe tartozó kérdéseket. Azokat a kérdéseket, amelyek az egyszeri tájékoztatáson felül valamiféle irodalomkutatást, analitikus katalógus, kézikönyv stb. igénybevételét teszik szükségessé, ún. referenz-lapokra jegyezzük fel. A döntés sok szubjektív tényezőt rejt magában. Például az a kérdés, amelynek megválaszolása az egyik könyvtárosnak könnyű, a másinak nehéz lehet. Gyakran ismétlődő kérdések esetében a rutin és a „lebecsülés” is hangsúlyt kaphat. A válasz, az ajánlott irodalom ilyenkor a régebbi, jelentéktelenebb irodalomra épül.

A lapra a kérdés rövid megfogalmazásán kívül felírjuk a kérdező nemét, korát, foglalkozását, iskolai végzettségét és azt is, hogy milyen célra keres anyagot.

1969-ben két hónap alatt 93, 1970-ben 97 kérdést, négy hónap alatt összesen 190 kérdést jegyeztünk fel.

A 190 kérdésből irodalomtudományi 74, társadalomtudományi 56, természettudományi 20, művészeti 17, technikai 10, egyéb 13.

A kérdezők foglalkozása: középiskolás 125, egyetemi hallgató, főiskolás 23, alkalmazott 14, munkás 13, egyéb foglalkozású 8, értelmiségi 7. A kérdések túlnyomó többségét fiatalok tették fel, zömük középiskolai tanuló, így a kor és nem szempontja elhanyagolható.

A kérdések többségét a következő témák sorrendjében tették fel: iskolai tanulmányok, pályázat, évforduló, egyéni érdeklődés, politikai, szakmai oktatás.

A közelmúlt kérdései az iskolai tananyaghoz, a Lenin- és a felszabadulási évfordulókhoz kapcsolódtak. Más részük aktuális politikai és más fontosabb események részletesebb megismerését célozta. Sok kérdés merült fel stílusirányzatokkal, történelmi alakokkal, bizonyos művek elemzésével, egyes országokra vonatkozó tudnivalókkal kapcsolatban is. Ezekben kívül néhány érdekes, bonyolultabb, hosszabb keresést igénylő kérdést említenék meg példának:

Amerika néprajza; az orosz zene története; az előjátékok szerepe, meghatározása; az elektronika alapjai; a Nyugat íróinak háború ellenes magatartása; Fellini: Édes élet c. filmjének kritika és vitaanyaga; a nyugati diákmozgalmak; magyar munkásmozgalmak a XIX. században; ausztráliai emlékek; a NATO szerepe. Görgey áruló volt-e? A korszerű műveltség fogalma, tartalma; az antibiotikumok; a beat-irodalom; Rodin: Calais-i polgárok c. szobrának esztétikai, történelmi elemzése; új technika —

új civilizáció; Gorkij levelezése; a Közös Piac; a háború előtti bűnözés adatai; a középkori kézművesség; gyermek-keresztés hadjáratok; a VI. ker. műemlékei, épületei stb.

Néhány kérdés felmerült az évek során, melynek megválaszolására a mi gyűjteményünk elégtelen. Ilyen esetben szakkönyvtár felkeresését javasoltuk olvasóinknak. Viszont néhány esetben a kérdések ösztönöztek arra, hogy néhány olyan művet beszerezzünk, mely fontos lehet és jól kiegészíti állományunkat.

Végül néhány szót az irodalomajánlás nehézségeiről:

- A legjobbnak ítélt mű, mely a kérdésre pontos választ ad, nincs benn éppen a könyvtárban, mást kell keresni, meg kell alkudni. Az olvasó a „huszonnegyedik órában” fordul a könyvtárhoz. Rövid, de jó, csak a lényegét tartalmazó tanulmányt kér. Nincs ideje több forrásanyagot, cikket stb. tanulmányozni.
- Sok esetben azonos időben tömegesen kérnek ugyanarról a témáról anyagot. Aki „később érkezik”, kevésbé használható művet kap.
- Nehéz meggyőzni az olvasót a folyóiratcikkeknek sok esetben a könyvekével azonos értékéről. Néha a helybenolvasási javaslat is ellenállásba ütközik, mert a kézikönyvek, enciklopédiák stb. használata is rutint, tájékozódási készséget igényel.
- A könyvtárosok egy részének képzettsége, felkészültsége nem elegendő ahhoz, hogy a legmegfelelőbb irodalmat adja kézbe. Állandó ellenőrzésre, tanításra, tapasztalatcsereire és áldozatkész önképzésre van szükség.
- A könyvkiadás néhány területen jelentkező tervszerűtlensége, késése sok esetben akadályozza a könyvtárak tájékoztatási, kölcsönzői tevékenységét. Évfordulókra, a színművekkel, filmekkel kapcsolatos megnövekedett igényekre nem készülnek fel, illetőleg nem reagálnak kellően. Nem elég rugalmas a könyvkiadás az utánnymások terén sem. Néhány mű hamar kifogy, még újabb több ezer példány is kevés lenne, de nem adják ki. Egyes szakterületeken nincs vagy kevés az összefoglaló, értékes mű.
- A tájékoztató szolgálat érdekében — és sok más ok miatt is — több könyvben szerepelhetnének név-, tárgy- stb. mutatók, elő- és utószavak stb.
- Végül a könyvtárosképzésben és továbbképzésben is megfelelő helyet kell kapnia a tájékoztatás módszertanának, segédeszközöknek.

Sugár Ágnes

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 10. sz. kerületi könyvtárának vezetője

Rendszeres olvasók — törzsolvasók

Sokszor tapasztalom, hogy még a jól dolgozó községi könyvtárosok sem fordítanak kellő gondot a könyvtárba beiratkozottak magatartására, arra, hogy évenként vissza is térjenek, tagságuk folyamatos legyen. E ténynek legfőbb oka az, hogy a tervek elsősorban számokban határozzák meg a könyvtár feladatait, s a számonkérés is ezek alapján történik. Ilyen okok miatt például a tiszteletdíjas könyvtárosok teljesen figyelmen kívül hagyják olvasóik, a régi és az újonnan beiratkozottak számának alakulását, mozgását, egymáshoz viszonyított arányát. (A teljesítménydíj megállapításának is a mennyiségi mutatók a döntő meghatározói!)

A könyvtárosok jól tudják, hogy a könyvtári statisztikában szereplő olvasók között nagy az „értékkülönbség”. Az olvasótáborban különös figyelmet érdemelnek a rendszeres olvasók. A rendszeres olvasó fogalma már helyet kapott a szakmai szóhasználatban, s kétségtelen, hogy következetes alkalmazásával pontosabban lehetne az olvasó aktivitását kifejezni. Mivel azonban a rendszeresség nem jelent egyúttal folyamatosságot is, erre a célra új fogalmat kellene alkotni: a közhasználatú „törzs” jelzöt javaslom az olvasók bizonyos csoportjával kapcsolatban használni. A *törzsolvasó fogalom* a könyvtári tagság folyamatosságának kifejezésére szolgálna.

Persze: a törzsolvasó fogalom megalkotását, körülhatárolását igen körültekintően kellene elvégezni. Kiindulási alapul javaslom, hogy *azokat tekintsük törzsolvasóknak, akik a könyvtárnak négy éven át egyfolytában tagjai és évenként legalább 12 kötetet kölcsönöznek.*

Az olvasók jelenlegi nyilvántartási rendszere évekre szabdaltan rögzíti a könyvtári tagságot, így a törzsolvasók keresése csak külön vizsgálódás keretében történhet. Vas megyében 1968 óta folytatunk ilyen vizsgálódásokat. Az elsőt 1970 nyarán végeztük Bük községben. A június 30-ig beiratkozott 460 olvasó közül 82 (17,8%) volt 1967 óta, azaz 4 éve folyamatosan tagja a könyvtárnak. Az eredmény elsősorban a könyvtárost lepte meg, mert ő magasabbra becsülte a folyamatosan olvasók számát.

A „próbafúrás” megerősítette azt a feltevésünket, hogy a községekben *évről évre*

kevesebben térnek vissza a könyvtárba az olvasók közül, mint azt a könyvtárosok feltételezték, és mi magunk is gondoltuk. Ez ösztönzött arra, hogy kísérleteinket az 1970. év végi eredmények alapján, folytassuk. Terveinkben elsőknek a kisközségek szerepeltek, mégis úgy adódott, hogy először Kőszeg törzsolvasóiról kaptunk képet.

A Szombathelyi Tanítóképző Intézet népművelő-könyvtáros szakának másodéves hallgatói minden évben egyhetes szakmai gyakorlaton vesznek részt. Az idén egyik csoportjuk, 11 hallgató, előzetes megbeszélésünk szerint kikereste a városi könyvtár felnőtt részlegének nyilvántartásaiból a törzsolvasók adatait is. A név, az évenkénti törzsszám, a lakcím, a foglalkozás és a születési év feltüntetésével összeállított kimutatásba 249 személy került. *Mivel Kőszegen 1970-ben a felnőtt részlegnek 1027 olvasója volt, a törzsolvasók 24,2 százalékot tettek ki.* Legtöbbjük, 23,3 százalékuk, szellemi dolgozó, majd sorban következnek a nyugdíjasok 22,5, a tanulók 19,8, a munkások 18,8 és végül az egyéb foglalkozásúak 15,6 százalékkal. Kor szerint: a 14—19 évesek aránya 20,1, a 20—24 éveseké 10,5, a 25—29 év közöttieké 39,7, a 60 éveseké és annál idősebbeké pedig 29,7 százalék. (Az olvasási intenzitást a tikketes kölcsönzés miatt nem tudtuk pontosan megállapítani.)

A községi törzsolvasók összetételének elemzése, az összes olvasóhoz történő viszonyítása, különösen pedig a közülük kiválasztott 123 személyről készült kérdőíves felmérés értékelése rövidesen megtörténik. A képzős hallgatók beszélgetés alapján töltötték ki az íveket, így alkalmuk volt az olvasók és a könyvtár viszonyának tanulmányozására, s bőséges támpontot kaphattak arról is, hogy a legaktívabb olvasók mennyire veszik igénybe a közművelődés egyéb eszközeit.

A törzsolvasók fogalmának megalkotásához rendelkezésünkre álló adatokat és elképzeléseinket azért tettük közzé, hogy már az indulásnál figyelembe vehessük mások véleményét módszerünk továbbfejlesztésére.

Kuntár Lajos

a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa

Gyermekkönyvhét a Dombóvári Járási Könyvtárban

Sikeres eseménysorozat zajlott le 1971 első negyedében Dombóváron. A városi úttörőelnökség a járási könyvtárral közösen nagyszabású gyermekkönyvhetet rendezett február 7-től 14-ig. Az úttörőszervezet megalakulásának 25. évfordulója alkalmából szervezett hét gazdag programjában szavalóverseny, dalostalálkozó, könyvankét, író—olvasó találkozók, irodalmi és sport-vetélkedők szerepeltek.

A könyvhét rendezvénysorozatát a Sirály könyvekből megrendezett vetélkedő indította el, melyben négy iskola 6—6 főből álló csapata vett részt.

A kisdobosokkal a hét egyik napján Janikovszky Éva találkozott. Az író nő sok kérdést kapott azon a délutánon, és amelyek megválaszolására már nem jutott idő, azokat a gyermekkönyvtárban működő Bölcs Bagoly nevű „postának” adták át a gyerekek. A válasz egy hónap múlva megérkezett Janikovszky Évától. A 10—14 éves pajtások Őrsi Ferenc íróval ismerkedtek meg, aki mint a *Pajtás* újság munkatársa a gyerekekkel közösen a lap legközelebbi számát állította össze, illetőleg együtt határozták meg tartalmát és formáját.

A záróakció dalosversennyel egybekötött könyvtombola volt, melynek értékes nyereményeit a gyermekkönyvtárban vehették át a nyertesek. Itt két héten keresztül kiállított szemlélhették meg a sorsolásra kerülő könyveket.

A gyermekkönyvhét egyik célja — a gyermekek olvasási kultúrájának emelése, fejlesztése — megvalósult. A gyermekkönyvtárban február végére 110-zel emelkedett a beiratkozott olvasók száma. Ez az 1970-es évhez viszonyított emelkedés ma is megvan. A vetélkedő eredményeképpen fellendült az eddig kissé indokolatlanul mellőzött Sirály könyvek olvasása.

Az Úttörő Szövetséggel kialakított jó kapcsolat esetleges újabb rendezvények sikeres megszervezésére, közös programok tervezésére ad reményt.

Az iskolákkal is tartalmasabbá vált a könyvtár kapcsolata a gyermekkönyvhét nyomán. Januárban a pedagógus-továbbképzéshez kapcsolódva bemutató gyermekfoglalkozást tartottunk az alsó tagozatos nevelőknek. Téma a „Bölcs Bagoly” ismeretterjesztő könyvsorozat népszerűsítése volt. Márciusban a magyar szaktárgyi vetélkedő zajlott le a könyvtárban. A versenyzők könyvtárral kapcsolatos feladatot is kaptak, és sikerrel oldották meg azt.

A további lendületes könyvtári élet legnagyobb gátja a kicsi és túlszűfolt kölcsönzőhelyiség, a könyvek és a gyermekek számára egyaránt kevés férőhely.

Balogh Józsefné

a Dombóvári Járási Könyvtár gyermekkönyvtárosa

Szűnjön meg a könyvtár?

Avagy tanácselnök partvissal és egyéb furcsaságok

Néhány soros levélke a siklósi járási könyvtárhoz. Feladója a Bogádmindszenti Közös Községi Tanács V.B.

Dátuma: 1971. január 26.

„Tárgy: *Javaslatétel községi könyvtárak megszüntetésére Hegyszentmárton, Bogádmindszent és Ózdfalu községeiben.* — A fenti tárgyban javasoljuk a községi könyvtárak megszüntetését, mivel *megfelelő helyiséget egyik községben sem tudunk biztosítani* a könyvtár részére. *Továbbá a könyvtárak forgalma éves viszonylatban oly alacsony, hogy a könyvtár további fenntartása ilyen körülmények között nem indokolt...*”

Pecset, aláírás: Illés Elemér szakig. szerv. vez.

Rozsnyai Ilona, a járási könyvtár munkatársa részletes kimutatást helyez elém. Eszerint az, hogy „a forgalom alacsony”, nem felel meg a valóságnak. Sem a korábbi évek, sem tavalyi adatok szerint. Bogádmindszenten 520 a lélekszám. 140 beírt olvasó csaknem 1800 alkalommal 2600 kötetet kölcsönzött 1970-ben, szeptemberig. (Azóta könyvtáros hiányában szünetel a kölcsönzés.) Ózdfalun valóban se könyvtári helyiség, se könyvtáros nincs már hoszabb ideje. Hegyszentmártonban több, mint 1100 kötet könyvet vittek haza olvasni az év első felében.

*

Illés Elemér ötven körüli erős, tagbaszakadt ember. Zsúfolt irodájában modern bútorok között dolgozik. Először indulatok nélkül válaszolgat:

— Igen, javasoltam, meg kell szüntetni... De a járási könyvtártól az elvtársnő ajánlotta: adjam írásba. Hát adtam...

Hirtelen kirobban. Le és fel járkal a szobában:

— Honnét adjak helyiséget!?!... Honnan!?!... Járnak a nyakamra: adjak helyiséget a könyvtárnak. Nincs. Fedezet sincs rá. A községfejlesztési alapot öt évre tartálékoljuk egy művelődési házra. Majd akkor lesz könyvtár is. Adnék szívesen, akárhonnán, csak már hagyjanak békén! De értsék meg, nincs, nem tudok helyiséget adni!...

Bizony a nincs nagy úr. A tényekhez tartozik: maga a tanács is két szobában szorong, működik, tárgyal, esket. Szűken vannak. Am helyiség gondokkal sokfelé küzdenek. Mégsem jut eszébe senkinek felszámolni, indokolatlannak minősíteni

a könyvtár működését. Mert az emberek szívesen olvasnának itt is...

Bogádmindszenten 1200 kötet az iskola egyik osztályában zsúfolódik két ócska szekrényben. Itt a vb-elnök irodája sárkában szép, nagy háromajtós üvegezett könyvszekrény pihen. A járási könyvtár küldte ki *könyvtári célokra* még a múlt évben. Most akták, dossziék sorakoznak benne. Érdeklődésemre — válasz helyett — a vb-elnök berendeli a hivataljegédet:

— Ezt a szekrényt délután átviszitek az iskolába!

*

A körzeti iskolában is mérhetetlen zsúfoltság. Kétműszakos oktatás folyik: 13 pedagógus tenyérnyi nevelői szobában szorong. Lépni is nehéz, hát még leülni! Jaksa Attiláné igazgatóval a sarokba húzódunk.

— Megdőbentett az a levélügy... — mondja. — Az elnök elvtárs senkit nem kérdezett meg. Pedig nekünk, a gyerekeknek és a szülőknek még lehet szívügyünk az olvasás, a könyvtár. S új könyvtárost is szereztünk a régi helyett.

Asztalos Béla, népművelési ügyvezető:

— A gyerekek is állandóan piszkálnak a könyvekért. Faluhelyen — itt is — jobbára a szülőknek is ők viszik az olvasnivalót. A szomszédos Hegyszentmártonban is hosszabb ideje nincs kölcsönzés. A kulcs az elnök elvtársnál van, aki ott *kultúrotthon igazgató...*

— Ehhez még annyit csak, hogy a téli szünetben nem voltam itt. A vb elnöke felnyitatta az iskolát és kölcsönadta a tv-t egy ismerősének, tehát magáncélra... — fűzi hozzá Jaksa Attiláné.

*

De hallgassuk meg a másik felet is, ő hogyan látja:

— Amikor kérték a tv-t, visszaadtuk — válaszolta Illés Elemér vb-elnök. — És hát miért ne segíten az ember?...

— Hatásköri túllépéssel?

— Jó, elismerem, az volt...

*

— Elnök elvtárs mennyi tiszteletdíjat kap, mint hegyszentmártoni népművelő?

— Havi 360 forintot. De ezért *takarítok is*, meg befűtök. Igen, én személyesen. 60 forintért ezt nem vállalná senki...

— Tehát akkor havi 300-ért népművel. Kiket, hogyan?

Hosszú szünet.

— Hát... most semmi nincs. Mi is lehetne. Hétvégeken összejön 10—15 fiatal a nagyterem leválasztható részében. Magóznak, táncolnak...

— Van fogalma, mivel jár a tanácsi munka? Egy éve, hogy átvettem itt a teljesen összekuszált igazgatást. Egyedül vagyok, a titkár tanfolyamon. Ki bírja ezt idegileg?... A hegyszentmártoni kultúrház vezetésére megkértek. Elvállaltam, hogy legalább nyitva legyen. Atadnám, de kinek?

Próbálok magyarázni: megértem, nehéz a helyzete. Kimerítő napi munkája mellett nem is kívánhatja senki, hogy utána népművelő legyen.

De nézzük a másik oldalt. *Vajon nem túlságosan drága nyitvatartás ez havi 360 forintért?* Még akkor is, ha egy vb-elnök személyesen, „s.k.” fűt be és takarít ki, hetente egyszer. Tisztelet és becsület a fizikai munkának. De az már más kérdés,

hogy bizonyos funkciókkal — akár társadalmi munkában is — milyen tevékenységek egyeztethetők össze!

*

Ami a könyvtárügyet illeti, tagadhatatlanul nehéz a helyzet. Hiányzik a megfelelő helyiség mind a három községben. És azért, mert a korábbi vezetők vajmi keveset törődtek a művelődés feltételeivel, igazságtalan volna a mostaniakat felelőssé tenni. Ők csupán azért felelősek, amit ma tesznek és mondának. Illetve, amit ma nem tesznek...

A helyiség-szűke nem ok arra, hogy megszüntessük magát a könyvtárat is. Hogy egy gonddal kevesebb legyen... *Ez nem lehet álláspont 1971-ben!* Vezetői szemlélet, közművelődési szemlélet dolga, hogy egyáltalán próbálunk-e valamilyen átmeneti megoldást keresni.

Wallinger Endre
(Dunántúli Napló)

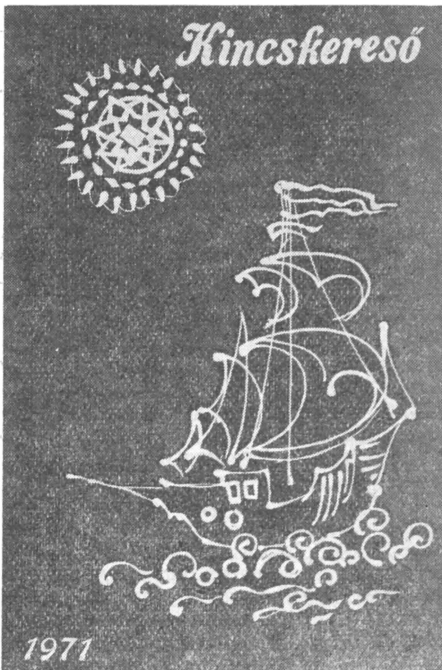
Irodalmi gyermeklap indult: a KINCSKERESŐ

Március végén hagyta el a szegedi nyomdát a 10—14 éves gyermekek számára készült új irodalmi folyóirat, a Kincskereső. Régóta hangoztatják már a gyermekek irodalmi nevelésével foglalkozó

pedagógusok, könyvtárosok, írók, hogy szükség lenne olyan népszerűsítő lapra, amely közel viszi a gyermekekhez a nekik szóló irodalmat s ezzel segít rászoktatni őket a rendszeres olvasásra. Ez a lap most megvalósult. Létrejöttét az Olvasó népért mozgalom kezdeményezte, megvalósítását a Szegedi Tanárképző Főiskola vállalta. Szerkesztő bizottságában részt vesz Darvas József és Fábrián Zoltán is. Főszerkesztője Hegedűs András, a főiskola főigazgatója, szerkesztői Csukás István és Kormos István költők. Olyan kiváló nevelők is közreműködnek a lap előállításában, mint Berzy András, Kolta Ferenc, Margócsy József.

Az első szám Devecseri Gábor, Illyés Gyula, Szergej Jeszenyin, Jékely Zoltán, Károlyi Amy, Tamkó Sirató Károly, Weöres Sándor és Zelk Zoltán verseit, Gárdonyi Géza, Kormos István, Lázár Ervin, Takáts Gyula, Vargha Balázs és Vikár László prózai írásait közli. A lap havonta jelenik meg, az első évfolyam példányai kísérleti jellegűek. Példányszáma 2000, ami felette kevésnek tűnik, hiszen a lapnak ott kell lennie nemcsak minden iskolában és gyermekkönyvtárban, hanem a gyermekek tízezreinek otthonában is.

Jó lenne, ha a gyermekkönyvtárak mielőbb megrendelnék a folyóiratot a kiadó Szegedi Tanárképző Főiskolától (Szeged, Április 4 útja 6.). Lapunk szívesen venné, ha a gyermekkönyvtárosok beszámolnának hasábjainkon a Kincskereső fogadtatásáról.

Az irodalmi gyermeklap címlapja

Káros intézkedés példamutató helyrehozása

Ezzel a megállapítással jellemezhetők azok az események, amelyek a *veszprémi Bakony Művek szakszervezeti könyvtárával* kapcsolatban a közelmúltban lejátszódtak.

A több mint 3000 dolgozót foglalkoztató üzem néhány éve korszerűsített és SZOT céltámogatással fejlesztett könyvtárát vállalati intézkedéssel kiköltöztették helyiségéből. Új helyét a város közepén, a megyei könyvtár épületétől alig 200 méter távolságra egy könyvtárnak alkalmatlan helyiség nedves és sötét szobáiban jelölték ki. Az alig 20 négyzetméter alapterületű, fűthetetlen helyiségben szorongó, természetes környezetéből kiszakított könyvtár semmiképpen sem vált alkalmassá a vállalati dolgozók alapvető könyvtári igényeinek kielégítésére.

A könyvtárt és olvasóit sújtó méltatlan intézkedést jogosan tette szavá *Varga Béla* a veszprémi Naplóban, s tanácstagi jelölőgyűlésen bírálták az üzem dolgozói is.

A SZOT kulturális osztálya az „Alapelvek és működési követelmények a szakszervezeti könyvtárak távlati tervezésé-

hez” c., 1971. III. 29-i SZOT elnökségi állásfoglalással teljesen ellentétes intézkedés kivizsgálására felkérte a Vasas Szakszervezetet és az illetékes SZMT-t. A vizsgálat során tisztázódott, hogy az üzem gazdasági vezetőit a rendkívül rossz üzemi helyiségviszonyok készítették a könyvtár joggal kifogásolt kitelepítésére. Ennek ellenére egyértelműen megállapították, hogy még ebben a nehéz helyzetben sem fogadható el a könyvtárat érintő rosszhatású döntés.

A vizsgálatot példamutatóan gyors és megnyugtató vállalati intézkedés követte. *Koltai Béla*, a vállalat igazgatója a szakszervezeti szervek javaslatát megszemélyesen figyelembevéve, *elrendelte a könyvtár haladéktalan visszaköltöztetését eredeti helyére*. Az intézkedés végrehajtása napok alatt megtörtént. A vállalatvezetés és a szakszervezeti bizottság egyben napirendre tűzte a könyvtár továbbfejlesztésének ügyét az említett SZOT állásfoglalás szellemében. *A könyvtári munka javítását — egyebek között — főfoglalkozású könyvtáros alkalmazásával kívánják erősíteni.*

(G. I.)

BIZONYTALAN IDŐRE BEZÁRT a Mosonmagyaróvári Járási Könyvtár, mivel a könyvtárnak felelet nyújtó házat romos állapota miatt életveszélyesnek nyilvánították. A járási tanács — a győri Kisalföld c. lap tudósítása szerint — nem tud semmi bizonyosat a jövőről; esetleg a járási művelődési központ nagytermet fogják átalakítani könyvtárnak. Mosonmagyaróvárott több mint ezer olvasó maradt könyvellátás nélkül, és 600 ezer forint értékű könyv vár elhelyezésre.

KÖNYVTÁRTECHNIKAI SZAKKÖR működik Dombóváron a Gögös Ignác Gimnáziumban. A szakkörnek 24 tagja van. A kéthetenként tartott foglalkozásokon a könyvtárelméleti ismeretek megszerzésén kívül gyakorlati, technikai tudnivalókkal is megismerkednek a tanulók. A szakkör az iskola igazgatósága által jóváhagyott terv sze-

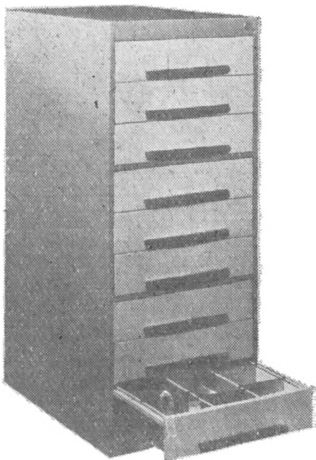

rint működik, célja, hogy a tanulók könyvtári ismereteket szerezzék, a középiskola elvégzése után az élet bármely területén bizostani tudják önképzésüket, az önálló ismeretszerzést.

(F. L.)

ÜGYVITELSZERVEZÉSI BÜTORKIÁLLÍTÁST rendezett április elején a Békéscsabai Vasipari Szövetkezet a **MIGÉRT Népköztársaság u. 38. sz. alatti bemutató termében**. A kiállított fémbútorok egy része, például a **lyukkártyát tároló szekrény**, a **függőtasakos irattartó**, a **mikrofilm tartó**, a **polcos irattároló szekrény** könyvtárakban, dokumentációs intézményekben is jól használható. Ezeket, valamint egyéb, könyvtári

célbútorait (katalógusszekrény, raktári fémállványzat) a szövetkezet korábban, a **IV. nemzetközi könyvtárelépítészeti tanácskozás** alkalmával is bemutatta. **Fényképkön** a mikrofilmek tárolására szolgáló, zárható szekrény látható.

A KÖNYVMŰVÉS Z DÜRER

Születésének 500. évfordulójára

I.

Az olcsó nyomtatott könyv a XV. század vége felé majdnem minden téren győzelmet aratott vetélytársa, a kézzel írott könyv felett, csupán a szépség tekintetében nem tudott vele sikerrel megküzdeni. A sajtó alól nem kerültek ki olyan gyönyörű termékek, mint amilyenek Mátyás király vagy a Mediciek kódexei voltak. A könyvgyűjtő polgárok, az egyetemek tanárai és diákjai, a misekönyveket, breviáriumokat igénylő papok örömmel vásároltak nyomtatványokat, de ezek a reneszánsz uralkodók, főpapok, főurak gyűjteményeiben már nehezen kaptak helyet.

A nyomdászok eleinte nem is mertek versenyre kelni a kódexek miniátoraival. A fejezetek kezdőbetűinek helyét többnyire üresen hagyták, hogy kézzel fessenek oda színes iniciálékat. A festett díszeket a fametszetek csak lassan szorították ki.

Fametszésnél egy simára csiszolt fa-dúcra rajzolják a sokszorosítandó ábra tükörképét, s ezeket a vonalakat meghagyva, a felület többi részét vésővel be-

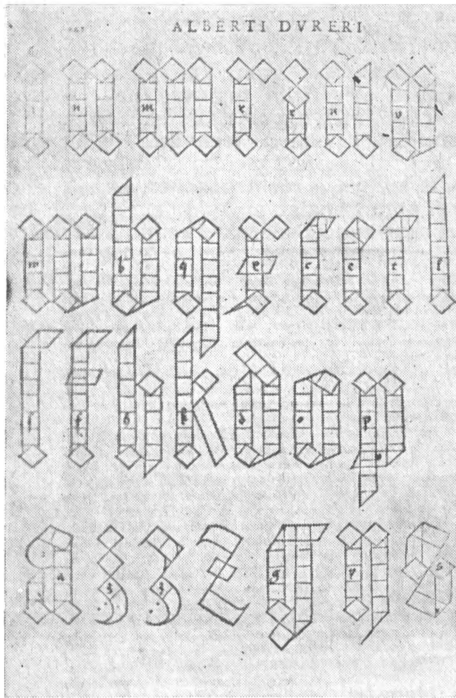
Kéztanulmány

Önarckép

mélyítik. A felület meghagyott részét befestékezik, s ennek lenyomata adja a tulajdonképpeni képet. Ezt a technikát Kínában már a VI., Európában pedig a XIV. századtól kezdve alkalmazták, a sokszorosítás azonban nem volt tökéletes, gyakran készítettek foltos másolatokat. Sokáig nem is tekintették igazi művészetnek; főleg vásári eladásra szánt szentképeket, kártyalapokat gyártottak így. E téren Gutenberg találmánya nagy fejlődést jelentett, a könyvsajtó alól hibátlan levonatok kerültek ki.

Az első fametszetes könyvdíszek elég primitívek voltak, mert ezeket még művészi érzékkel nem rendelkező mestere emberek rajzolták és vésték. Gyors fejlődést csak a XV. század utolsó évtizede hozott. A változást először a bázeli nyomdák termékei mutatják, legfeltűnőbbben talán Sebastian Brant 1494-ben megjelent *Narrenschiff* (Bolondok hajója) című, gazdagon illusztrált, satirikus-morális műve. A könyv példátlan sikert aratott, egymásután jelentek meg az újabb és újabb kiadások, a latin, francia, angol és holland nyelvű fordítások. Mind-

Fraktur betűk szerkesztés közben

... és a kész frakturák

ez nem a szöveg érdeme, hanem azé a 115 metszeté, amely Brant művét nemcsak díszítette és magyarázta, hanem ennél lényegesen többet mondott.

Ezeknek a metszeteknek túlnyomó részét, körülbelül háromnegyedét egy kimagasló tehetségű, avatott kezű művész készítette, akinek személye három évszázadig ismeretlen maradt. Csak 1837-ben kockáztatta meg Karl Friedrich von Rumohr azt a feltevést, hogy a *Narrenschyff* fő illusztrátora Dürer. Állítását egy teljes évszázadig tartó vita után, ma a művészettörténelem bebizonyítottan látja.

II.

Albrecht Dürer, a Gyula melletti Ajtós faluból Németországba költözött ötvös fia, 500 esztendővel ezelőtt 1471. május 21-én született Nürnbergben. Keresztapja Anton Koberger volt, az ismert, több száz alkalmazottal dolgozó nyomdász.

A fiatal Dürer eleinte apja műhelyében tanult, de hamar átpártolt a rajzhoz, festészetéhez: Michael Wolgemut festő tanítványává szegődött, és nála alapos jártasságot szerzett a fametszetek készítésében is.

Inasévei után — híven a kor szokásához — vándorútra indult. Megfordult

többek közt Strasbourgan, Kolmarban, de a legtöbb időt Bázelen töltötte. Neve itt hamar ismertté vált, a kiadók szinte elhalmozták megrendelésekkel. Számos címlaphoz készített fametszetet, az elsőt még Strasbourgan: Szent Jeromos leveleinek 1492-es kiadásához. A *Narrenschyffen* kívül illusztrációkat rajzolt több imakönyvhöz, Terentius bohózataihoz és a *Ritter vom Turm* című erkölcsjátékhoz. Legtöbb munkáját ekkor még nem szignálta a későbbi közismert A D monogrammal, ezért néha nehéz a szerző személyének megállapítása.

1494-ben rövid időre visszatért szülővárosába, majd újból útnak indult, ez alkalommal Olaszországba. Másodszori hazatérte után, 1498-ban kiadta első önálló művét: 15 egészíves fametszetes illusztrációt az *Apokalipszis*hez, János apostol *Jelenések könyve* című művéhez. Két kiadást készített latin és német szöveggel, a szöveg a képek hátlapjára került. A *Jelenések könyvének* nemcsak művésze, hanem kiadója és nyomdása is volt, az utolsó lapon olvasható: „*Impressa Nurnberge per Albertum Durer pictorem.*”

Ebből nem szabad arra következtetni, hogy nyomdát nyitott, hiszen akkor nem hangoztatta volna büszkén az impresszumban, hogy ő pictor, azaz festő. Feltehetőleg csak egy nyomó sajtót vásá-

Az Apokalipszis lovasai

rolt, hogy ezen személyes felügyelete alatt különös gonddal sokszorosíthassa rajzait.

Az *Apokalipszis* az emberiséget sújtó megpróbáltatásokról szól. Viziói szenvedélyes gyűlölettel vádolják az elnyomókat, a világot leigázó rómaiakat. A XV. század végén a parasztság és a kialakuló városi proletárság nyomora egyre fokozódott, háborúk, járványok pusztítottak. Ez okozta, hogy az *Apokalipszis* viziói visszhangra találtak a fiatal Dürerben — állapította meg a művész egyik méltatója, Fenyő Iván. Ha ennek az állításnak az igazságáról meg akarunk győződni, elég egy pillantást vetni valamelyik metszetre, például arra a lidércnyomásos álomra emlékeztető képre, amelyen a felhőkből vágat elő a pestist, éhséget, háborút és halált jelképező négy lovas, hogy pusztulásba döntse a világot.

Dürer a grafikai sorozatokban megtalálta azt a formát, amellyel mondani-valóját maradéktalanul ki tudta fejezni, és amely széles rétegek művészi igényeit elégítette ki. Ezért a kisebb könyvillusztrációk mellett még három nagy metszetsorozatot adott ki, *Mária életét*, a *Nagy* és a *Kis Passiót*. (1510 és 1511). Mindhárom a kiforrott, érett művész alkotása. A bibliai tárgyválasztást a magyarázza, hogy rendelói, vásárlói elsősorban a valóságos képeket keresték. A témán belül azonban — különösen a *Mária életében* — előszeretettel ábrázolja az anyaság

örömeit, fájdalmait, visszatükrözötteti meleg, családi érzelmeket is.

A rézmetszet mint könyvdísz ebben a korban elég ritka, tekintve, hogy sokszorosítása mélynyomással, tehát a szövegnyomástól eltérő technikával történik. Dürer olaszországi útja alkalmával kapott kedvet a rézmetszéshez, ennek lehetfinom vonalaival különleges festői hatásokat tudott elérni. Technikáját könnyen tanulta meg, mert ez közeli rokona az ötvösművészetnek. Rézmetszeteinek száma másfélszázra tehető — köztük igen sok az arckép —, de ebből csak kevés a könyvdísz, a legtöbb önálló, tehát kötetbe nem illesztett mű.

III.

Az illusztrációkon kívül a nyomtatás és tipografizálás legkülönfélébb kérdései is érdekelték. Az általa készített címlapoknál ő választotta ki a betűk nagyságát és típusát, ő határozta meg, hogy a címlap melyik helyére kerüljenek. A *Narrenschyfft*t kezdve az egyes szövegoldalakhoz keretdíszeket is rajzolt, és foglalkozott a betűk alakjával.

Élete végén, 1526-ban *Underweysung der Messung mit dem Zirckel un richtscheyt* (A körző és vonalzó segítségével való mérés oktatása) címmel kiadott geometriájában megállapítja, hogy a fiatal német festők nem ismerik az arányokat, a méretek szabályszerűségét és általában a mérés művészetét. Meg akarja tanítani őket a körző és a vonalzó helyes használatára, hogy segítségükkel tökéletesebben ábrázolhassák a valóságot. Ő a könyvművészetet is művészetnek tekintette, s ezért az *Underweysungban* a betűszerkesztést behatóan tárgyalta.

A korabeli nyomdászok két, egymástól eléggé elütő betűtípust használtak, a gótot és a latin betűket utánzó antikvát. A német tipográfusok Gutenberg példájára a kódexírás gót betűit utánozták. Az 1510—15-ös évektől kezdve a minuszkulák (kisbetűk) sarkait, éleit megtörték, s így alakították ki a fraktur betűket (die Fraktur = törés), azt az írástípust, amit ma általában gótnak nevezünk. Ennek legművészebb formáját Dürer tervezte meg.

Ezek a betűk a német nyelvterületen egészen a XX. századig példaképpül szolgáltak, kiszorítottak minden más típust, még az első világháború után is utánozták őket, és egy időben a skandináv és a balti országokban szintén elterjedtek.

Az *Underweysungban* antikva nagybetűket is találunk. Dürer antikvái szépek, művésziek, mégsem terjedtek el

széles körben. De ha a betűtervezők nem is fogadták el a nagy művész mintáit, példája erősen hatott rájuk. Dürer után már nem ösztönösen, érzéseik szerint terveztek, hanem ügyeltek a szabályos szerkesztésre, s ezáltal sikerült szebb típusokat alkotniuk.

IV.

Dürer 57 éves korában, 1528-ban halt meg. Korunkra maradt hagyatéka igen gazdag, kb. 300 fa- és rézmetszet, 1200 rajz és akvarell, ezenkívül számos festmény, köztük olyan remekművek, mint a *Négy apostol*.

Lapunknak nem lehet célja — helyünk sincs rá —, hogy minden idők legnagyobb grafikusának egész pályáját bemutassuk és értékeljük. Egy mondatát azonban feltétlenül idéznünk kell. Amikor a fametszet technikáját összehasonlította a festészetével és a szobrászatával, megállapította, hogy akad művész, aki szerszámmal megmetsz egy kis fát, és ezáltal „művészibbet és jobbat alkot egy olyan munkánál, amin valaki egy egész eszten-deig a legnagyobb szorgalommal dolgozott.”

Ennek az elméleti megállapításnak az igazságát a gyakorlatban legjobban maga igazolta. Főleg Dürer érdeme, hogy a

Antiquák geometrikus szerkesztése

fametszetes könyv művészi könyv lett, és hogy ez a korábban nem sokra becsült technika elfoglalta az öt megillető helyet a művészetek közt.

Vértesy Miklós

A ZRÍNYI MIKLÓS KATONAI KÖNYVKIADÓ, amely nemrég ünnepelte fennállásának 20. évfordulóját, eddig 800 művet bocsátott ki kettős kötelezettségének jegyében; ugyanis feladata a hadtudományi irodalom gondozása éppúgy, mint a sorkatonaság irodalmi nevelése, szépirodalmi könyvekkel való ellátása. A kiadó pályázataival több fiatal, elsőkönyves író-t indított el a publikálás útján: többek között Gáll Istvánt, Sós Györgyöt, Galabárdi Zoltánt. A Zrínyi Kiadó jövő terveiben a honvédségi könyvtárak fokozott támogatása is szerepel az Olvasó népért mozgalom keretében.

AZ NDK KÖNYVTÁROS LAPJA, A DER BIBLIOTHEKAR 1971. 3. számában ismertetést közöl a Remete László szerkesztésében megjelent Szabó Ervin kötetről. Az ismertetés írója — Erika Tröger — vázolja Szabó Ervin működését a magyar könyvtárügyben és társadalomtudományban betöltött szerepe alapján; méltatja jelentőségét; majd megemlékezik az 1958-ban kiadott kötetről (Szabó Ervin válogatott írásai); végül a Remete László szerkesztette mű fontosabb fejezeteit mutatja be.

Az NDK könyvtártudományi intézete, a Zentralinstitut für Bibliothekswesen kiadta Edith Schurzig tanulmányát a 14—18 éves fiatalok olvasási szokásairól és igényeiről. A reprezentatív fölmérés csak a közművelődési könyvtárakra terjed ki, melyeknek a korosztály 47%-a beiratkozott olvasója. A tanulmányból megtudjuk, hogy a korosztály 63%-ban szépirodalmat olvas; hogy a lányok igényei nem maradnak el a fiúk igényei mögött: s hogy igen sok klasz-szikus és modern mű nagyobb példányszámú beszerzése volna kívánatos, mert a „hiánycikk-lista” igen bő. A kérdezett fiatalok fele már a gyermekkönyvtárat is látogatta, és így igényeik kielégítése csak differenciáltabb állománygyarapítással lehetséges.

JANKOVICH FERENC

1907—1971

A szerkesztőség felkérte Könczöl Imrét, hogy készítsen interjút Jankovich Ferencsel, mivel őt ebben a közvetlen műfajban még nem mutattuk be olvasóinknak. A beszélgetésre, sajnos, már nem kerülhetett sor, így lett a bemutatásból nekrológ, az interjúból emlékezés.

Maholnap már negyven esztendeje, hogy költészet iránt érdeklődő diákként először hallottam a nevét. A fehérvári főreálban György Oszkár tanár úr — a Nyugat első nemzedékének később mártír halált halt szerény, félrevonultan élő költője, Baudelaire és Verlaine első magyar nyelvű tolmácsolója — helyettesíteni jött be az osztályunkba, és nem feleltetett, nem a napi leckét magyarázta, hanem nagyon fehérváriasi francia kiejtésünk csiszolására a francia nyelv szépségéről, hajlékonyságáról, dallamosságáról beszélt, szemléltetésként versrészleteket mondott, s egyszer csak megjegyezte: de azért a mi nyelvünk is szép és kifejező! ám! Hallgassátok csak! Elővett a mappájából egy vékony könyvet és olvasni kezdett:

*Csirr... Csorr...
Zizzen, csörren az őszi levél,
a szegények jönnek, fut a szél,
az ág jobbra hajol,
az ág balra hajol —
Csirr... Csorr...
A szegények jönnek valahol —*

*Viszi őket a vágy,
hajtja őket az ősztön.
Csirr... Csorr...
Erdőszélén
Krisztus lóg a kereszten.*

És olvasta egyik verset a másik után. Ma is az ő fátyolos, áttüzesedő hangján zsongnak a fülemben ezek a sorok:

*A dal az égő égbe vágott:
magunknak építsünk világot!
— És a megálvadt ég alatt
száz kőműves összedalolt,
égnék útve a kalapácsot...*

— Tudjátok ki írta ezeket a verseket? Érdemes lesz megjegyeznetek a nevét, nagy költő válhat belőle, és egy kicsit büszkéik is lehetnek rá, mert néhány éve még ő is ezeket a padokat koptatta, megtalálhatjátok a folyosón a fényképét az 1927-es tablón. Jankovich Ferencnek hívják, most Párizsban van, onnan kaptam tőle ezt a könyvet. Ez az első kötete és milyen szép ízes már a címe is: *Kenyérserzés*. A versek pedig: mint a frissen sült cipő.

Ettől kezdve szinte személyes ismerősömnek tartottam a költőt, az első találkozásra azonban csaknem tíz évvel később került sor, amikor elvállalta az érdi népiskolán az irodalom tanítását, amivel én már előző évben kísérletezgettem a veszprémi népiskolán. Olyan tapasztalatcsere féle beszélgetés volt ez.

Izgalommal és elfogódottan készültem a Baumgarten-díjjal ekkor már kétszer kitüntetett költővel való találkozásra. Elfogódottságom csak fokozódott, amikor megláttam öles termetét, már akkor is barázdált, komornak tűnő arcát és meghallottam kimérten udvariasnak érzett, öblösen zengő hangját. Néhány perc eljártával azonban megéreztem, hogy a komor külső nagyon barátságos, melegszívű, nyílt és őszinte embert takar. Szorongásom akkor oldódott fel igazán, amikor megmondtam, hogy „földik” vagyunk, közös tanárokkal és ismerősökkel. Beszélgetésünk egyik ösztönzőjévé vált annak, hogy hozzákezdjen „Iránytű a magyar irodalomban” címen megjelent, ma is jól használható népszerű irodalomtörténete megírásának.

Ismeretségünk az azóta eltelt évtizedek során szorosabb, néha szinte atyafiságos kapcsolattá fejlődött, s ebben Jankovich általános emberi tulajdonságai mellett az játszott a döntő szerepet, ami költői és írói munkásságának is legbővizűbb forrása és fő tápláló ereje volt: *a szülőföldhöz és a szülőföld népéhez való kötődés*. Szülőmegyénk népművelőjeként és könyvtárosaként gyakran fordultam hozzá, s mindig azzal a tudattal, hogy az első hívó szóra jön, jó szóval, tanáccsal, személyes jelenlétével minden igaz, jó szándékú ügyet támogat. Csak egyszer nem tudott jönni, 1953-ban, amikor Sárpentelén, ifjúkora varázsos emlékü pusztáján a könyvtárt avat-

tuk, de akkor is küldte maga helyett és képviselőben Csákány Ambrus néven író öccsét, Józsefet, majd hamarosan a később folyóiratban és kötetében is megjelentetett verset: a *Könyvtáravatást*-t, amelynél szebb hasonló alkalomból azóta se született irodalmunkban.

Ma hírt hoztak hazulról... Könyvtáravatás volt a sárréti pusztán és szép előadás: aholis töröl-hegyre megvitattatott egy könyv, minek írója — véletlen — én vagyok. Mit apám épített, az iskolaterem (mind ott voltak, — csak az, ki építette nem!) „új orcák, új parasztok, új lányok, új ruhák mosolygó frissességét árasztotta reánk” — meséli lelkesülten a pesti hírhezó...

Kevés olyan költőnk van, akinek a műveiben annyira benne él a szülőföld, mint Jankovich műveiben a Sárrét és a Bakony vidéke, Fehérvár és környéke, a táj, a természet, a történelmi múlt és a jelen s az itt élő ember, harcaival és munkájával, örömeivel és gondjaival, ízes, szép beszédével, kifejezéseivel, nyelvi fordulataival. Műveinek ismerője nem tud úgy járni-kelni ezen a vidéken, hogy egy kicsit ne Jankovich szemével látná.

Pedig életútja messze elkanyarodott a szülőföldről. Fehérváron teltek az első évek a Széna téri nádtetős kis házban, majd jött az életre szóló élményeket adó pusztai élet Sárpentelén, utána a kettősség: nyolc évi diákoskodás Fehérváron s közben a szünetekben napszámoskodás, inaskodás, kőműveskedés apja mellett a pusztán; ezt követően a nagy ugrás: Budapest, az egyetem és az Eötvös Kollégium, majd Párizs, az ottani tanulás és a tanársegédi munka éveit a Párizsban megjelent első verseskötettel, és ismét Budapest, Sárpentele, elvégzi az énektanszakot a Zeneművészeti Főiskolán. Közben sokat látott, sokféle hatás érte, de a gyermekkori élményeket és emlékeket egyik se tudta elhomályosítani, azokból alakult ki a saját külön világát jelentő körkép, amely emlékezéseibe merülve megmozdult körülötte, s amint mondta: „Abból élek, legalábbis mint író.”

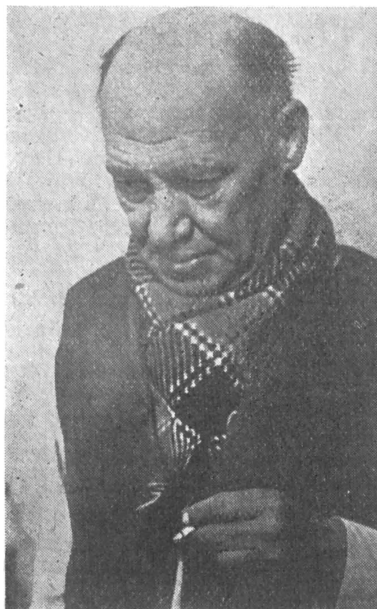
A szülőföldre és a felnevelő tájra emlékezve mondja önéletírásában: „Ebben a gazdag táji és emberi kohóban gyúrtam én testileg-lelkileg dunántúli embernek, magyarnak, s a véletlen úgy hozta, hogy egyszerre városi és vidéki magyarnak is: mégpedig az emberi társadalom legmélyében, mind a két helyen.”

Ez határozta meg emberi tulajdonságait: becsületességét, jellemességét, néha már naívságnak ható jóhiszeműségét és őszinteségét, világnézetének következetességét, amelyet legtalálébban talán ez a mondása jellemez: „*Nem magáért él az ember, hanem mindenért és mindenkiért.*” S ennek az elvnek a jegyében mindig többre vágyott, mint ami van.

A származás és a felnevelő táj határozta meg művészi felfogását, irodalmi munkássága uralkodó jegyeit is. Első versei még az otthoni környezetben születtek, a népfelki kezd szólni a népről a népnek a nép nyelvén, s ez folytatódik akkor is, amikor kiröppen a fészekből, s akkor is, amikor eljut a költészetnek arra a magaslatára, ahonnan már az egész ország irodalmi közvéleménye hallja a hangját.

Költő volt, de sok műfajú költő, és minden műfajban elsősorban költő. Nem kisebbíti, hanem emeli regényei értékét, hogy azokat is át meg átszői lírája, költői éneke. A versek mellett írt társadalmi és történelmi regényeket, háborús naplót, drámákat, filmforgatókönyvet, irodalomtörténetet, tanulmányokat, kritikákat, a felszabadulás utáni években a Szabad Szóban publicisztikát, olyan művek dicsérik fordítói munkásságát, mint a *Tartuffe* és a költőien szép fordítás iskolapéldájának tekinthető *Colas Breugnon*; és írt országszerte énekelt dalokat, köztük olyant, amely egy korszak szimbólumává, egy nemzedék hitvallásává vált, az ő szavaival zengtük hitünket és reménységünket a fényes szellők idején:

*holnapra megforgatjuk
az egész világot.*

Milliókba tudta lobogtatni ezt a hitet, s ennek az volt a kulcsa, hogy ő maga is hitte, és hitét az se törte meg, amikor néhány év eljártával a hallgató költők sorsára jutott. 1956 után az elsők között kezdett munkálkodni az irodalmi élet újjáélesztésén.

Rá is érvényesek azok a szavak, amelyeket György Oszkár emléktáblájára ő fogalmazott: az „igazság, szépség, emberség tanítója” volt. És vele együtt hihetünk abban is, hogy beteljesednek önéletírásának utolsó mondatai:

„Fiatalságom azonban nem múlt el nyomtalanul: ott van, beleleheltem munkáimba — s bármi fura dolog, én már ezentúl nem annyira a valóságban, mint kiivetítve, a munkáimban élek igazán. Azokban, akik könyveimet olvassák. Embertelen igazság, de így van: több éltetni, mint élni a világban.”

K ö n c z ö l I m r e

M Ű V E I

Kenyérszegés. Versek. 1932. Párizs, Laboria.
Barangoló. Versek. 1937. Nyugat.
A viharhoz. Versek. 1939. Szerző kiad.

Elégia. Versek. 1941. Bólyai Ak.
Iránytű a magyar irodalomban. Irodalomtörténet. I—II. köt. 1942. Turul (1947. Misztófalusi).

Téli szívárvány. Regény. 1943. Athenaeum (1959. Táncsics).
Válogatott versek. 1943. Cserépfalvi.

Galamb-röptében. Versek. 1948. Athenaeum.
Hulló csillagok. Regény. 1951.
Rügyfakasztó Benedek. Mesejáték versben. 1952.

A tél fiai. Regény. 1953. Szépirodalmi.
Dunántúli végeken. (Hulló csillagok, A tél fiai, Hídegetés) 1961. Szépirodalmi.

Szántód partjainál. Válogatott és új versek. 1954. Szépirodalmi.

A fény virágai. Versek. 1956. Szépirodalmi.

Csepp a tengerben. Háborús napló. 1956. Magvető (1970. Magvető).

Szalmapapucs. Versek. 1956. Ifjúsági.
Bűn és bocsánat. Regény. 1957. Magvető.
A bűvös hegy. Drámák. 1957. Szépirodalmi.
Összegyűjtött versek. 1959. Magvető.

Villó. Mese. 1960. Móra.
Napravárok. Versek. 1960. Szépirodalmi.
Egy udvarházi est. Történelmi elbeszélések. 1961. Móra.

Tavaszi déző. Versek. 1962. Szépirodalmi.
A világverő. Regény. 1963. Szépirodalmi.

A budai napkirály. Regény. 1965. Szépirodalmi.
Parázs. Versek. 1968. Szépirodalmi.
A magam emberségéből. Önéletírás. 1967. Kozmosz. Móra.

A fákiya kilobbant. Regény. (A világverő, A budai napkirály, A fákiya kilobbant.) 1969. Szépirodalmi.

Idők szálltán. Versek. 1968. Szépirodalmi.
Csillagfényben. Versek. 1970. Szépirodalmi.

„Öreg” olvasók találkozója

Az első budapesti önálló gyermekkönyvtár tíz éves fennállását ünnepelték a könyvtárosok és a régi olvasók a Sallai utcai FSZEK könyvtárban. A bensőséges hangulatú találkozóra az ötven legrégebb olvasó kapott meghívót: azok a fiatalok, akik kezdettől fogva idejártak, s még most is hűségesen be-betérnek.

(Akad közöttük jelenlegi „illegális” olvasó is, aki nem tud elszakadni innen, ezért kisebb testvérének olvasójegyével látogatja a könyvtárat; és akad olyan is, aki öt éves korában nagyanyjával jött először könyvet vásárolni, s ma is a legkedvesebb könyveinek vallja azokat az „olvasás előtti első olvasmányokat”.) Az ösz-

szegült 17—24 éves fiatalok többsége egyetemista: tudja és vallja, hogy a könyvtár erősen hozzájárult magas pontszámmal elért egyetemi fölvételéhez, de az első olvasók között fiatal családjára is van már, aki művelődéssel is hasznosítja gyermekgondozási szabadságát. A vidám hangulatú ünnepséget — a 10 gyertyával világító torta körül — könyvsorsolás és tréfás fejtörő tette emlékezetessé, amelyet Mikó Zoltán vezetett. A könyvtárosok — Barta Andrásnéval élükön — valamennyien törzsgárdisták, akik az évtizedet ebben a könyvtárban töltötték el. Személyes vonásukon, pedagógus-magatartásukon kívül a hosszú együttlétnék is szerepe volt abban, hogy ilyen erős kohéziójú közösséget tudtak teremteni, amilyent a fiatalok — beszámolóik szerint —, sajnos azóta sem talál- tak az életkorukhoz illő könyvtárak felnőtt részle- geiben.

ARANY JÁNOS-DOKUMENTUM A MŰSZAKI EGYETEMEN

A Budapesti Műszaki Egyetem rektori irattárának 1945 előtti anyagát az egyetem központi könyvtára őrzi. Az egyetem történetének kutatói, technikatörténészek, a magyar műszaki felsőoktatás múltját vallatók gyakran kérnek ki a poros iratkötegeket. A szakemberek számára fontos adatok rejlenek a fakult lapokon. Meghatódvá forgatják Sztoczek József, Wartha Vince, Bánki Donát feljegyzéseit, a 19-es tanácsulési jegyzőkönyveket, jelentéseket és beszámolókat. Számos minisztériumi levélben szerepel a kiváló író-miniszter, Eötvös József aláírása. Hogy azonban az ő kézjegyén kívül egyéb irodalomtörténeti értékű kézírással is találkozni fogunk az irattárban, nem reméltük.

Pedig ez történt!

Az 1869-es tanév iratainak átvizsgálása közben egy ösztöndíj-pályázat kísérőlevelére, illetve e levél aláírására figyeltünk fel. Mint a hasonmás-szövegen is jól olvasható: „N[agysá]g[os] Sztoczek József kir[ályi] tan[á]csos] úrnak, a m. kir.

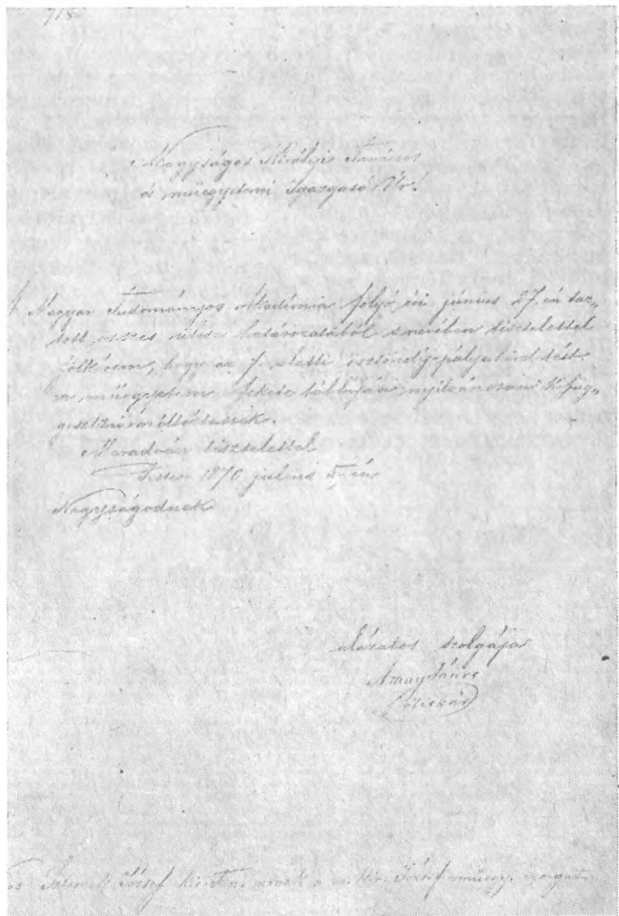
József-műegye[tem] igazgat[ójának]” küldte a Magyar Tudományos Akadémia hivatalos levélpapírján a főtítkárr — Arany János.

Arany 1865-ben váltalta el az Akadémia titkári tisztét; súlyos anyagi helyzete szinte kényszerítette erre. Mindig nyűgnek tartotta, pedig barátai azt hitték, hogy jót tesznek vele, amikor erre rábeszéltek. „Te lész a bokréta az Akadémia süvegén” — biztatta őt Eötvös József.

De nem bokréta lett, hanem mindenek: leveleket írt, jegyzőkönyveket állított össze, jelentések szövegét fogalmazta, iktatott és postázott. Titkári munkáját is úgy végezte, mint a költőit: hallatlan lelkiismeretességgel. A hivatali bürokrácia mármár eltemette. Az akadémiai évek alatt alig alkotott. Igaz, hogy — mint életrajzírója, Voi-

novich Géza megállapítja — 1867-ben könnyítették terhein, s „minden gépies, irodai funkciót a jegyzőre bíztak”, mint-hogy az Akadémia alapszabályainak reformálása során átdolgozták a titkárr, később a főtítkárr feladatkörét. Aranyt 1870-ben választották főtítkárrá, s így „dolga kevesebb, s hatásköre, az osztályok és bizottságok autonómiája következtében szűkebb lett” — emlékezik Szily Kálmán, Aranynek a főtítkárságban egyik utóda, a József-műegyetem tudós professzora, dékánja, rektora. De ún. „akadémiai iratainak” sajtó alá rendezője, Gergely Pál, erről az időszakról jegyzi meg, hogy „iktatókönyvében még feltűnik keze nyoma, pedig már négy ír-noka is volt hivatalában.”

Maga Arany „félemlernek, negyedem-bernek” vallotta magát egyik akadémiai

ülésem firkált papírszeletén, s főttkári megbízatásakor így panaszkodott:

„Szép megtiszteltetés,
De nem bírok vele;
Nem vagyok már a kés,
Hanem csak a nyele.”

Hogy mennyire volt jogos Arany sóhaja, bizonyítja a most megtalált irat is. Egyszerű hivatali levél ez, melyet az Aranyhoz hasonló írással bizonyára a négy írónok egyike másolhatott. A fogalmazás — mint az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának júl. 5-ről keltezett 1870:1500/718. számú autográf Arany-irata bizonyítja — Aranytól eredt. S mégis: a költő-főttkár alaposan elolvasta a letisztázott levelet, s több esetben javított rajta. A különírt „ösztöndj pályahirdetés” közé kötőjelet húzott, s miután ráírta az iktatószámot,

s aláírta a levelet, felfigyelt a fogalmazvány félreérthető szavára, s igazított rajta egyet. A levélben ugyanis eredetileg az olvasható, hogy a „műegyetemi Igazgató Úr... a hirdetést a műegyetem fekete tábláján nyilvánosan kifüggeszteni méltóztassék”. Arany bizonyára maga is elmosolyodott a gondolon, hogy az egyetem tudós rektora saját kezűleg függeszti ki a papírt. Ezért határozott, finom tollvonással belejavított a szóba egy „t”-t, így: „kifüggeszteni”...

Az ország akkor kétségtelenül legnagyobb élő költője akadémiai főttkárként is nótáriusi alapossggal és tisztelettel végezte napi hivatali munkáját, egy évszázadig is elható példamutatásként.

Mert a levél kelte — jól látható — száz évet jelöl: Kelt „Pesten, 1870. július 5-én”.

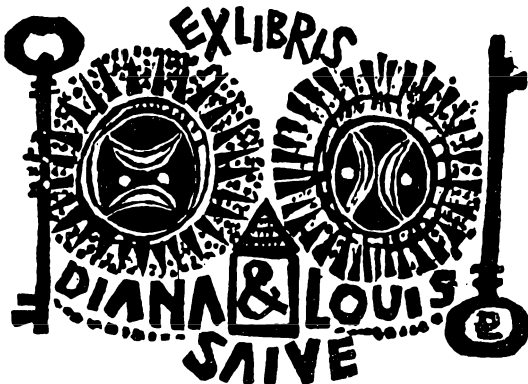
Végh Ferenc

KÍSÉRLET A VERSESZTÉTIKAI érzékenység növelésére egy diák irodalmi körben címmel közli Falussy Béla tanulmányát Olvasáselemző vizsgálatok c. sorozatának 6. füzetében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Az igen tanulságos munka szerzője Körmeny nagyközség könyvtárában diákokból klubot szervezett, s fölmérte a verskedvelő fiatalok igény-szintjét, mely lényegében a XIX. századtól — feltűnően nagy Ady rajongással — József Attiláig és Radnótiig ível; majd a diákok teherbíró képességéhez igazodva, egy Áprily-est rendezésével, főként pedig en-

nek előkészítésével elindította őket a mai költészet felé, mégpedig oly módon, hogy megtanította őket a legszükségesebb, de az iskolai tananyagot meghaladó poétikai ismeretekre. A versolvasás vonzóvá tételének és szokássá rögzítésének ez az útja rendkívül hatásosnak bizonyult: ezek a fiatalok — bármiképpen alakul is további életútjuk — már kellő érzékenységgel rendelkeznek a költészet befogadására. A beszámoló szakkört vezető irodalomtanárok számára is tanulságos, és kimondatlanul is utal az irodalmi szakkör és könyvtári klub

összefogásának szükségességére.

KÖNYV ÉS KÖNYVTÁR címmel adja ki évkönyveinek sorozatát a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára. Az 1970. évi, VIII. 1. jelzésű kötet Lengyel Imre és Tóth Béla munkáját tartalmazza, melynek címe: Maróthi György külföldi tanulmányútja. Maróthi György a debreceni református kollégium jeles professzora volt, aki rövid életében, mindössze hét évre terjedő nevelői munkássága alatt is nagy léptekkel vitte előre a XVIII. századi magyar oktatás ügyét, kiváltképp a reál tárgyakban. (Ő teremtette meg a magyar matematikai műnyelv alapjait.) Külföldi útja és Jakob Christoph Beck bázeli professzonnal fenntartott barátságára lényegesen hozzájárult korát megelőző pedagógiai nézeteinek kialakulásához. A magyar tudománytörténeti és a debreceni helytörténeti kutatások szempontjából egyaránt fontos kötet Maróthi pályakezdésével foglalkozik, és a Maróthi-Beck levelezésből bő válogatást közöl eredeti latin nyelven, de magyar fordítással is kiegészítve.

Diskay Lenke fametszete

IRODALOM ÉS KULTÚRA A XIX. SZÁZADI OROSZORSZÁGBAN

Oroszország az európai közgondolkodás számára igazából a XIX. században született meg. Amit addig tudtak róla, azt vagy mint egzotikumot, a nyugat-európai elmének szokatlan kuriózumot könyvelték el, vagy — Nagy Péter reformjai után — úgy értékelték, mint esetleges vetélytársról kapott és ilyenként figyelemre méltó információkat.

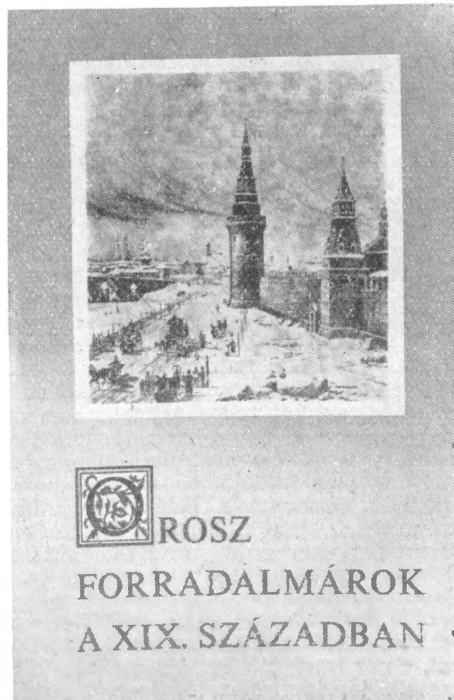
A betörés viharos ereje és gyorsasága még a legmesszebb látók várakozásait is felülmúlta: Oroszország aktív bekapcsolódása az európai történelembe nemcsak a politikai status quoában eredményezett hirtelen változást, hanem — ezzel párhuzamosan — a kultúra, a tudomány, a művészetek terén néhány évtized leforgása alatt látszólag a semmiből olyan teljesítményeket hozott felszínre, amelyek Európára gyakorolt hatásukban elérték, sok esetben pedig túlszárnyalták a régi, nagy kulturális tradíciókkal rendelkező nemzeteket is.

E korszak igazi nagyságát azonban mégsem belülről, a XIX. század felől értékelhetjük helyesen: a heves iramú, hullámvölgyekkel, csúcspontokkal, visszalépésekkel és megugrásokkal tarkított, egymást kizáró tendenciák együttélésében bővelkedő periódus végpontja és összegzése 1917 volt. Ezért igazak Lukács Györgynek a XIX. századi orosz irodalommal kapcsolatban írott szavai nemcsak az irodalom, hanem a történelmi folyamat szempontjából is: „Az orosz irodalmat csak 1917 nézőpontjából értelmezhetjük helyesen. Csak így kapunk teljes képet fejlődésének irányáról, teljességéről, valamint nagy alakjainak helyéről és jelentőségéről... Innen kiindulva kell — visszafelé — felmérni az orosz irodalom fejlődését; ebből a szempontból kell értelmeznünk világirodalmi jelentőségét.”

Mégis, bármily jelentős is volt történelmi fontossága, e korszakról máig is hiányoztak hazánkban a mélyebb, belső összefüggéseket is megvilágító, a különféle tendenciák viszonyát feltáró, ugyanakkor nem szak-jellegű kiadványok. E hosszú késést részben a személyi feltételek és a vállalkozókedv hiánya, részben — és főként — azok a módszertani nehézségek okozták, amelyek a XIX. századi Oroszországnak és legtöbb nagy alakjának a forradalom után többször is

változott történelmi értékeléséből fakadtak. A minduntalan előbukkant ellentmondások még az irodalomban is csak akkor lettek megoldhatók, amikor lehetőség nyílt a művészi érték és a társadalmi-történelmi progresszivitás közötti kapcsolatot nem szimplifikált, dialektikus értelmezésére.

A közelmúltban, gyors egymásutánban megjelent három könyv a vázolt okok miatt többszörösen is mulasztásokat pótol. Igaz, mindhárom más szempontból közelít a XIX. századi Oroszországhoz, eltérő a szerzők célkitűzése, tárgya, azonban közös bennük, hogy nem szak-tudományos művek: mindegyik szélesebb olvasóközönségnek készült, az alaposság mellett olvashatósságra, érdekességre is törekszik. Témáját tekintve közülük a legátfogóbb *Niederhauser Emil* Kelet-Európa-történész és *Sargina Ludmilla* irodalomtörténész munkája, *Az orosz kultúra a XIX. században*. Mint az *Európa nagy korszakai* című sorozat

egyéb kötetei, ez is a tárgyalt korszak extenzív áttekintésére törekszik: a történelmi események, a társadalmi struktúra és a társadalmi közgondolkodás ismertetése mellett foglalkozik a korszak irodalmával, képzőművészetével, zenéjével, tudományos eredményeivel, a legkiemelkedőbb írókkal, költőkkel, festőkkel, zenészekkel. Niederhauser Emil, aki a könyv történeti fejezeteit írta, sikeresen teremtette meg az egyensúlyt a célkitűzésből fakadó kettős követelmény: a szakszerűség és az olvashányosság között. Sajnos, nem mondhatjuk ugyanezt Sargina irodalomról, zenéről és képzőművészetről szóló fejezeteinek esetében. Igaz ugyan, hogy viszonylag kis terjedelemben kellett összefoglalni a hatalmas, nálunk nem nagyon ismert anyagot, azonban ennek ellenére is úgy érezzük, hogy kevesebb talán több lett volna, vagy legalábbis nem eredményezett volna ilyen túlzottan tankönyvíví, helyenként általánosító és száraz sommázásokat. Ezen még az a vissza-visszatérő „élénkítő” sem sokat segít, hogy Sargina a lexikonszerű összefoglalásokban elhint egy-két irodalmi anekdotát.

Török Endre könyve — *Orosz irodalom a XIX. században* — évtizedek óta az első átfogó munka az orosz irodalom „világirodalmi pillanatáról”. Ez a tény már önmagában helyzeti előnyt ad neki, sőt, ki is emeli az elmúlt években megjelent külföldi irodalomtörténetek sorából, mivel ezek többsége olyan kis, vagy távoli népek irodalmával foglalkozik, amelyeknek megismertetése és megkedveltetése csak a legutóbbi időben került napirendre, és amelyek komolyabb hatást a magyar irodalomra nem gyakoroltak soha.

Ez a könyv egyben az első hazai kísérlet is arra, hogy a dogmatikus görcsöktől felszabadulva mutassa be a XIX. századi orosz irodalmi fejlődést. Mégsem szabályos irodalomtörténet. „Nem arra törekszik elsősorban — írja a szerző a bevezetőben —, hogy megmutassa, milyen volt a XIX. századi Oroszországban az irodalom, hanem arra, milyennek mutatta magát az irodalomban Oroszország... Fő vonásaiban kimutatni, megszerezni próbálja azt a tudásanyagot, amelyet csakis ekkor és ez az irodalom közölhetett, s némiképp megfejteni, honnan és miért jött az irodalomba ez az ismeret, amellyel Oroszország belépett a világkultúrába.” Vagyis Török az irodalom prizmáján keresztül a XIX. századi Oroszország társadalmi tudatfejlődésének történetét vizsgálja. Célkitűzéséből következően csak harmadsorban, utalás-jelleggel foglalkozik a stíluskorszakok váltásával, de az irodalmi fejlődés mélyebb társadalmi-történeti összefüggéseivel is. Tu-

dományos módszerére, sőt stílusára is a szellemtörténeti iskola volt a legnagyobb hatással.

Török könyvének gyakorlati erénye, de egyben tudományos szempontból hibája is a rendkívül szűkre szabott, 274 oldalas terjedelem. Igaz, ezzel könnyen használható és a népszerűségre is joggal számítható *kézikönyvet* kap a témáról a hazai olvasóközönség. De a szűk terjedelem eleve korlátozza sok, máig nyitott kérdés mélyebb elemzését. Részben a terjedelem, részben a szellemtörténeti hatás erősen meghatározta a tárgyalási és elemzési stílust is: Török mestere annak a — Szerb Antal irodalomtörténeti keresztül ma is népszerű — irodalomtörténeti stílusnak, amely a művészetről „művészien” akar írni. Szereti a könnyed, frappáns, csattanós eszme-futtatásokat, az aforisztikus fordulatokat, a paradoxonná hegyezett ellentéteket, az evidenciaként alkalmazott analógiákat. Ebben a stílusban azonban legérdekesebb és legeredetibb kérdéseit is csak megpendíti, fölcsigázza az olvasó érdeklődését, hogy a következő mondatban már maga mögött is hagyja a felvetett kérdést. Ilyen pont például az, ahol Csernisevskij prakticista esztétikai nézeteinek a művészi értékekkel szembeni érzéketlenségét elemzi, vagy — továbbra is Csernisevskijnél maradva — mellőzi a *Mit tegyünk?* esztétikai vizsgálatát. Törököt Tolsztoj és Dosztojevszkij összevetésekor teljesen rabul ejti a poentirozás, itt paradoxonok garmadáját zúdítja az olvasóra, ami ebben a formában inkább csak szórakoztató, mint meggyőző.

Török könyvének egyik fő erénye, hogy az orosz irodalmat nem elszigetelten, csupán belső fejlődésében vizsgálja, hanem mindig érzékelteti az európai hátteret is. Különösen az — egyébként önmagában is élvezetes és tanulságos — jegyzetanyagban tükröződik széles körű világirodalmi tudása; itt számtalan olyan adalékkal szolgál, amelyek a nyugati és az orosz irodalom közötti állandó intenzív kapcsolatok képét újabb elemekkel gazdagítják, egyben itt érzékelteti azt a hatást is, amelyet az orosz irodalom Nyugaton kiváltott.

Végeredményben Török könyve azokat a tudományos kérdéseket, amelyeket a XIX. századi orosz irodalom fölvet, nem oldotta meg, a könyv jellegéből következően nem is ez volt a célja. De feltétlenül értékes így is, mint népszerűsítő munka, és mint az első hazai kísérlet ezen irodalmi fejlődés belső összefüggéseinek bemutatására.

Az orosz forradalom első „keresztborozóinak” életműve iránti érdeklődés fölkeltését tűzte ki célul az *Európai antológia* új kötete, az *Orosz forradalmárok*

a XIX. században. Ahhoz képest, hogy Dolmányos István, a kötet szerkesztője a kezdetektől, „az 1825. évi dekabrista felkelés bukása után fellépett forradalmi demokrata nemzedéktől a XIX. század utolsó negyedéig, a forradalmi narodnyikizmus korszakának végéig” terjedő periódusból válogatta a kis kötet dokumentumanyagát, valóban nem beszélhetünk többről a történelmi légkör testközelű érzékeltetésénél. A levelekből, visszaemlékezésekből, cikkekből nemcsak a személyi kapcsolatok eleve sége érződik, hanem megpendül minden olyan kérdés is, amely akkor centrális fontosságú volt a forradalom szempontjából, de megváltozott formában van bizonyos aktualitása ma is.

Herzen, Csernisevszkij, Belinszkij, Dobroljubov, Ogarjov, Granovszkij, Kropotkin, Bakunyin és a kötet többi szereplője eddig sem voltak ismeretlenek. Ez a kötet azonban új színfolttal gazdagítja róluk nyert képünket: szinte születése pillanatában találkozhatunk egy-egy, később nagy hatású gondolattal, politikai tézissel, a dokumentumok belülről segítenek hozzá a kívülről, összegző munkákból esetleg már ismert problémák megértéséhez.

A három kötet együtt mindenképp elősegíti a tervszerű művelődést: az olyan irodalomkedvelők átfogó tájékoztatását, akik a „nagy orosz realisták” lelkes olva-

sói és újraolvasói. A regény műfaja az orosz irodalomban hozta a legnagyobb alkotásokat: e művek társadalmi-politikai háttérét megismerni — még hozzá így együtt — mindannyiunk számára vonzó vállalkozás.

Könczöl Csaba

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Niederhauser Emil — Sargina Ludmilla: Az orosz kultúra a XIX. században. Gondolat, 404 l. 45 Ft

Török Endre: Orosz irodalom a XIX. században. Gondolat, 274 l. 25,50 Ft.

Orosz forradalmárok a XIX. században (szerk. Dolmányos István) Gondolat, 224 l. 23 Ft.

kézikönyvtár

A MAGYAR FORRADALMI MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETE

A XIX. század közepére megértek azok a feltételek, amelyek nyomán Marx és Engels leírhatta: „Kísértet járja be Európát...”

A „kísértetjárás” nyomai Magyarországon az eltiport szabadságharc után: az 1860-as tavaszi és őszi nagy tüntetések, majd 1865-ben a nyomdászok önképző egyesületének megalakulása. Betetőzésként, mintegy korszakhatárt is vonva, 1868 februárjának elején egy Üllői úti asztalos mester műhelyében megalakult az Általános Munkássegylet, egy hét múlva, február 16-án pedig a Budapesti Munkássegylet is. Volt már tehát a létszámában még kicsi, különböző nemzetiségű,

különböző képzettségű dolgozókból álló magyarországi munkásságnak szervezete, amelyből egyenes út vezet a munkások pártjának, a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak a megalakulásához, 1890. december 7-hez. Ezzel kezdetét vette a magyar szociáldemokrata mozgalom első nagy korszaka, amely az első világháború végéig tartott.

A könyvben, amely 1848-tól tárgyalja a magyar munkásmozgalom eseményeit, megtaláljuk mindazoknak nevét, akik részt vettek a korszak mozgalmainak irányításában, a munkások szervezett harcának vezetésében. Ezek: Farkas Károly, Csillag Zsigmond, Ihrlinger Antal,

Engelmann Pál és a nemzetközi munkásmozgalomban is hírt, nevet szerzett, nagy szerepet betöltő Frankel Leó, aki az első proletárforradalom, a párizsi kommunizmus minisztere is volt. Vezetésük alatt válik a századfordulóra a magyar munkások mintegy százezres serege a politikai élet tényezőjévé. Hatékony segítséget nyújt ehhez a párt sajtója, különösen központi lapjával, a Népszavával.

A könyv nem hallgatja el, nem szépíti a történelmi tényeket. Így nem lesz, a munkásmozgalom történetének egy-egy része úgynevezett „kényes kérdés”. A könyv egyik nagy erénye történelmi objektivitása. A kérdéseket dialektikus egységben vizsgálja, a nemzetközi munkásmozgalom adott helyzeteiben, összefüggésben a magyarországi viszonyokkal.

A századelő nagy szocialistáit is „emberközömbben” állítja elénk hibáikkal, tévedéseikkel, botlásaikkal, erényeikkel egyetemben. Szabó Ervin ebben a könyvben méltó, jelentőségének és magyarországi munkásság küzdélméiben betöltött szerepének megfelelő értékelést kap, de a sort Alpári Gyulával, Kunfi Zsigmonddal, Nyisztor Györggyel és másokkal is folytathatnánk.

A tankönyv-kézikönyv nagyon fontos része az 1918—1919-es forradalmak részletes ismertetése. Károlyi Mihály kormánya, az első népköztársaság megteremtette a Tanács hatalom létrehozásának feltételeit, hisz megszületésének pillanatától kezdve magában foglalta a proletárdiktatúra kifejlődésének lehetőségét is.

Ennek a lehetőségnek alapja a Kommunista Magyarországi Pártjának létrehozása. A párt 1918. november 24-én alakult meg egy városmajori házban, Kelen József lakásán. Részletes képet kapunk a párt összetételéről, a forradalmi szocialisták, az Oroszországból hazatért volt hadifoglyok és a szociáldemokrata bal szárny képviselőinek egységes kommunista pártba való szerveződéséről.

Népünk történetének kiemelkedő fejezete, a nemzetközi proletáriátus által is példaként tisztelt tett a Magyar Tanácsköztársaság megszületése. Bő teret kap a könyvben az első proletárhatalom részletes megismertetése, a hibák feltárása, de elsősorban az eredmények rögzítése. Mindez szerves egységben a nemzetközi körülmények fejtegetésével. Az első kötet a Tanácsköztársaság leveretésének szomorú krónikájával ér véget.

A második kötet az 1919 ősze és 1944 ősze közötti időszak eseményeinek pontos regisztrálása. A kötet első felében megismerkedünk az ellenforradalom felülkerekedését követő évek munkásmozgalmával, ezen belül a Kommunista Magyarországi Pártja újjászervezésével,

a párt első — bécsi — kongresszusának történetével (1925).

A következő nagy egység a magyar forradalmi munkásmozgalom helyzetének elemzése a Horthy-rendszer stabilizációja idején, 1924 és 1929 között. Ezt követi a világgazdasági válság hatásának vizsgálata, kihatása a magyar munkásmozgalomra. A párt második, egyben a felszabadulás előtti utolsó kongresszusának (Aprelovka, 1930) krónikája és a párt küzdélmé a forradalmi kiütrét a következő nagyobb rész. Jelentőségének megfelelő helyet kapott a könyvben a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa, a munkásegység és a népfront megteremtésére irányuló kísérletek leírása is. Az utolsó fejezet tárgyalja Magyarország szerepét a második világháborúban, a párt következetes harcát a hitlerista rablőháborúból való kiválásért, a függetlenségért és a demokratikus átalakulásért. A második kötet utolsó lapjain olvashatjuk az 1944. szeptember 20-i, Horthy kormányzóknak küldött memorandumot, amelyben a Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt megállapítja „Németország teljes katonai vereségé” s azt, hogy „Magyarország számára elérkezett az utolsó pillanat, amikor a magyar földön előrenyomuló orosz hadsereggel egyesülve megakadályozhatjuk, hogy országunk földje hadszíntérré váljon.” — A kötet a Magyar Front szerepének ismertetésével és a Kommunista Párt újabb, szeptember végi kiáltványának bemutatásával zárul.

A tankönyv harmadik kötetének fejezetei: Magyarország felszabadulása és a demokratikus nemzeti újjászületés, 1944 szept. — 1945 ápr.; Harc a demokratikus viszonyok védelméért, az ország újjáépítéséért, a szocialista forradalom győzelméért 1945—1948; A szocialista építés fellendülése. A hároméves terv és az öt éves terv eredményei. Torzulások az MDP politikájában 1948 június—1956 július; Az 1956-os ellenforradalom leverése. A párt újjászervezése, az MSZMP kétfrontos harcra, a szocialista hatalom megszilárdulása 1956 aug. — 1958 december; A szocialista építés általános fellendülése. A termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozása és győzelmé. A szocializmus alapjainak lerakása, 1959—1962.

Mindegyik kötet végén időrendi táblázatot találunk. A Kommunista Kiáltvány megjelenésének időpontjától, 1848. február 15-től az MSZMP VIII. kongresszusáig, 1962 november végéig terjedő kronológia fölőleli a magyar munkásmozgalom minden fontos eseményének dátumát, ami nagy segítséget nyújt e fontos kézikönyv használóinak.

A gondosan szerkesztett, világos, átte-

kinthető képet nyújtó könyv a magyar forradalmi munkásmozgalom történetének eddigi legfontosabb dokumentuma. Létrejöttét a párt helyes, marxista—leninista politikája tette lehetővé. Ez a politika a biztosítéka annak is, hogy a tankönyvet évek hosszú során át haszonnal forgathatja majd a magyar munkásmozgalom történetével ismerkedni és behatóan foglalkozni akarók széles tábora.

A kiadvány főszerkesztője Nemes Dezső. A könyv fejezeteinek megírásában a magyar párttörténész gárda legjobbjai működtek közre. A kötetek az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének gondozásában, a Kossuth Könyvkiadónál jelentek meg 1967—1970-ben. (Az első két kötet második kiadása egybekötve és a 3. kötet 1970-ben.)

Vida Sándor

AZ ANGOL IRODALOM A HUSZADIK SZÁZADBAN

Huszonhét magyar szerző ugyanannyi esszéje ad számot az angol irodalomnak csaknem háromnegyed századáról e két kötetes írói arcképsorozatban. Mozgalmas kor íróiról van szó, akik változatos események és válságos pillanatok szemtanúi voltak, s a maguk sajátos módján vallanak az életről, a társadalomról, főleg az emberekről. Néhány portré már klasszikusként tisztelt írókat ábrázol, noha az irodalom fejlődése hajdani sikereiket jócskán megfakította. Más portrék modelljeinél épp fordítva áll a dolog, őket műveik meg-megújuló fiatalága őrzi. S vannak, akik egymásra következő korszakok tanúiként egyre gazdagabb tapasztalat eredményeit közlik és túl is lépnek előző felfogásuk keretein.

A tanulmányok szerzői többnyire kedves írókról, költőikről szólnak. Egyesek a szívükhöz közelálló alkotók iránt mértőbbek mint mások, arcképükön csak a szép és előnyös vonásokat hangsúlyozzák.

A válogatás főként a magyar közönség által is ismert írókat kívánta felsorakoztatni, bár közülük is kimaradt egyik-másik, századunkban még alkotó író, mivel ezeket inkább az előző korszakhoz számítja az irodalomtörténet. Másfelől azokat kívánták bemutatni, akik századunk irodalmában meghatározó vagy egészen sajátos szerepet játszottak. Ismét másokat mellőztek, mert nevüket is alig ismeri a magyar olvasó. Több jeles kritikus és költő arcképe ily módon elmaradt, bár a bemutatott írókkal kapcsolatban általában az ő működésükről is értesülünk.

Az esszék igen különböző értékűek. Hegedűs Géza hagyományos *Bernard Shaw* portrét rajzol. Egyénibb Vajda Miklós *Joseph Conrad* tanulmánya. Gergely Ágnes találon állapítja meg *Yeats* lírájának „esztétikai receptjét”: „Végy egy csipetnyi édes órát, egy tűnő szerelmet, két halovány rózsát, egy néma zeneszót s egy pille holdfényt. Adj hozzá egy egész kagylónyi szentelt olajat és keverd jól össze egy fiola irgalommal. Ízesítsd fuvallat tömjénnel vagy kénkövel, hagyd

állni egy látszat-örökkévalóságán át...
Kristály stanzákban jéghidegen tálald.”

H. G. Wellsről Katona Anna ír. Megállapítja, hogy művészi igényünket ritkán elégíti ki Wells olvasása, de fantáziája, lelkesedése, őszintesége magával ragad. Ha mint kora hű kifejezőjét fogadjuk el, ha szem előtt tartjuk szemnyitogató történelmi szerepét, ha nem feledjük emberszeretetét, akkor tudjuk csak helyesen értékelni életművét. Taxner Ernő *Galsworthy*ről írva leszögezi, hogy Galsworthy valószínűleg alábecsülte saját képességeit, amikor kitűnő adottságait, éles szemét, szociális érzékenységét, ironikus humorát alárendelte a siker utáni vágyakozásának. Ez a végső magyarázata annak, hogy a Forsyte-ciklus hatalmas tömbjét nem tarthatjuk Thomas Mann vagy Martin du Gard családregényeivel egyenértékűnek. Babits Mihály már 1933-ban megállapította, hogy Galsworthy nem tartozik a század legnagyobb regényírói közé, hogy teljesítménye nem mérhető Joyce, Virginia Woolf vagy D. H. Lawrence művészi eredményeivel, mert munkássága nem vitte előbbre a műfaj fejlődését, és nem hozott létre igazi remekműveket. Ez az általánosan elfogadott nézet a mai angol polgári kritikában is. De Galsworthy művei, fogyatékosságaik ellenére is, magasan kiemelkednek a csak népszerű kortárs szerzők alkotásainak tömegéből.

Somerset Maugham — Benedek András szerint — azt hirdeti: nem igaz, hogy a szenvedés megnevesíti az embert, ellenkezőleg, lealacsonyítja, önzővé, kicsinyessé, gyanákvóvá, alsóbbrendű emberré teszi. „Mebékélést nem a saját szenvedésünkből, hanem a másokéból tanulunk.” Maughamot gyakran vádolták cinizmus-sal, erre ő egyik alakja szavaival így felelt: „Ha cinizmusnak nevezzük, hogy valaki felháborodás nélkül tud szembenézni a kellemetlen igazsággal és elfogadja a természetet olyannak, amilyen, mosolyog képtelenségein és túlzás nélkül panaszolja föl szánnilalóságát, akkor azt hiszem, én

is cinikus vagyok.” Az emberi természet többnyire gyarló és szánalmas, de akit az élet türelemre tanított, az inkább megmetszőolgyonivalónak tekinti, mint siralmasnak. Valahol Maughamnál mindig, minden művében törés van. Nem igazán nagy művész.

Kéry László szerint *Morgan Forster* a kiválasztottak szűk kis sejtjeinek szabadkőműves együttműködésétől várta a társadalmi megoldást. Ugyanakkor Forsterben nincs hajlam és bátorság ahhoz, hogy ezt a társadalmi szerkezet megváltoztatása révén, a forradalom útján keresse. Kéry írása ismertető jellegű. Kolozsvári Grandpierre Emil *Seen O'Casey* és Egri Péter *James Joyce* képe megragadó. Nehéz téma jutott Szegedy Maszák Mihálynak (*Virginia Woolf*) és Lengyel Baláznak (*David Herbert Lawrence*). Lawrence szerint racionális civilizációnkban az intellektus elnyomja az ösztönöket, a testet és a test lehetőségeit. Küzdeni kell tehát az ösztönök jogáért. *Thomas Stearns Eliot* Egri Péter szerint a modern kapitalista életformát gyökeresen elítéli, mégis szembeáll azzal a rendszerrel, amely ezt az életformát felszámolja. A szocialista társadalmat jobbra csak szektás eltorzulásának torzképében tudja felfogni, és a szocializmust a fasizmussal együtt utasítja el.

Szilágyi Imre ex librise

Báti László *Katherine Mansfield*ről csak tartalmi kivonatokat ad. Sükösd Mihály érdekesen ír *Aldous Huxley*-ről. *Huxley* szerint korunk tragikomikus: tragikus, mert a pusztulás felé megy, komikus, mert még mindig megvan. Menedékkül Huxley az erőszak nélküli evolúció útját, az erkölcsi öntökéletesítést ajánlja.

A második kötetből kiemeljük Valkay Sarolta esszéjét, mely Evelyn Waugh-ot jellemzi élesen. Világképéről megállapítja, hogy Waugh szerint az ember jelleme örök és változhatatlan. A hirtelen változások, forradalmak csak kárt okozhatnak a társadalomnak. A társadalmi egyenlőtlenség örök törvény. A művészek idejük egy részét mindig azzal töltötték, hogy az éppen uralmon levő rendszert dicsőítették. Mihályi Gábor kitűnő írása *Samuel Beckett*ről leszögezi, hogy amíg a marxista filozófiában és társadalomtudományban az elidegenedés leküzdhető tendenciája a társadalmi fejlődésnek, addig az egzisztencialista filozófiák — s ebben Beckett is velük tart — öröktől fogva adott, leküzdhetetlen ellentétet látnak világ és ember között. Amennyiben tudomásul veszik a fejlődés fogalmát, regresszív fejlődést látnak, az egyre fokozódó elidegenedés eluralkodását. Beckett ezt a regresszív folyamatot a végső elidegenülés, az elembertelenedés utolsó stációjáig viszi el, a testi és szellemi degeneráció végső fokáig.

Fodor András *Auden* portréjában kifogásolja, hogy az egykor Marxot Freuddal békítő Auden az anglikán egyház igehirdetője lett. Új vallásfilozófiai elvei szerint a lélekgyógyászat is csak úgy juthat előbbre, ha fölismeri a neurózisok teológiai gyökerét. A többi esszé közül kiválik Mihályi Gábor *Harold Pinter*-je. Mihályi ebben a portréban mintegy összefoglalja az egész huszadik századi angol irodalom egészében bizony lehangoló, csüggesztő életérzését. Azt, hogy a külvilág támadása elől hiába menekülünk a privát életbe, ez sem nyújt igazi biztonságot. A „szobának” ezt a mikrokozmoszát valójában a hatalomnak és a szolgaságnak, az erőszaknak és a kiszolgáltatottságnak ugyanazok a törvényei uralják, mint a nagyvilágot, amelynek a magánélet csak kicsinyített mása. Az erősebb törvénye jogán az ember itt is prédára leső ragadozó, vagy kiszolgáltatott, védekezésre képtelen áldozat, de mindenképpen groteszk, kisszerű és végső soron sajnálatra méltó lény.

A kötethez bevezetőt Báti László írt, a függelék, mely életrajzi jegyzeteket és bibliográfiát tartalmaz, Kristó Nagy István állította össze. (Gondolat, 1—2. kötet, 56 Ft)

Katona Jenő

FALUS RÓBERT: A RÓMAI IRODALOM TÖRTÉNETE

Falus Róbert az ókori irodalom két kötete után most *A római irodalom története* is közreadta. Ez ugyancsak hézagpótló munka és még a kisebb könyvtárakban sem nélkülözhető — bár hosszú ideig nélkülözött — kézikönyv. Magyar szerzőtől több mint negyedszázada nem jelent meg a római irodalomról átfogó mű. A Falus munkáját megelőző legújabb monográfia, I. M. Tronszkijnak az antik irodalom történetét tárgyaló egyetemi tankönyve, 1953-ban látott magyar fordításban napvilágot. Ezen és Borzsák István 1944-ben megjelent könyvén kívül csupán a Maróti—Horváth—Castiglione-féle: *A régi Róma című művelődéstörténeti munkából* tájékozódhattunk a római irodalomról. Falus Róbert könyvének szükségességéről — gondolom — elég ennyit mondanunk. Kézikönyv jellegét és ilyenként való használhatóságát a névmutatón kívül erősen fokozza a függeléként hozzacsatolt bibliográfia — Jerem Erzsébet állította össze —, ez hasonlóan az ógörög irodalom történetének bibliográfiájához a szerzők modern magyar szövegkiadásait és a műfordításoknak — nemcsak a moderneknek — jegyzékét tartalmazza, az önálló kötetben, antológiákban és szemelvénygyűjteményekben megjelenteket egyaránt, egyes írók szerinti csoportosításban is, tehát mindjárt kalauzket is szolgál a római irodalom első kézből való megismeréséhez.

A munka mégsem csupán vártsága és kézikönyvként való használhatósága okából értékes, hanem mert olvasmánynak is jó. Falus bevezetőjében az 'irodalom' fogalmától elválaszthatatlannak tartja az írásos rögzítést és a gyönyörködtető tartalmat, mi ehhez szívesen hozzátennők az előadásmód, a forma élvezetőségét — tárgytól ugyanis egy irodalomtörténet pusztá adat- és ismerethalmaz is lehetne; irodalomná Falus munkáját közlésmódja teszi. Nem jósoljuk, miként sokan, a szépirodalom elsorvadását, tény viszont, hogy korunkban — nem először a történelem során, és elsősorban nyugaton, de mindinkább nálunk is — mind erősebb és szélesebb körű az ismeretterjesztő, dokumentum- és főként az esszéirodalom igénylése, azzal az elengedhetetlen követelménnyel, hogy előadásmódja élvezetes legyen, ami nagyjából egészéből annyit tesz, hogy érdeklletes és megragadó, vagyis esztétikus.

Falus, igen helyesen, történelmi vázlattal kezdi munkáját, s ezzel beleágyazza a maga korába a latin nyelvű irodalom és a majdani római irodalom kezdetének kezdeteit, hogy tudjuk: milyen előzményekből, környezetből és talajból,

milyen társadalmi, gazdasági állapotból, milyen vallási nézetekből sarjadt az az irodalom, mely a görög irodalom után s részben ennek közvetítőjeként, a latin nyelv szélesebb elterjedtsége következtében nagy elődjénél is erősebb és így a legmeghatározóbb hatással volt az európai irodalomra.

A továbbiakban — a kor képének megfestését sohasem mulasztva el — íróként, író-csoportonként tárja fel a könyv anyagát, kezdve az archaikus kor klaszszikusain; Plautus magasodik ki elsőként közülük, művei máig élnek színpadjainkon, bizonyítva, hogy helyzetkomikusos darabjaiban is mennyire alapvető emberi jellemhibákat és örök típusokat állított pellengérré. Falus a plautusi komédiaépítés technikájának tömör és mégis alapos elemzését nyújtja, bő szemelvényekkel, s ezáltal kedvet csinál a Devecseri Gábor kitűnő fordításaiban rendelkezésünkre álló művek olvasásához. A későbbiek során ugyanezt a módszert követi, a másod- és harmadrendű írókat sem mellőzve, biztos ízléssel és jó érzéssel emeli ki a jelentőseket, azokat, akiknek a mi számunkra is maradt mondanivalójuk; Terentius például; majd a polgárháborúk irodalmából Cicerót, Julius Caesart, Sallustius, és a két nagy költőt: a bölcselő Lucretius és a leglírikusabb lírikust, Catullust. Úgy érezzük, ő áll legközelebb a szerző szívéhez. A róla írt hűsz oldalnyi esszé alkalmas rá, hogy azokéba is belelopja, akik még egy sorát sem olvasták.

Andruskó Károly ex libris

Az Augustus-kor irodalmából a nagy epikust, Vergiliust, a lírikus Horatiust külön-külön fejezetben tárgyalja; a három kiváló elégia költő: Tibullus, Propertius és Ovidius egymás mellé kerül, közülük érthető módon legtermészetesebben a harmadik nemzedéket képviselő Ovidiust elemzi és mutatja be bő szemelvényekkel.

A kor történetírói közül Livius kapja a legszebb méltatást.

A korai császárkorból — nem véletlenül — a meseíró Phaedrus, a nagy szatirikusok — Petronius, Martialis, Juvenalis — és a történetírók — Tacitus és Suetonius — emelkednek ki. Ők ragadták meg és fejezték ki leghívebben korukat, időszerteik voltak, ennek köszönhetik, hogy művük dacolt az idővel és ma is az.

A késő császárkorból igazán csak egy regény maradt élő, Apuleius Aranyszamara. Az igazi, latin szellemiséget tükröző római irodalomnak ő az utolsó csúcsa. Falus azonban — igen helyesen — az első latin nyelvű egyházatyák — Tertullianus, Hieronymus (Szent Jeromos), Augustinus (Szent Ágoston) — műveit, továbbá a klasszikus írók nyomába lépő költők munkásságát, s végül a keresztény líra kezdeteit még a római irodalomhoz sorolja, mivel nemcsak a nyelv élt tovább bennük, hanem, hol a felszínen, hol búvópatakként a római szellemiség is.

A szép kiállítású kötetet gazdagítja és tartalmát szemléletesebbé teszi a 36 oldalnyi képanyag, Szilágyi János György válogatása. (Goudolat, 506 l. 40 Ft.)

Zolnay Vilmos

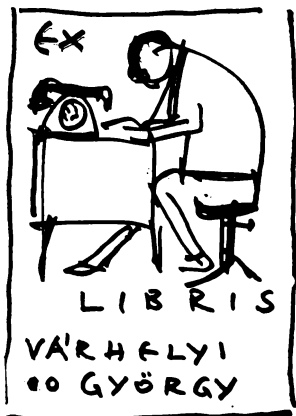
könyvtári szakirodalom

AZ NDK KÖNYVTÁRI STATISZTIKÁJA 1968—1969.

A Német Demokratikus Köztársaság általános nyilvános könyvtárainak és szakszervezeti könyvtárainak forgalmi eredményeit évente folytatólagosan megjelenő adattárban tette közzé a berlini Zentralinstitut für Bibliothekswesen. A kiadvány első része, az 1968. év anyaga három kötetben jelent meg, a Német Demokratikus Köztársaság fennállásának 20. évfordulója alkalmából. A szerkesztők szándéka szerint a kiadvány elsősorban a nyilvános könyvtárak távlati tervezési munkáját hivatott segíteni az 1975-ig terjedő időszakra vonatkozóan. Ennek megfelelően az első kötet az NDK könyvtárainak összesített eredményeit tartalmazza, míg a második és harmadik kötet-

ben a járáások és városok részletezett adatai találhatóak meg. A közzétett számadatokon keresztül az érdeklődő betekinthet az NDK sokezerényi főhivatású és társadalmi munkás könyvtárosának alkotó munkájába, megismerheti a könyvtárügyben elért újabb eredményeket, melyeket az NDK minisztertanácsa által 1968-ban kiadott határozat a fejlődés új feltételeinek megteremtésével tett lehetővé. A kiadvány előszava szerint hasonló gazdagságú adattárat csak ötévenként fognak kiadni, az ötéves tervidőszakoknak megfelelően. A sorozat további, évenkénti kötetei ezért csak az összesített eredményeket fogják közölni, mellőzik a járáások és városok szerinti feltárást. Ezt a módszert az 1969. évi kötetnél már alkalmazták is.

A magyar könyvtárosok számára tartalmi szempontból a legérdekesebb az 1968. év első kötete, valamint az ezt követő 1969. évi összesítő kötet. Szerkezetileg az összeállítók itt a területi és intézménytípusok szerinti csoportosítást alkalmazták: részletes táblázatokban közlik a könyvtárak jellemző adatait, az intézmények számát, a könyvtárak állományadatait, a beiratkozott olvasók számát és rétegződését, a kölcsönzési forgalmat és a forgalom szakcsoportonkénti megoszlását stb. A kiadvány külön érdeme, hogy — a hazai gyakorlattól eltérően — gazdálkodási adatokat is közöl: ismerteti a könyvtárak teljes kiadásainak összegét, részletezi a könyvbeszerzésre, folyóiratok-

ra, valamint a személyi kiadásokra felhasznált összegeket. Ezáltal a kiadvány teljes értékű lett és a gazdasági tervezésben is felhasználhatóvá vált. A nálunk kiadott „Statisztikai tájékoztató 1968.”, valamint a „Településeink könyvtári ellátása 1968.” c. kiadványokból a gazdálkodásra vonatkozó adatok — az állománygyarapításra fordított kiadások kivételével — hiányoznak, és ez érdemi felhasználhatóságukat nagy mértékben csökkenti, illetve bizonyos területekre korlátozza. Pedig a könyvtárak szolgáltatásainak differenciált fejlesztése végső fokon az egy lakosra jutó könyvtári kiadások függvé-

nye, ennek ismerete tehát a könyvtáros számára nem lehet közömbös. Kötelező pénzügyi norma ebben a vonatkozásban nincsen, a költségvetési és fejlesztési tervek összeállításához csak tapasztalati adatokra tudunk hivatkozni. Igen fontos továbbá az egy lakosra jutó könyvtári kiadások ismerete a nemzetközi összehasonlítás szempontjából is, mert az egyes országok fejlesztési üteméről ezen adatok birtokában megbízhatóbb képet tudunk alkotni.

Az NDK és hazánk legfontosabb könyvtári adatait a táblázat segítségével szeretném összehasonlítani:

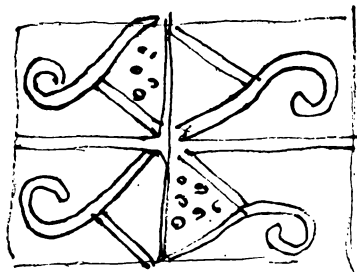
	Lakosság 1000 fő	Állomány 1000 kötet	Kölcsönzés 1000 kötet	Olvasók 1000 fő	Kiadás 1000 M
NDK 1968.	17 087	24 657	61 199	3 882	54 339
NDK 1969.	17 076	25 442	62 403	3 969	56 318
MO 1968.	10 196	21 870	54 183	2 219	nincs adat
MO 1969.	10 210	23 574	54 149	2 209	nincs adat

Ha a táblázat alapján az olvasók számát a lakosság számához viszonyítjuk, az NDK-ban 22,7%-os, illetve 23,2%-os eredményt kapunk. Ezzel szemben nálunk az arány a két év alatt csökkenő tendenciát mutatott: a lakosság 21,7%-a, illetve 21,6%-a vette igénybe a könyvtárakat. Az egy lakosra jutó állomány esetében hazánk eredményei kedvezőbbek: nálunk 1969-ben egy lakosra 2,14 kötet jutott, míg az NDK-ban 1,49 kötet volt az ellátottsági mutatószám. Hasonló a helyzet az egy olvasóra jutó kötettségénél is: nálunk a fenti időszakban az állami és a szakszervezeti hálózatban egy olvasóra 10,6 kötet jutott, ugyanakkor az NDK olvasói csak 6,4 kötetes ellátottságban részesültek. Alacsonyabbak voltak az NDK-ban a kölcsönzés intenzitásának mutatói is: 1 lakosra 3,65 kötet kölcsönzés jutott, míg Magyarországon az egy lakosra jutó kölcsönzés 5,27 kötet volt. Ennek megfelelően alakult az egy olvasó által kikölcsönzött kötetek száma is: az NDK-beli

olvasók 1969-ben átlagosan 15,7 kötetet kölcsönöztek, míg a magyar olvasóknál az átlag 24,5 kötet volt. Az olvasói érdeklődés intenzitásában mutatkozó csaknem tízes nagyságrendű különbség bizonyára felkelti a könyvtárosok figyelmét, mélyebb elemzése feltétlenül indokoltnak látszik. Egyik lehetséges oka talán a hazai közművelődési könyvtárak gyermekolvasóinak magas számában kereshető, de kétségtelenül közrejátszhatnak a mutatószám alakulásában más, olvasásszociológiai tényezők is.

Sajnos, nem volt lehetséges összehasonlítani az NDK-beli adatokkal az egy főre jutó hazai könyvtári kiadások alakulását, mivel a magyar adattárakban ez nem található meg. Indokoltnak tartanám, hogy könyvtári statisztikánkat a gazdálkodásra vonatkozó adatokkal kibővítsük, mert ily módon a tervezésben is használható segédeszközt tudnánk a könyvtárosok kezébe adni.

Mezei György

HORVÁTH TIBOR: ÁLTALÁNOS SZERVEZÉSI ISMERETEK KÖNYVTÁROSONK SZÁMÁRA

A rövid tankönyv az előkészületben lévő, nagyobb kézikönyv egyik fejezete. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ tervezett kézikönyve elektronikus számítógépek könyvtári és dokumentációs alkalmazásával foglalkozik majd.

Az itt közreadott anyag tulajdonképpen a szerző előadásainak jegyzete, mely bevezetőben megismerteti a rendszer és a szervezet fogalmával, felvázolja a folyamatelemzési módszereket, a folyamatok ábrázolási módjait, a folyamatábrák szerkesztését. Értékelési módszereket ismerteti, majd tervezési és döntési fogalmakat vezet be. Részletesen ismerteti a hálózattervezési módszereket, végül függelékben a mátrix-algebra elemeit és a gráfelméletet mutatja be.

Példái a könyvtárosok munkájából felhozott igen érdekes és hasznos példák. Azt is jól tette, hogy a szervezőtechnikát bemutatta a könyvtárosoknak, bár magában a feladat kitűzésében nyugtalanító ellentmondás van, amelyre pár szóval szeretnék utalni.

Az elektronikus számítógépek megje-

lenése forradalmasította a matematikát, amelyben a számítógépekkel érkezett új és nagy lehetőségek új, eddig ismeretlen tanokat, elméleteket bontakoztattak ki.

A rendszertechnika, az operáció-kutatás, lineáris programozás, és sok más ilyen eljárás az óriássá nőtt technika igényeihez szabott eljárás. Nélkülük sem az ember holdra lépése, sem egy petróleum-finomító gazdaságos működése nem képzelhető el. A könyvtárosnak, legalábbis a felhozott példák tökéletes megoldása érdekében, nincs szüksége a szerző művében felemlített matematikai eljárások részletes ismeretére. Mégis helyes Horváth Tibornak az a törekvése, hogy a könyvtárgépesítésben bizonyára egyre fontosabbá váló szervezőtechnikát a modern matematika eszközeivel együtt kívánja láttatni. Ha a kép mégsem teljes, ez a nagyipari és könyvtári szervezések közötti nagyságrendi különbségek terhére irandó. (KMK-NPI, 88 l. Könyvtárgépesítési füzetek 10.)

Dezső László

bibliográfiák

KOMÁROM MEGYE A SAJTÓBAN

Miskolc és Veszprém után most Tata-bánya tette le a köz asztalára a *fölszabadulást követő két évtized helyi történelmének adattárát*: válogatott repertóriumát. A két testes kötet arányainak érzékeltesére össze kell vetnem az eddigieket: Borsod repertóriumára 9619 tételt tartalmazott, Veszprémé 9205 tételt — Ko-

márom megye 1945 és 1965 közötti életét 19298 *címfölvételből* olvashatjuk ki. A miskolciak csak a megyei lapokat dolgozták föl, a veszprémiak csak az országosokat; a tatabányaiak *mind a fővárosi, mind a helyi* időszaki kiadványok megválogatott seregét átbúvárolták, s éltek az 1966 óta kibontakozó helyismereti bibliográfiai munkamegosztás előnyeivel is.

E hasábokon nekem jutott a tisztelet, hogy beszámoljak Borsod (1967. 246. l.) és Veszprém (1970. 690. l.) nagy vállalkozásáról, s most, íme, itt előttem a harmadik, még nagyobb teljesítmény a mérlegelésre. *A mennyiség nem ment a minőség rovására*: a Komárom megyei repertórium (még mindig használt rossz műszóval: sajtócikkbibliográfia) szakrendje, mutatórendszer, címfölvételekben, annotációkban megmutatkozó alaposága fölér az előzőkével, sőt talán tanult is amazok szakbírálatából. Nem mintha nem lenne most is néhány kifogásolható. Elsősorban a mélyebb tagolások hiánya föltűnő. Pl. mindjárt az első szak, a

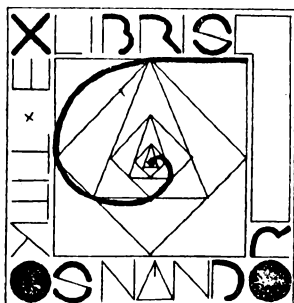

Kommunista Párt tevékenysége 40 lapot tesz ki egyvégtében, időrendben. Bizonyára lehetett volna még két-három alcsoportra osztani, mint a könyvtárügyet is (pl. külön a megyei könyvtárra, külön a járási könyvtárakra, külön a községekre vonatkozó írásokat), vagy a művészeti életet (itt esetleg alkotóként). Vitatható az is, helyes volt-e a sportot a művelődésügy és a történelem, földrajz osztályai közé beiktatni, nem kellett volna-e mögéjük tenni. Jó lett volna a hetilapok, sőt havi kiadványok írásait is keltük szerint megadni, így fölöslegessé vált volna az annotációk jó részét kitevő időmeghatározás. Annál inkább, mert ez még zavart is okoz. Nem tudjuk például, hogy a tardosbányai önkéntes tűzoltótestület mikor is volt ötvenéves: 1963 októberében, novemberében vagy decemberében? Mert az erről szóló három tétel (2268—2670) mind a háromfelét állítja.

Bármilyen gondos és tagolt a szakrend, a tárgymutatót — az előszó állításával ellentétben — nem teszi fölöslegessé. Ha pl. valaki a fölszabadulás utáni utcanév-változásokra kíváncsi, honnan tudja előre, hogy az *Igazgatási problémák — Területrendezés* alcsoportban leli, s ha a tartalomjegyzék alapos áttanulmányozása árán sejtí is, miért kelljen neki *száz tételt* átböngészni a keresett *egyetlenért*?

Gazdag rövidítésrendszerrel dolgoztak, de ezek részint lehetnek volna még tömöritettebbek, másrészt fölölelhetők volna a néhány leggyakoribb földrajzi nevet (Komárom megye, Tatabánya, Dorog stb.) is. Vannak lapok, melyeken az annotáció szinte teljesen a „Komárom megyei adatokkal” ismétlésből áll (136—137).

A mutatót sűrű sorokkal és külön kötetben láttam volna praktikusabbnak, kivált, ha a háromfelét (név, földrajzi, intézményi-egyesületi) *egyetlen betűrendben* adják. Annak persze szinte semmi értelme sincs, hogy pl. *Tatabánya* címszava alatt több mint *12 lap terjedelemben*, két sűrű oszlopban tételszámokat

Urbán László ex librise

Bor István ex librise

sorolnak föl. Ki talál meg ennek alapján valamit is? Ez fölösleges, s ha a mutató egységes, az anyagon egyébként uralkodó, gondos szerkesztő, *Tapolcai Ernőné*, nem is kényszerül ilyesmire, hiszen akkor Tatabányát eleve tartalmaz, tárgyi nézőpontok alapján *alosztásokkal* tárja föl.

Külön dicséret illeti a József Attila megyei könyvtárat, hogy — akár a veszprémiek — ők is *saját sokszorosító műhelyükben* állították elő a hatalmas munkát, mégpedig a xerox-rotatechnika korszerű szintjén. Kár volt az idegen ékezetű címbetűkkel megalkudniuk.

A veszprémi kötet kapcsán már javasoltam, hogy az elkészült kiadványok módszertani kérdéseit mielőbb vitassuk meg. Akkor még nem tudtam a tatabányaiak munkájáról, de tudomásom volt pl. a szolnokiak hasonló törekvéseiről, s úgy gondoltam, a tapasztalatok leszűrésével megkönnyíthetnénk a többi megyék ilyen vállalkozóinak munkáját. Arra is alkalmas lenne egy ilyen tapasztalatcsepre, hogy eldöntse: vajon a repertórium eddig ismert (borsodi, veszprémi, komáromi) típusai az *egyetlen* lehetőségét jelentik-e a könyvtárak helyismereti föltartó tevékenységének, avagy pl. a helyi eseménynaptár a föladatok nagyobb részét takarékosabban megoldaná, amint ezt korábban (*Könyvtáros*, 1964. 472 l.) javasoltam.

A szükséges vita a jövőt készíti elő. De ezt teszi a maga módján ez a terjedelmes bibliográfia is, amely *újabb bizonyított megyei könyvtáraink tudományos tájékoztató munkájának fejlődő színvonalára*. (József Attila Megyei Könyvtár, Tatabánya, 1—2. köt. 1270 l. Szerk: Tapolcai Ernőné)

Péter László

VASZARY JÁNOS

Biográfia és bibliográfia

A helyi hagyományok ápolásának számos közművelődési könyvtárunk rendszeresen szentel kisebb-nagyobb bibliográfiákat, s mi tagadás, ezek között ma még sok a kisszerű, összecsapott, gyenge munka. Annál öröndetesebb, hogy ha lassan is, de szaporodnak a nagyobb, elmélyültebb munkát kívánó, igényes vállalkozások. Ezek rangos példája a kaposvári Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár Vaszary-bibliográfiája.

A bibliográfiát esszézerű tanulmány vezeti be. Bár eleve némi szkeptikus óvatossággal jelöli ki Vaszary művészettörténeti helyét és rangját: „...éppen az a művész volt, akinek műveit talán hamarabb lepi be a por, mint működésének, kulturális javakat átvevő és átadó tevékenységének az emlékét...”; mégis érthetően és rokonszenvvel közelíti meg Vaszary alakját. Családi vonásként értékeli könnyedségét, azt a tartalmi mélységet megbecsülő, de el nem sajátító lebegését az értékek világa fölött, melyet mélysegen jellemzőnek ítél korának magyar társadalmára. Úgy véli, hogy Vaszary János maga is „portré erről a társadalomról, s talán jobb, találhatóbb arckép, mint bármi, amit valaha is festett”. A pályakép, melyet ebből a kiinduló értékelésből felrajzol, friss és világos. Arnyaltan elemzi a posztimpresszionizmus és a szecesszió hatását Vaszary művészi érzékenységére, kiemeli festészetének komorabb, realiztikusabb oldalait is (a paraszt-tárgyú és a háborús képeket), s méltatja néhány késői, franciás ízlésű képét. Nagy gonddal foglalkozik szervező, tanító, valamint a művészeti közéletben kifejtett munkásságával is.

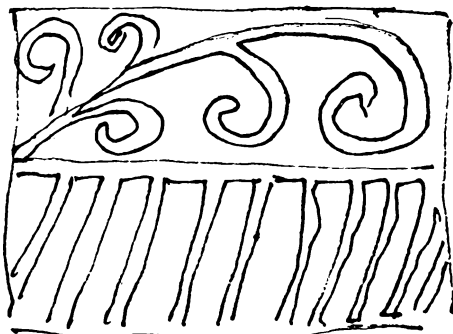
Maga a bibliográfia — az Előszó tanúsága szerint — teljes áttekintést kíván adni Vaszary János életművéről, de nem

törekszik teljességre: csak a monográfiák, valamint a legfontosabb magyar művészeti folyóiratok és napilapok anyagát tárja fel. Ezt az anyagot részben formai, részben tartalmi szempontok szerint csoportosítja és minden csoporton belül időrendet alkalmaz. Először a monográfiákat sorolja fel, aztán a Vaszary-életművet elemző közleményeket hozza. A következő fejezet a kiállítási beszámolókat tartalmazza, majd a Vaszary-képeket is őrző gyűjteményekről beszámoló irodalom következik. Ezután jönnek az egyes művekről szóló kritikák és értékelések, a Vaszary közéleti tevékenységével foglalkozó irodalom és Vaszary saját írásainak bibliográfiája. Az „Egyéb közlemények” fejezet a Vaszaryval csak érintőlegesen foglalkozó irodalmat gyűjti össze. A zárófejezet a Vaszary-képek reprodukcióinak lelőhelyjegyzéke, a képek címének betűrendjében.

Az összegyűjtött anyagot rövid annotációk kísérik. Ha egy műben vagy cikkben Vaszaryról csak említés esik, mellőzik az annotációt, s ezzel némileg súlyozzák az irodalmat. A bibliográfia apparátusát kissé túlságosan is rövid életrajzi kronológia, névmutató, kiállítási mutató, továbbá a társulatok, egyesületek és intézmények mutatója egészíti ki.

A házi sokszorosítású, technikailag is mintaszerűen szép kivitelű, sorkizárásos írószedéssel, szép, egyenletes nyomással, ízléses kötésben megjelent kötetet csak néhány kisebb szépséghiba rontja. Az utólag beszúrt 593. tételt nem lehet megtalálni: itt a 6/a. tételszám alkalmazása jobb lett volna; s feltétlenül érdemes lett volna a kötet 7 reprodukcióját technikailag igényesebb eljárással elkészíttetni. (Kaposvári Megyei Könyvtár, 170 l. 7 t.)

Szilágyi Tibor

NEGYVEN folyóirat, időszaki kiadvány könyvtárügyi témával foglalkozó cikkét ismerteti a Gyorstájékoztató a magyar könyvtártudományi irodalomból c. KMK kiadvány legújabb száma. A felvett írások 1970. október 1. és december 31. között jelentek meg túlnyomórészt a Könyvtárosban, a Magyar Könyvszemlében és a többi szakfolyóiratban, illetve könyvtárak által kiadott periodikákban. A kiadvány érdekessége azonban az, hogy olyan, szakmán kívüli folyóiratok publikációit is fölveszi, mint az Élet és Irodalom, az Irodalomtörténet, a Művészet, a Tiszatáj és az Új írás. Az Élet és Tudomány, a Magyar Grafika és a Magyar Sajtó is közölt könyvtári vonatkozású cikkeket az adott időszakban.

A FELSŐOKTATÁSI SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÓ A sorozatának 1970. 2. száma szerjedelmes fejezetet szentel a könyvtárpépítés és könyvtárgépesítés irodalmának. Az annotált német nyelvű könyveken kívül több folyóirat-cikk — egyebek közt a Könyvtáros publikációja is — helyet kap a felsorolásban.

AZ AKADÉMIAI KÖNYVTÁR kiadványsorozatának 60. füzeteként megjelent Molnár Imre: Peremlyukkártyás dokumentációs rendszerek létesítése kutatóintézeti könyvtárban c. munkája. A téma-választást az indokolja, hogy a gyakorlati tapasztalatok alapján bebizonyosodott az említett tájékoztatói rendszer alkalmassága a kis és közepes nagyságú kutatóintézetekben szükséges szakirodalom feltárására és visszakeresésére.

1871—1971 A PÁRIZSI KOMMÜN címmel ajánló jegyzéket adott ki a Kaposvári Megyei Könyvtár. A szerény, sokszorosított, annotált bibliográfia a fontosabb történelmi és politikai műveken kívül felsorol három szépirodalmi munkát is, végül eseménynapárt közöl.

OSZTÁLYFŐNÖKI ÓRÁK címmel megjelent a Kaposvári Megyei Könyvtár „Irodalomjegyzék a szakmunkásképzéshez” c. sorozatának 3. füzeté. Az ajánlójegyzék az órák tematikájához évfolyamonként válogatja az irodalmat, mégpedig csak olyan könyveket, amelyek a megyei könyvtárból ki is kölcsönözhetők.

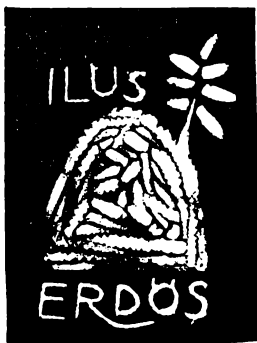
A PÁRIZSI KOMMÜN az egykorú magyar irodalomban címmel a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az évfordulóra hasonló kiadásban megjelentette Geréb László 1951-ben megjelent bibliográfiáját. Az illusztrált kiadvány a bevezető tanulmány után, az események időrendjében, bő válogatást közöl a magyar lapok cikkeiből, idéz a kommünről szóló egykorú szépirodalomból és bemutatja a tudósítókat is. A

lapok jegyzéke közli a szerkesztő nevét is.

STEIN AURÉL ifjúsága címmel teszi közzé H. Boros Vilma az MTA Könyvtára kiadványsorozatának 61. füzetében a kiváló magyar orientalista bátyjának és nagybátyjának (Stein Ernőnek és Hirschler Ignácnak) levelezését. A bevezető tanulmányból és a levelekből érdekesen bontakozik ki a századvég értelmiségi társadalmának élete; a német eredetű polgárság magyarrá válása; a család összetartása, mely a tehetséges ifjú útját egyengette; és végül megismerjük a nagy tudós tiszteletre méltó emberi vonásait is: gondoskodását expedíciójának tagjairól és rajongását Arany János költészeté iránt. Az 1866-tól 1891-ig tartó levelezés nemcsak a magyar tudománytörténet értékes forrása, de hasznos indítása lehet a későbbi életrajzi feldolgozásnak is.

AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖNYVTÁR, mint az ENSZ kiadványainak magyarországi letéti könyvtára 1967 óta közlésezi azoknak az ENSZ titkársági kiadványoknak bibliográfiáját, amelyekkel a letéti gyűjtemény gyarapodott. Legutóbb az 1968—69. évi — 1970. XII. 1-ig beérkezett — kiadványok jegyzéke jelent meg. A címléírások angol, illetve francia nyelvűek, mivel a letéti gyűjteménybe ilyen nyelvű kiadványok érkeznek.

JANKOVICH FERENC-RŐL — hirtelen halálát pár nappal követően — röplap-bibliográfiát adott ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A rövid életrajz, a fontosabb műveknek és az íróról szóló terjedelmesebb tanulmányoknak felsorolása jól tájékoztatja az adott keretek között az olvasót.

Bor István ex librise

AZ ESEMÉNYNAPTÁR 1971. 2. száma nem csupán az évfordulókról (a felszabadulás évfordulója, Baudlaire, Dürer, Zalka Máté, Bakócz Tamás, a 75 éves film, a 25 éves úttörőmozgalom stb.) emlékezik meg és közöl velük kapcsolatban bőséges bibliográfiát, hanem bizonyos mértékig egy „digest” szerepét is betölti: sajtószemlét is találunk benne az 1970. év negyedik negyedének hírlap- és folyóiratterméséből. A tévé Nyitott könyv c. műsorához is bőséges olvasnivalót ajánl az ott szereplő írók életművéből; ezenkívül kérdőíven tudakolja a könyvtárosok véleményét az Eseménynaptár használhatóságáról.

ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉST adott ki 1970. évi működéséről a debreceni Egyetemi Könyvtár. A jelentés közli, hogy a könyvtár az 1969-es irányelvek szellemében folytatta munkáját: beszámol az abban az évben indított új vállalkozások (a szakreferensi rendszer bevezetése, a szak-kézikönyvtárak, kutatótermek és a kémiai szakkönyvtár létesítése, a regionális informatív tevékenység kiépítése, a reprográfiai munka bővítése) folytatásáról, különös tekintettel a párt tudománypolitikai irányelveinek helyi megvalósítására. Érdekes fejezet foglalkozik a kémiai szakkönyvtár első évének tapasztalataival. Az állománygyarapítással foglalkozó részből kiderül, hogy a külföldi folyóiratbeszerzésben nagy (22%-os) a csökkenés, holott e téren a könyvtár már az előző években is el volt maradva. A hazai és külföldi könyvvásárlás üteme sem felelt meg a szükségleteknek. A beszámoló a könyvtár dolgozóinak tudományos munkáit is felsorolja.

A BUDAPESTI KERÜLETI KÖNYVTÁRAK 1970-ben végzett munkáját is-

ZÖLD ILA

KÖNYVE

Papp Iván ex librise

merteti 96 szöveges oldalon és majd ugyanannyi táblázattal a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár jelentése. A kiadvány elszomorító megállapítása, mely egyébként az összehasonlítást szolgáló 1966-os adatokból is kitűnik, hogy a kerületi könyvtárak többsége a fejlesztés teljes hiánya miatt nem felel meg a követelményeknek. Ez a tény több életveszélyessé vált épület bezárása, valamint a hálózat változatlanul meglévő fehér foltjai miatt az elmúlt öt év viszonylatában az olvasók számának csökkenéséhez vezettek.

SOK ÉRDEKES, s talán kevesek által ismert tény, adatot tartalmaz a magyar

ZSÓFI
KÖNYVE

Papp Iván ex librise

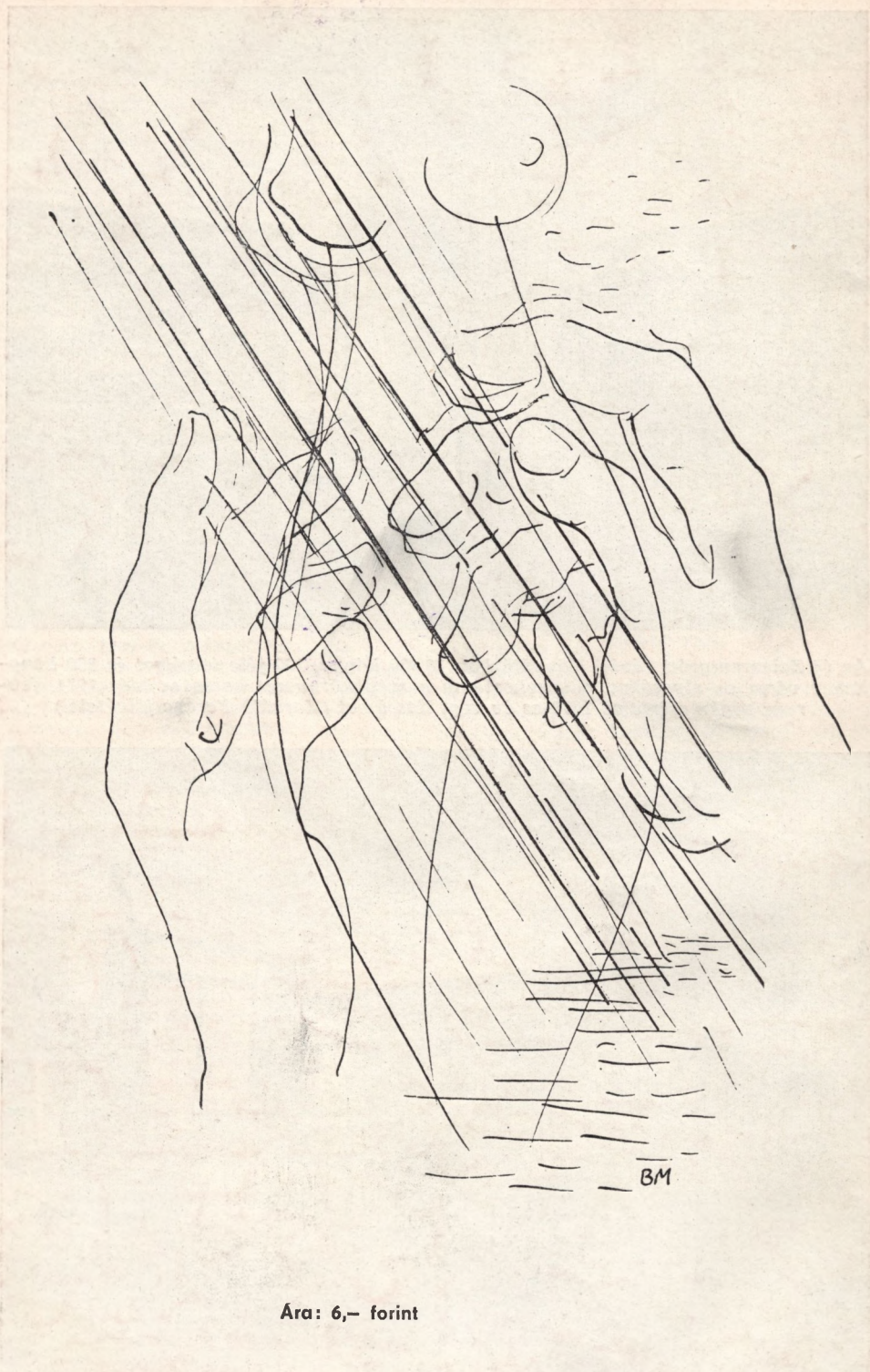
—orosz, illetve magyar—szovjet kulturális kapcsolatokról Sz. Garai Judit és Újhelyi Gabriella: A Magyar Tudományos Akadémia könyvtára orosz és szovjet cserekapcsolatainak változatos története c. dolgozata, mely az MTA könyvtárának kiadványszorozatában, annak 59. füzeteként jelent meg. A szerzők kifejtik, hogy az 1830-as évekre visszanyúló kiadványcserék az Akadémia (akkor még Magyar Tudós Társaság) és az orosz, illetve szovjet tudományos intézmények között meglepő módon még az ellenforradalmi korszak 25 éve alatt sem szakadtak meg teljesen: az Akadémia könyvtára 1938-ban 50 szovjet tudományos intézettel folytatott kiadványcserét. A felszabadulás után ez a kapcsolat a kölcsönös baráti segítség és együttműködés egyik fontos tényezőjévé vált.

HUSZADIK ÉVFOLYAMÁBA lépett az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ Új Könyvbeszerzések c., két-havonta megjelenő időszaki kiadványa, amely a könyvtár által évente beszerzett mintegy 7000 szakkönyv, kutatási jelentés, kongresszusi kiadvány stb. teljes címléírását közli, mégpedig 11 tárgykörben, az ETO jelzetek sorrendjében. A jegyzékek egyoldalas nyomással készülnek, így a címléírások könnyen szét-szedhetők és kartonokra ragasztva katalógusok szerkesztésére alkalmasak. A jegyzők mellékletében a könyvtár egyéb állományegységeinek gyarapodásáról tájékoztat, például az 1971. évi 1. szám melléklete az elmúlt évben újonnan beszerzett 567 folyóiratról közöl összeállítást. Az OMKDK feldolgozó osztálya az idei évtől kezdve a könyvjellegű és részcímes periodikumok címléírásával bővíti a kiadványban szereplő dokumentumok körét. (M. L.)

Az új Zalaszentgróti Járási Könyvtárban 16 000 könyv, 100 féle folyóirat és 250 hanglemez várja az olvasókat, akiknek száma a szép környezet hatására már 1971. február végén elérte az 1970-es év végi létszámot (Horváth Ferenc felvételei)

Ára: 6,- forint